

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

בראשית

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ויששכר שמואלו שליט"א

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

מודעה רבה לאורייתא

לחברים היקרים עובדי ה', ה' עליהם יחיו

איתא בגמ' (ברכות ח' ע"א) אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו: עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

וכן פסק מר"ן בשו"ע סי' רפ"ה הלכה ב': ירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י. ועי' "בשם הגדולים" שכתב שמעתי מפי קדוש רב מופלג שקיבל מרבו שרש"י התענה תרי"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה, והיה אומר ר"ת נכדו עתה שפירש אדני זקני על הש"ס אף אני אעשה זאת, אבל פירוש המקרא אין בכוחי כי לא אוכל עשוהו, וכ"כ הגאון רבנו חיים פלאגי בספרו כף החיים סי' כ"ז אות ז' שרש"י התענה תרי"ג תעניות על פירושו ויש בו רזין עילאין וסודות עמוקים ובודאי שזכות בעי להיות לומד בפרושיו הקדושים והטהורים ותועלת רבה ושמחה גדולה נמשך לקורא בפרוש רש"י מידי שבוע ושבוע, ע"כ. וכידוע שיש קבלה שמי שנזהר להתמיד בפירוש רש"י יצא רש"י לקבל את פניו בעת פטירתו וגם יזכה לישב בישיבה של רש"י בעולם העליון ולכן בהיות שזה עתה מתחילים בסימנא טבא את התורה מחדש לכן חובה קדושה ללמוד כל שבוע ושבוע הפרשה עם פירוש רש"י ולחזור עליה כמה פעמים כדי שידע את כל התורה כולה עם פירוש רש"י לפחות שאם לא כן יהיה לו בושה גדולה לעתיד.

ולכן כדאי ללמוד טוב ולעשות בחינה אם יודע מה למד, ובעה"ת ה' יזכנו שבחוברת זו בסופה נשים כל שבוע שאלות ותשובות על רש"י בפרשה.

וכן כל שבוע צריך ללמוד הלכות בן איש חי שנה ראשונה או שנה שניה עם הליכות עולם של מו"ר פאר הדור רבי עובדיה יוסף זלה"ה, כמו שכתוב כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

הלכות שבת

סדר הקידוש ליל שבת קודש

- א. אחר התפלה לא יתעכב בבית המדרש בדברי שיחה, אלא ילך מיד לביתו לקדש קידוש היום, שמצוה להקדים לקדש היום, וכל הזריז הרי זה משובח^א.
- ב. אמרו חז"ל, שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק, ושלחן ערוך, ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. על כן יצוה ויזרו לבני ביתו לתקן עניני הבית, ולסדר השלחן בכלים נאים, כדי שבבואו מבית הכנסת ימצא הבית מתוקן ומהודר כראוי^ב.
- ג. אחר תפילת ערבית, יכנס לביתו ויאמר בקול רם ובשמחה רבה: "שבת שלום" כי הוא כחתן המקבל את הכלה בשמחה גדולה ובסבר פנים יפות^ג.
- ד. ינשק ידי אביו ואמו וכתב רבנו האר"י ז"ל ואם אמך קיימת בחיים חיותה תלך ותנשק ידיה^ד.
- ה. יש נוהגים לברך את הילדים בליל שבת לאחר הקידוש ומנהגו לברך את הילדים קודם הקידוש, לאחר נשיקת יד ימין^ה.

עיונים והארות

אביו. סידור היר"א (שם).
וב"ב החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ד אות קמב) שכתב וז"ל כשינשק ידי אב ואם אחר ערבית באור שבת יכוין לקיים מצות כיבוד אב ואם וכשינשק ידי אימו יחשוב שיש סוד בדבר עכ"ל. וכ"כ הבא"ח.
ונראה מלשון הרב בשעה"כ שצריך לנשק האצבעות בדוקא ועי' עליו באתי לגני שם.
ועייין ש"ש (דף צא אות כח-כט) שכתב שנראה מדברי רבנו ז"ל שהנשיקה צריכה להיות ביד שמאל היות ושם שורש הגבורות. ופתח הדביר העלה שאין לנשק רק יד ימין משום דה"ג דיד שמאל הם כלולים בה"ח שביד ימין וכשמנשק יד ימין הם מתמתקים ומקבל שפע מעשרה ספירות. כה"ח (סי' רסב אות יז). ועוד כתב הכה"ח שקודם שינשק ידי אימו יאמר לשם יחוד הריני בא לקיים מצות כיבוד אב ואם לנשק ידי אימי ויהי נועם וכו'. וכתב הרב יעב"ץ בסידורו הנקרא עמודי שמים מנהגן של ישראל לברך הילדים אחד האבות ואחד הרבנים אחר התפילה או הכניסה לבית שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד שאין בכחם להמשיך שפע במעשיהם אבל ע"י גדול אמצעי משובח הוא יורד וחל ונאחז בקטנים שעדיין לא טעמו טעם חטא ועל ידיהם הוא מתפשט יותר וגם הילדים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא ע"כ.

א. **בשו"ע** (סי' רעא סעי' א) כתב, כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד. וביאר המג"א (ס"ק א), היינו לקדש, כדי שיזכור שבת בכניסתו. ועל פי זה כתב בסדר היום (סדר קידוש, כד"ה ואחר), ואחר שיאמר ערבית לא יתעכב הרבה בבית הכנסת, מפני שמצוה עליו להקדים לקדש היום, וכל הזריז הרי זה משובח, ותיכף בהכנסו לביתו יקדש מיד ולא יתעכב. וכ"כ החיד"א (מורה באצבע, סי' ד, סעי' קמו), אחר ערבית תיכף יבא לביתו, יקדש, ויסעד, ולא יעשה כמנהג איזה אנשים שהם יושבים שעה או שתיים עם אוהביהם ורעיהם, או מדברים דברים בטלים וכיוצא, וישליכו קדושת שבת אחרי גוום, אל תלך בדרך אתם, מנע רגלך מנתיבתם, יזהר לצרף קדושה לקדושה, ואומר ויכולו בערבית, בעמידה, ואחר עמידה, ובקידוש, אלו הם הנוצרפ"ן, ולא יפסיק בין קדושת ערבית, לקדושת קידוש וסעודה, בדברי נרגן המכאיבים נפש יתירה.
 ב. **גמ'** בשבת (ק"ט): וכתב השו"ע (סי' רסב סעי' א), יסדר שלחנו, ויציע המטות, ויתקן כל עניני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת. וז"ל היעב"ץ בסידורו (ליל שבת, אות ו), אמרו רבותינו ז"ל שני מלאכי השרת... לכן כל בעל נפש ישתדל בזה, ויצוה את בני ביתו ויזרום, לתקן עניני הבית, להציע המטה והבית בכלים נאים, ולהרבות בנרות כפי כוחו, ולהטיבם שיהיה אורם מבהיק, כדי כשיבא מבית הכנסת ימצא הבית מתוקן ומהודר כראוי לו. ע"כ.

ג. שעה"כ (דף ע"ב בסופו), סידור היר"א (ה"ב דף 266), בא"ח (ש"ב פר' בראשית אות כט), כה"ח (סי' רסב אות ו).
וכתב היפה ללב (ח"ג סי' רעא אות א) וז"ל כשיבא לביתו ותכף שיכנס יתן בקולו עוז לומר לאנשי ביתו שבת שלום בקול רם וזהו דכתי' (ישעיה נח יג) ביום קודשי וקראת לשבת ר"ת בקו"ל.
 ד. **שעה"כ** (דף ע"ג) וכתב ינשק ידי אימו ולא הזכיר ידי

- ו. יסתכל בשני נרות, אע"פ שהדליק שבעה נרות, ויכוין כי שני הנרות הם כנגד זכור ושמור [ו].
- ז. לאחר שיסתכל בנרות צריך לעשות ב' הקפות לשולחן על דרך זה יעמוד במקום שיושב בו אצל השלחן ויאמר בקול "דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין" ותקיף השלחן דרך צד ימין בשתיקה [ז].
- ח. אח"כ יקח בידו שתי אגודות של הדס שכל אגודה יש בה שלשה הדסים ותשתדל שיהיו בהם ג' הדסים משולשים הרמוז לג' אבות, בין שתי ידיו, ימנית ושמאלית. ויברך ויריח בהם ויכוין כוונת הריח, ויאמר, "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" [ח].

עיונים והארות

- להמשיכו על הילדים. ויש שלא נהגו לברך הבנים בליל שב"ק.
- כשמברך** ילדיו ישים ידיו עליהם. י"א שישים יד אחת, כמו שבירך יעקב אבינו לבני יוסף, וי"א שישים שתי ידיו, כמו שבירך משה רבנו את יהושע בעין יפה.
- וכתב** המעבר יבך (שפתי רננות, פרק מג): "כשישים אדם ידו על ראש הקטן מתברך, שנאמר (בראשית מח, יד) וישלח ישראל את ימינו, וכתיב (שם, ב) ויברכם ביום ההוא לאמרו, כי ביד האדם ט"ו פרקים, כמנין ט"ו תיבות שבברכת כהנים, לומר יחילו על ראשך הברכות שבשלשה פסוקים אלו שהם ט"ו.
- עוד** כתב היעב"ץ בסידורו (מוסך דשבת, חדר ג אות ה): "ומניחין שתי ידיהם על ראשיהם, כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבנו ע"ה בעין יפה (במדבר כז, כג), כך ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יבורך (משלי כב, ט), וכן כהנים בברכת כהנים בשתי ידיהם... ומה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שברך אפרים ומנשה כל אחד ביד אחת, לא היתה עינו צרה ח"ו, אלא מפני ההכרח הוצרך לעשות כן.
- ו. **ויכוין** שהם ז"ן. זכור - ז"א. שמור - נוק'. עוד יכוין - שאחד כנגד ה' ראשונה דהוי"ה. ואחד כנגד ה' שניה דהוי"ה, ויכוין שיאירו נרות העליונים.
 - ז. **בא"ח** (בראשית ש"ב אות כט) ומקורו משעה"כ (דף ע ע"ב) וכ"כ בדברי שלום מנהגי בית-אל וכן הוא בסידור הרש"ש ויש סוד גדול בדבר
- והטעם** שצריך לאמר קודם הקידוש דא היא סעודתא וגו' שהיה נראה יותר לומר תיבות אלו קודם הסעודה ולא עתה. שהרי אומר הוא "דא היא סעודתא".
- אבל** העניין יתבאר במה שכתב הרב סעודת הלילה היא נקראת סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזהו כי הנוק' דז"א יש לה ג' בחינות.
- והיינו** במה שנקשרת עמו ונשפעת מהז"א בנה"י בחג"ת ובחב"ד שלו.
- ובתחילה** דקבלת שבת בהיותה בסוד שדה ואז היא מקבלת מנה"י שלו ואז נקראת "חקל" ואח"כ מקבלת מחג"ת דז"א בברכת מעין שבע ואז נקראת "חקל תפוחין" כי סוד ג' האבות הקדושים הם סוד ג' תפוחין. ועתה בקידוש היא מקבלת מחב"ד שהם מוחין דחב"ד בסוד קדש ולכן עתה היא נקראת חקל תפוחין קדישין.
- גם** נודע כי בראש הוא מקום החב"ד נמצא שם גם הפה של ז"א והיא אוכלת וניזונת מהפה שלו ולכן סעודת ערב שבת
- נקראת הסעודה שלה כי היא אוכלת ולא הוא.
- ומהאי** טעמא פסקו חז"ל אין קידוש אלא במקום סעודה כי הא בהא תליא לכן צריך לומר קודם שיאמר קידוש "דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין" דהגם דהסעודה היא של הנוק' והיא ניזונת ולא הוא מכל מקום כיון דאינה נקראת "קדישין" רק בקידוש כי שם היא מקבלת המוחין לכן אמירת דא היא סעודתא צריך שיהיה קודם הקידוש בדווקא. (דברי שלום החדש ח"ה דף רמו).
- ה. שעה"כ** (דף ע ע"ד) וכ"כ בבא"ח (ש"ב בראשית אות כט) ובכה"ח (סי' רסב ס"ק ח) וענין המשולשים כתב הרב בשעה"כ (דף ס ע"ב ד"ה בעניין) וז"ל: ואמנם מן אותם ב' אגודות הדס שיש לך מוכנים מן שבת כנודע תזהר כאשר תקנה אותם שיהיו בתוכם ג' הדסים משולשים כשרים עכ"ל.
- ובפע"ח** (דף קה ע"ב) כתב וז"ל: אמנם תיקח מן הב' אגודות של הדס של ליל שבת ותזהר שיהיה בהם ג' הדסים משולשים כשרים עכ"ל.
- וכ"כ** בכה"ח סופר (ס' רנ ס"ק יד) וז"ל: ולפי דברי האריז"ל צריך להכין שתי אגודות של הדס משולש וכל אגודה תהיה בת ג' הדסים כדי להריח ולהקיף בהן השלחן עכ"ל.
- ונ"ל** שמדברי הרש"ש זיע"א נראה שאפשר ליקח ההדסים אפי' שאין בהם ריח ולהקיף בהם השלחן ורק אם יש בהם ריח יברך ויכוין בכוונת הריח. ומנהגנו גם כאשר אין הדסים מקיפים השלחן וכן כתב כה"ח (סי' רסב ס"ק ח) שיקיף אפי' שאין לו הדסים כי יש בו כוונות דמקיפין, ועי' בהגוב"י (אות ו בשעה"כ דף ע ע"ד) אמר מאיר מסופק אני במי שאין לו הדס אם יעשה הקפה שניה זו.
- ובשל"ח** הקדוש (מס' שבת פרק נר מצוה אות מא) משמע שאין צריך שיהיו הדסים משולשים וז"ל: ראוי לכל סעודה להיות תרי מדאני אסא [היינו ב' אגודות הדס] להריח בהם כדאיתא בפרק במה מדליקין (דף לג: בעובדא דרשב"י ורבי אלעזר בריה כד נפקו ממערה חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות אמרו ליה הני למה לך אמר להו לכבוד שבת, ותיסגי לך בחד [השיב להם] חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, אמר ליה [רשב"י] לבריה, חזי כמה חביבין מצוות על ישראל. ואף על גב דמדליקין שתי נרות א' כנגד זכור וא' כנגד שמור, מכל מקום ירא שמיים יוצא ידי שניהם וגם מזה אל ינח עכ"ל.
- ומהרש"א** כתב (שבת לג: בד"ה חד): "וכמו שבנרות שבת זוכים לבנים חכמים, הכי נמי ע"י ההדסים, על שם בנים צדיקים שנקראו הדסים".

ט. אח"כ יקיף השלחן דרך צד ימין פעם שניה כשההדסים עדיין בידו ויחזור לעמוד במקומו הראשון, וישארו ההדסים ביד ימינו לחיבוב מצוה ויאמר "שלום עליכם מלאכי השרת" וכו' ונוהגים לאמר כל חרוז ג' פעמים וטו.

י. ואחר כך בלי הפסק יאמר תיכף הפסוקים של "אשת חיל", ויכוין שהם כ"ב פסוקים כנגד כ"ב צינורות שלמעלה, שבעת הזאת הם פתוחים ומריקים שפע וברכה מהבריכה העליונה מראש כל הכתרים וי, ואח"כ יאמר אתקינו סעודתא וכו' ופיוט של רבנו הארי"ז ז"ל אזמר בשבחין וכו' ועוד יאמר בקשת יהא רעוא ויא.

עיונים והארות

שהיה אומר החת"ס בחשאי בינו לבין עצמו, ורק מחמת ענוותנותו היתירה שהיתה בו, לא רצה לאומרה בקול ובפומבי, (סידור חת"ס). אבל במנהגי החת"ס החדש (עמ' קסז) כתב, שהמהר"ם שיק עצמו לא היה אומר 'שלום עליכם' מחמת שרבו החת"ס ג"כ לא היה אומר.

בענין הפזמון צאתכם לשלום איך אפשר לאמר להם לשון של יציאה, ראה מש"כ הרב חיד"א במחב"ר, שכוונתו שאינו יודע מתי יצאו, ועתה הוא מסיים דיבורו עמהם, לכן אומר להם עתה שיצאו לשלום.

ורבנו החפץ חיים (הביאו הגר"ש פינקוס בספרו שבת מלכתא ח"א פ"ג אות ג) יישב, שמכיון שבאים מלאכים של שבת ללוות אותו ביום השבת אומר להם 'בואכם לשלום' ואילו למלאכים של ימי החול שכעת חוזרים למקומם אומר להם 'צאתכם לשלום' (וכן הביא בספר שם משמואל פר' ויצא שנת תרע"ה, ופר' חיי שרה שנת תר"ף, בשם אביו הגאון בעל ה"אבני נזר", ובקונטרס עיון תפלה כתב כן מדנפשיה עיי"ש).

הובא בספר סגולות ישראל (מערכת מ אות יז בשם סידור ישועות ישראל), שיש קבלה, שבבית שיש בו ח"ו מחלוקת לא יאמרו "בצאתכם לשלום", והוא סגולה לשלום בית.

ובגורל מעלת אמירת שלום עליכם כתב בספר תפארת שלמה (יתרו, בד"ה למעבד): "כל המצות ומעש"ט ורצונות טובות של בני ישראל מכל ששת ימי המעשה, לית להון גדפין להיות פורחות למעלה עד בוא יום השבת, שאז בא להם חיות מעולם העליון, בבחי' נשמה יתירה, והם נקראים מלאכים, וזה שאנו אומרים "שלום עליכם כו' בואכם לשלום", כי בשבת נעשה ונגמר פעולתו להיות נעשה מכל מצוה ורצון הטוב מלאך קיים".

י. בא"ח (שם) כה"ח (שם).

יא. שעה"כ (דף עב ע"א), בא"ח (שם אות ל) וכתב שבנוסח אתקינו סעודתא של הלילה לא יסיים וז"א ועתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדיה, וכן הוא הדין בשל שחרית ומנחה נמי לא יאמר הסיום, אמנם בסידור היר"א מובא כל הנוסח ולא סגר את הנז'. מיהו בסידור כוונות פרטיות שסידרו תלמידי השד"ה זלה"ה לא כתב הסיום עיי"ש (עמוד כג) וכן בשחרית ומנחה לא כתב הסיום ועיין ברב פעלים (ח"ד בסוד ישרים סי' יג) שבסידור כת"י להרש"ש זיע"א השמיט הסיום וע"כ אין לומר בלילה רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין וכעזה"ד ביום, וכו' הבא"ח (שם) דשב ואל תעשה עדיף.

ובספר שערי רחמים שרים (ח"ב סי' רל"א) עמד על עניין זה וכתב וז"ל: שאלה כתוב בשעה"כ (דף עב ע"א) בעניין זה

ט. **סידור** היר"א (ח"ב דף 268), בא"ח (ש"ב בראשית אות כט) כה"ח (סי' רס"ב אות ח'). ויזהר שלא יאמר "ממלך מלכי המלכים" רק "מלך מלכי המלכים" וכנז' בסידור יעב"ץ ז"ל (בא"ח שם).

הנה בדברי רבנו האריז"ל לא מצאנו שיאמר שלום עליכם, אולם יש לפיוט זה מקורות אחרים והם, ראיתי בספר חדות חיים להגאון ר' שלמה רפול שליט"א שכתב המקור הראשון לזה מצאתי בספר מנהג טוב (אות לו, לחד מן קמייא שחי לפני כשבע מאות שנה), שכתב: מנהג טוב בלילי שבת כשבאין מבית הכנסת, לילך מיד אצל הנרות הדולקים לכבוד שבת ושברכו עליהם, ולעמוד נגד שתיהן ולומר: 'מלאכי רחמים ושלום, בואכם לשלום, בואכם לשלום, עליכם שלום, לכולכם שלום'. וכן מצאתי כתוב שהנהיג ה"ר אהרן מרינישבורג בעצמו, עכ"ל. הרי לנו מקור, שיש להקדים בשלום המלאכים המתלווים עמו. אמנם, אין זה הנוסח המקובל אצלנו, וכן לא מוזכר בנוסח זה תיבות 'ברכוני' 'בשבתכם' 'בצאתכם', אלא רק שאילת שלום ו'בואכם לשלום' בלבד.

בספר תקוני שבת (לרבנו האריז"ל סדר ליל שבת) הביא את הנוסח המקובל כיום וז"ל: תיכף כשיכנס לביתו יאמר כנגד השלחן שהעריכו והמנורה שהדליקו תפילה זו המהוללה, בכוונה בשמחה ובחדוה, שלום עליכם וכו' ג"פ, בואכם לשלום וכו' ג"פ, ברכוני לשלום וכו' ג"פ, בצאתכם לשלום וכו' ג"פ.

מלשונם של הרב תקוני שבת והרב מנהג טוב נראה, שיש לאומרו תיכף כשכנס לביתו, ולא אחר שהתעכב בביתו איזה זמן. וכתב בשו"ת דברי יציב (ח"א חאו"ח סי' כקג) שכך היתה הנהגתו של הגאון בעל בני יששכר, שמיד שבא לביתו מהתפילה היה מזמר 'שלום עליכם' ומקדש.

והטעם לכפילות ג"פ כתב בליקוטי מהרי"ח (ח"ב סדר ליל שבת), שהכפילות ג' פעמים הוא לחיזוק הענין, וכמו שכתב האבודרהם שכופלים אליהו הנביא במוצאי שבת ג' פעמים כדי לחזק הענין.

ובספר אוצר התורה הורוויץ (עמ' 239 אות תשיח) כתב, שמה שכופלים ג"פ, הוא מטעם שהמלאכים באים לראות אם הכין ג' דברים, נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת, ועל כן הוא אומר להם ראו שלא חסרת כלום מג' הדברים הללו, ואז מברכים אותו.

והחתם סופר, לא היה אומר כלל את כל הפיוט 'שלום עליכם' ואמרו משמו, כי מאחר שאין אנו נוהגים לומר 'התכבדו מכובדים' לפי שאין אנו מחזיקים את עצמנו במדרגה הזאת שמלאכים מלויים אותנו, א"כ גם לפיוט הזה אין לנו בו שייכות. אמנם מובא בשם המהר"ם שיק תלמידו, שבודאי

יא. יאמר נוסח לשם יחוד המובא בלשון חכמים ויעמדו המקדש והשומעים, ויכוין להוציא י"ח והם יכוונו לצאת י"ח קידוש, והמקדש יגביה הכוס מהשלחן טפח שהוא עשרה ס"מ, ויתן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו. ויאמר בקול רם ובהתלהבות סדר הקידוש ויתחיל מזמור לדוד ה' רועי ויב.

יב. אח"כ יתן עיניו בכוס, ויכוין עין ג' חמש הויות כן יכוין בעין ימין ובעין שמאל, וטוב לראות המצח ביין ויכוין מצח ג' הצלחה יג.

מאמרי הזוה"ק

זוהר חדש - בריאת האדם

ז"ח דף קמ"א ע"א

וּבְנֵינָא דְאִמְר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה אָדָם, הָכִי אָמַר לְסַפִּירֵן נַעֲשֶׂה אָדָם וכמו שאמר הקב"ה על עם ישראל נעשה אדם כך אמר על הספירות נעשה אדם, **דָּא עֲמוּדָא דְאִמְצָעִיתָא דְאִיהוּ רֵאשׁוֹן לְמַחְשְׁבָהּ וְאַחֲרוֹן לְמַעֲשֶׂהּ** זה עמוד האמצעי בחי' דת"י שהוא

עיונים והארות

מפורש בסידור רב יעב"ץ ז"ל ואומרים דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין ולא מסיימים ועתיקא קדישא וכו' אע"ג דבשעה"כ מפורש הסיום הנזכר סבירא ליה להרש"ש ז"ל דהמעתיק ספר הכוונות הנזכר בראשונה הוסיף מדעתו סיום הנזכר כפי השגור בפיו הנמצא כתוב בסידורים אבל לעולם הרש"ש היה כתוב לפניו כך מכתיבת רבנו המהר"ח ז"ל עכ"ל.

יב. כך מצינו לרבנו האר"י זיע"א בשער רוה"ק (דף יב ע"ב) שכתב וז"ל "וקודם שהאדם יעשה איזו מצוה או צדקה יאמר ליחדא שמא דקב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו בשם כל ישראל. ויכוין לחבר שם י"ה שהם בדחילו ורחימו עם שם ו"ה שהם קב"ה ושכינתיה" ע"כ.

ועי"ע בפע"ח (שער הזמירות פ"ה) שקודם כל מצוה או צדקה יאמר "ליחדא שמא דקב"ה בדחור לחבר י"ה עם ו"ה בשם כל ישראל" ע"כ. וכ"כ השל"ה (שבת, תוכחות מוסר ב). וכ"כ בפירוש רבנו הרש"ש זיע"א.

יג. כתב הרמ"א בהגה (סי' רעא סעי' י) וז"ל מתחילים יום השישי ויכלו השמים, ונרמז השם בר"ת, וכשמתחיל יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס של ברכה וכן נראה לי. וכתב המשנ"ב מבואר שיתן עיניו בכוס של ברכה, שלא יסיח דעתו עכ"ל. והר"ח מצא ענין נוסף בהסתכלות בכוס הקידוש וטעמו עפ"י הסוד שכ"כ בספרו בא"ח (ש"ב בראשית אות ט) שיש סוד עמוק בהסתכלות ביין שבכוס, ויכוין בעין ימין שיש ה' הויות העולות גימטריא עין, וכן בעין שמאל ה' הויות העולות עין, וכתב וז"ל ומנהיגינו לראות את המצח ביין, ולכוין מצח מספר הצלחה עכ"ד.

סעודת ליל שבת וז"ל: וקודם הנטילה יאמר אתקיננו סעודתא וכו' דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וז"א ועתיקא קדישא אתיין לסעדה בהדא, ובשחרית יאמר דא היא סעודתא דעתיקא קדישא וזעיר אנפין וחקל תפוחין קדישין אתיין לסעדה בהדיה, ובמנחה יאמר דא היא סעודתא דז"א ועתיקא קדישא וחקל תפוחין קדישין אתיין לסעדה בהדיה ע"כ. וצריך להבין כי בסידור הרש"ש בכוונות סעודות שבת שנדפסו בספר "בניהו" (דף כג ע"א) לא הובא סיום הלשון, אלא בסעודה ראשונה כיצד, יאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, בסעודה שניה כיצד, יאמר דא היא סעודתא דעתיקא קדישא, בסעודה שלישית כיצד, יאמר דא היא סעודתא דז"א, ולא כתב הסיום אם כן למה שינה מלשון שעה"כ.

תשובה, כבר עמד על זה הר"ח זיע"א בשו"ת "רב פעלים" (ח"ד בקונטרס סוד ישרים סי' יג) וז"ל: אשר שאלת ע"ד אתקיננו סעודתא ששמעת ממני שאין להזכיר בכל סעודה אלא השייך לה דווקא, דהיינו בלילה נאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין ולא נאמר הסיום הכתוב בסידורים ועתיקא וכו' אתיין לסעדה בהדא ואתה שמעת שבספר הכוונות של האר"י כתוב כל זה הנוסח הנדפס שמסיים ועתיקא וכו'.

דע כי אנחנו היה מנהגנו מקודם כמה שנים לומר הסיום הנז' ככתוב בספר הכוונות אך אח"כ בא לידינו סידור רבנו הרש"ש ז"ל ושם השמיט הסיום הנז' ובכל סעודה יאמר השייך לה דווקא וכתבתי לעיה"ק ת"ו לדעת מנהג החסידים בבית אל ככ"ץ וכתבו שהם עושים כפי סידור הרש"ש זיע"א וכן הוא

תפארת ישראל שכולל בתוכו כל הו"ק והוא שם מ"ה ונקרא אדם והוא שם הוי"ה ב"ה ושם אדנות שהוא ראשון למחשבה מצד אות י' דהוי"ה דת"ת ואחרון למעשה מצד אות י' דאדנות שבו, **דְאֲנוּן חֲכֵמָה בְרָאֵשׁ וְחֲכֵמָה בְּסוֹף** שהם חכמה בראש היא אות י' דהוי"ה דת"ת וחכמה בסוד גם כן אות י' דאדנות. **דְּכָל סְפִירָה יְהִיב בִּיהַ חוּלְקָהּ** שכל ספירה נתנה בו חלקה כי הת"ת כלולות בו הזרועות שהם חסד גבורה, ב' רגלים נצח והוד, הראש כחב"ד והיסוד ברית, הכל כלול בו והוא כולל ותופס את כולם. **וּבְגִין דָּא אִיהוּ בְדִיוּקְנָה** (במדבר י' כה) **מְאִיִּף לְכָל הַמַּחְנוֹת לְצַבְאוֹתָם. וְרַעֲיָא מְהִימְנָא בְדִיוּקְנָה** ולכן הוא בצורתו צורת ו' שלו מאסף לכל המחנות מכל הספירות ומשה רבנו הוא צורת התפארת כי הוא מהדת"י מצד התפארת.

וְאָמַר לְמַלְאכֵינִי נַעֲשֶׂה אָדָם, וְדָא מַטְטְרוּן וכך אמר הקב"ה למלאכים נעשה אדם והוא מטטרו"ן שהוא חנוך, **דְּכָל מְלָאךְ וְחִיָּה שְׂוִי בִיהַ חוּלְקֵיהַ** שכל מלאך נתן בו חלקו וכן כל חיה נתנה חלקה. **וְהָכִי אָמַר לְצַבָּא הַשְּׁמַיִם לְמַעַבְדַּ לְשִׁמְשָׁא בְדִיוּקְנָה, וְכָל בּוֹכְבָא יְהִיב בִּיהַ חוּלְקָהּ** וכן אמר הקב"ה לכל צבאות השמים לעשות אדם בצלמנו שהוא השמש בצורת התפארת כי הת"ת נקרא שמש וכן משה רבנו נקרא שמש וכל כוכב נתן בו חלקו, **וְעֵלְתָּ עַל פְּלָא אֲשֶׁתְּתַף בְּהוּ בְּכָל אֲתַר בְּתַפְאֵרְתָּ בַמַּטְטְרוּן וּבְשִׁמְשָׁא, וְלִית לְאֲרַבָּא בְּהַאי** והעליון על הכל שהוא א"ס ב"ה נשתתף בהם בכל מקום אם בתפארת שבספירות אם המטטרו"ן במלאכים, ואם בשמש בכל צבא השמים ואין להאריך עוד בענין זה.

וְעוֹד נַעֲשֶׂה אָדָם. לְאִמְן דְּזֶרַע בְּמַה זְרַעוֹנִין בְּבַת אַחַת, וְכָל אֶחָד נְפִיק לְיוֹמוֹי משל לאומן שזרע כמה זרעונים בבת אחת אם חטים, אם פירות, אם תבואה וכל אחד יוצא ביומו בזמנו יש לאחר יום יש אחר יומיים וכו', והאומן הוא הקב"ה שזרע את השמים ואת הארץ כל תולדות השמים וכל תולדות הארץ וכל אחד נתגלה ויצא ביומו. **לְבַתָּר אָמַר לְאֵלִין לְאֲנוּן פּוֹעֲלִים, אָנָּא בְּעֵי דִתְשִׁתְּפוּ בְּלָבוּ לְמַעַבְדַּ מְאֲנָא** אח"כ אמר לאותם הפועלים שהם הו"ק יום א' חסד יום ב' גבורה וכו' אני רוצה שתשתתפו כולכם יחד לעשות כלי שהוא אדם, **וְכָל חַד מְנַיְכוּ יְהִיב בִּיהַ חוּלְקָהּ מִמַּה דִּיהֶבִית בְּכוּ** וכל אחד מכם יתן בו את חלקו ממה שנתתי בכם, **וְאָנָּא אֲשֶׁתְּתַף עִמְיְכוּ בְּהַהוּא מְאֲנָא חוּלְקָא מְנִי** ואני אשתתף עמכם באותו הכלי שהוא האדם חלק ממני שהיא הנשמה חלק אלוה ממעל. **אָמְרוּ לִיהַ מַאי הָאִי מְאֲנָא כָּל בְּךְ חָשִׁיב קְדָמְךָ דִּיהַא בְּלִיל מְכָלָא** אמרו לו הו"ק מי הוא הכלי שכ"כ חשוב לפניך שיהיה כלול מכל העליונים והתחתונים. **אָמַר לֹון הָאִי מְאֲנָא אִיהוּ אָדָם דִּיהַא בְּדִיוּקְנָא דְאָדָם עֲלָאָה** אמר להם הקב"ה זה הכלי הוא האדם ואני רוצה שהוא יהיה בצורת האדם העליון.

אָמְרוּ לִיָּה אֲמַאי תִּימָא לָן דְּכָל חַד וְחַד יְהִיב בֵּיה חוּלְקָה אמרו לו האומנים שהם הו"ק מדוע תאמר לנו שכל אחד ואחד מאתנו יתן בו חלקו. וְהָא אַנְתָּה הוּא אָדוּן דְּכָלְא, וְאַנְתָּה בְּרַאתָ כָלְא, טַל אַנְתָּה מְכָל חַד וְחַד מַה דְּאַנְתָּה בְּעֵי וְהִרִי אַתָּה הוּא אָדוּן הַכֵּל מוּשַׁל בְּכֵל וְאַתָּה בְּרַאת הַכֵּל קַח אַתָּה מְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַה שְּׂאַתָּה רוּצָה, דְּלָא יְהִיא פְּתַחוּן פֶּה לְאַנְוִין דְּלָא אֲשַׁתְּמוּדְעִין בְּךָ שְׁלָא יְהִייה פְּתַחוּן פֶּה לְאַלָּה שְׁלָא יוֹדְעִים בְּךָ וּמְכִירִים בְּךָ, דִּימְרוּן דְּעוּבְדָא דְּאַדָּם אַנְתָּה צָרִיד מְשְׁלִיחִין דִּילְךָ שִׂיאֲמָרוּ שְׁלִמְעֵשָׂה בְּרִיאַת הָאָדָם אַתָּה צָרִיד ג"כ לְשִׁלְחִים שְׁלַךְ וְאַתָּה לֹא מִסְתַּדֵּר לְבַד ח"ו.

אָמַר לוֹן, לְמִלְכָּא דִּיהִב מִתְנָא לְעַבְדֵי, וְיְהִיב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד חוּלְקָה וְאַחְסִנְתָּה מִתְּהוּא מִתְנָא אמר להם הקב"ה משל למלך שנתן מתנה לעבדיו ונתן לכל אחד ואחד חלקו ונחלתו מאותה המתנה הכוללת שיש בה חלקים שונים. לְבַתָּר אַתָּה עַבְדָּא מְהִימְנָא לְגַבְיָה וְשְׂאִיל לִיָּה מִתְנָה וְאַח"כּ בָּא אֵלָיו עַבְדוֹ הַנֶּאֱמָן וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ ג"כ מִתְנָה. אָמַר מִלְכָּא הָאִי עַבְדָּא פְּלַח לִי בְּכָל אַבְרִין דִּילָהּ אמר המלך זה העבד עובד אותי בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו בחשק גדול. וְהָכֵי אַנָּא בְּעֵי לְמַעְבַּד מְאָנָא דִּילָהּ מִתְנָה מְכָל חִילִין דִּילִי וְכַךְ אֲנִי רוּצָה לְעֵשׂוֹת אֶת הַכֵּלִי שְׁלוֹ מִתְנָה מְכָל הַצְּבָאוֹת שְׁלִי. מַה עָבַד, בְּנֵשׁ כָּל מְשָׁרְיָן דִּילָהּ מַה עֵשָׂה הַמֶּלֶךְ, אִסְפָּף כָּל הַמַּחֲנוֹת שְׁלוֹ וְאָמַר לוֹן, בְּעֵינָא מְנִיבּוּ כָּל חַד וְחַד יְהִיב מִתְנָה מְדִידָה לְהָאִי עַבְדָּא וְאָמַר לָהֶם רוּצָה אֲנִי מִכֶּם שְׁכַל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן מִתְנָה מְשִׁלּוֹ לְזוֹה הָעַבֵּד, וְאַנָּא אֲשַׁתְּתַּף עִמְכוּן וְאַתֶּן לִיָּה מִתְנָה מְדִילִי וְאֲנִי אֲשַׁתְּתַּף עִמְכֶם וְאַתֶּן לּוֹ מִתְנָה מִמֶּנִּי כְּלוּמַר אֲנִי אַתֶּן אֶת הַנְּשִׂמָה שְׁלוֹ.

בְּמִנְהוּן אֶקְשׁוּ וְאָמְרוּ (תהלים ח ה) מַה אֲנֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ יֵשׁ מִהֶם שְׁהִקְשׁוּ וְאָמְרוּ מַה הוּא הָאָדָם הַזֶּה שְׂאַתָּה רוּצָה לְבַרָּא שְׁהוּא חֲשׁוּב יוֹתֵר מֵאַתְּנוּ אוּ מְכָל צְבָאוֹת הַשָּׁמַיִם שְׂאַתָּה זוֹכֵר אוֹתוֹ בְּמִיּוּחַד. וּבְמִנְהוּן אָמְרֵי בְּרַעְוָא שְׁלִים וְיֵשׁ מִהֶם שְׂאֲמָרוּ אֲנַחְנוּ נּוֹתְנִים מֵאַתְּנוּ בְּאַהֲבָה וּבְרִצּוֹן שְׁלָם. אוּף הָכֵי קִדָּם דְּאַתְּבְּרִי עֲלֵמָא, עֲאֵלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַחְשְׁבָה לְהַבְּרָאוֹת, וְהַנְּמַשֵּׁל גַּם כַּאֲן קוּדָם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם עֵלּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַחְשְׁבָה לְהַבְּרָאוֹת תְּחִילָה קִדָּם דְּאַתְּבְּרִיאוּ מִלְּאַכִּין וְכָל בְּרִין דְּעֲלָמָא דְּעוּבְדָא דְּבְרָאשִׁית קוּדָם שְׁנַבְרָאוּ הַמְּלַאכִים וְכָל הַנְּבִרָאִים שְׁבַעֵוֹלָם שְׁלִמְעֵשָׂה בְּרָאשִׁית. וּבְחֻבְיָנוּ דִּילְהוּן, אַנְחָ לְעוּבְדָא דִּילְהוּן דִּיהוּן בְּתַרְאִין לְעוּבְדָא דְּבְרָאשִׁית וּמַחֲמַת חִיבְתָם וְאַהֲבַתָם הִנִּיחַ הַקַּב"ה אֶת בְּרִיאַת הָאָדָם עִם יִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיו אַחֲרוֹנִים לְמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית. וְאָמַר עֲלֵה נַעֲשֶׂה אָדָם וְרַק לְבִסוּף בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי עֵת בְּרִיאַת הָאָדָם אָמַר "נַעֲשֶׂה אָדָם".

וַאֲמַאי ושואל, מדוע אמר לכל הבריאה כולה ולכל צבאות השמים ולכל העולמות נעשה אדם **אֶלָּא בְּגִין חֲבִיבּוֹ דְּאַבּוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא דְּאַתְקַרֵּי יִשְׂרָאֵל** אלא מחמת חביבותם לאביהם שבשמים שנקרא ישראל, כלומר הקב"ה אמר אלה בני והם נקראים על שמי. **וְאַנּוּן הוּוּ עֵתִידִין לְאַתְקַרֵּי בְּשֵׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל** והם יהיו עתידים להקרא בשמו ישראל, **בְּנִישׁ לְעֵלְאִין וְתַתְּאִין לְמִיּהָב חוּלְקָא מְבֻלְהוּ** לכן אסף הקב"ה לעליונים ולתחתונים שכולם יתנו חלק משלהם. **בְּגִין דְּאִי יְחֻב אָדָם, בְּלָהוּ אֲשַׁתְּכַחוּ חֲסֵרִין בְּהוֹן, מִתְּהוּא חוּלְקָא דִּיהָבּוּ בֵּיהּ, וּבְלָהוּ יַבְעוּן רַחֲמֵי בְּגִינָה** לפי שאם יחטא האדם כולם ימצאו חסרים ופגומים בהם בעצמם כי הוא חלק מהם מחמת שנפגם אותו חלק שנתנו בו, וכולם יבקשו רחמים בשבילו. **וְאִיהוּ יְהָב בְּהוֹן מְדִילָהּ וְהַקְּב"ה נתן בעם ישראל חלק משלו כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים, בְּגִין דִּימְרוּן לִיָּה עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעַנְנוּ, בְּגִין תְּהוּא חוּלְקָא דִּילְךָ דִּיִּתְּהַבְתָּ בְּיִשְׂרָאֵל** כדי שכל צבאות השמים וכל הבריאה יאמרו לו עשה למענך לחלק שאתה נתת בו בישראל. **הָרָא הוּא דְּכַתִּיב (דברים לב ט) כִּי חָלַק יְהוָה עִמּוֹ** וזה מזה שכתוב שיש חלק של הקב"ה בעמו. **וְאִיהוּ מְחִיל לֹוּן בְּגִין תְּהוּא חוּלְקָא דִּילָהּ דְּשֵׁמֵהּ דִּיִּתְּהַב בְּהוֹן** והוא מוחל להם בשביל אותו החלק שלו של שמו שנתן בעם ישראל.

דְּאִם לֹא יְחִיבּוּ אַנּוּן מִנְּרַמְיָהוּ חוּלְקָא בֵּיהּ בְּרַעוּתֵיהוּ שאם לא היו נותנים כל העולמות העליונים והתחתונים וכל הבריאה חלק מהם מרצונם והיה הקב"ה לוקח מהם בעל כרחם, **בְּלָהוּ הוּוּ טַעֲנִין עֲלֵיהּ** כולם היו טוענים עליו, **דְּאַנְתָּ נְטִילַת מְנָן עַל בְּרַחְנָא, חוּלְקָא דְּאִיהוּ בְּאָדָם מְבֻלְ חַד וְחַד** אתה לקחת מאתנו בעל כרחנו חלק שהוא באדם מכל אחד ואחד, **וְלֹא הוּוּ מְרַחֲמֵי עֲלֵיהּ** ואז לא היו מרחמים עליו. **וּבְגִין דְּלֹא יְהֵא לֹוּן פְּתַחוּן פְּהַ** ובשביל שלא יהיה להם פתחון פה, **בְּגִין דָּא לֹא פַעָא לְנַטְלָא חוּלְקָא אֶלָּא בְּרַעוּתָא דִּילְחָוֵן** ובשביל זה לא רצה הקב"ה ליקח מהם חלק אלא שהם יתנו מתנה מרצונם המלא [א].

עיונים והארות

סודות התורה המקיים ומעמיד את העולם כי אם לא התורה אין עולם ואז אמר למלאכים אתם רואים את הדמות הזאת אני רוצה לעשות את האדם הזה שנשמתו גבוה מעל גבוה והוא יעמיד את העולם ובזכות תורתו העולם יעמוד.

ובל הכח הגדול הזה והמאור הקדוש הזה והזכויות הללו בשביל דורנו דור עקבתא דמשיחא, שהוא דור שפל מאד מאד, ואלפי תינוקות לא מכירים את השי"ת וכו', והוא מלא במחלות יסורים וצרות וכו', ובכל זה מי מטפל, - רשב"י, כי הוא בכוחו יכול לפטור את העולם מן הדין, ובזכות תורתו וצדקתו ולימוד הזוה"ק שעיקרו בא לדור של ביאת המשיח, עי"ז נגאל כמש"כ "בדא יפקון מן גלותא ברחמי" - פלא פלאות.

א. **ובן** משמע בזוה"ק (ח"א כב) וז"ל: ויאמר אלהים נעשה אדם - סוד ה' ליראיו (כלומר שסוד זה אין ראוי לגלותו אלא ליראי ה') פתח ההוא סבא דסבין (כך רואה רשב"י בחזיון הארת עתיק בדמות סבא דסבין) ואמר שמעון שמעון מש"כ "ויאמר אלהים נעשה אדם" מי הוא כאן הנקרא אלהים. בינתיים נעלם ההוא סבא דסבין ולא נראה יותר אמר רשב"י לחברים בודאי דהוא הקב"ה שנאמר בו ועתיק יומין יתיב עכ"ל.

והמתבונן יראה פלא שכשהתחיל רשב"י לדרוש על הפסוק ויאמר אלהים נעשה אדם אז שאל אותו הקב"ה מי זה "אלהים" האמור כאן ושאל כן הקב"ה כי הנעשה אדם נאמר על רשב"י כמו שאמר הפייטן נעשה אדם נאמר בעבורך, כלומר הקב"ה לקח את דמותו של רשב"י שעל ידו תינתן פנימיות התורה וכל

בְּגוֹנָא דָּא דְּאִתְמַר בְּרַעְיָא מְחִימָנָא, כעין זה שנאמר במשה רבנו הרועה הנאמן, (תהלים סח ט) **עָלִיתָ לְמָרוֹם שָׁבִית שָׁבִי לָקַחְתָּ מִתַּנּוֹת בְּאָדָם** [ב] שבשעלה משה רבנו למרום לקח את אותם נצוצות שלקחו אותם החלקים ששייכים לנשמת אדם הראשון אחר שחטא ועתה משה רבנו מתקן ולוקח אותם נצוצות בשביל להשיב אותם אל הקדושה [ג]. **וּבְגִין דְּמִזִּיקִין סָרְחוּ לְגַבְהָ, וְלֹא בָּעֵי לְמִיָּהֵב בֵּיהּ חוּלְקָא** והיות והמזיקים חטאו לקב"ה שלא שמעו בקולו ולא רצו ליתן מחלקם לאדם, **וְאָמְרוּ** (שם ח ה) **מָה אֲנֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ וְגו'** ואמרו, מי הוא בכלל האדם שאתה רוצה ליתן לו מתנה מיוחדת ולברא אותו, **לֹא בְּרָא לֹון לְבוֹשֵׁין דְּאֲנוּן גּוֹפִין דְּלְהוֹן. וְאֲנוּן שְׁנֵאִין לֹון** לא ברא להם הקב"ה לאותם מזיקין לבושים שהם הגופים שלהם אלא השאיר את אותם רוחות ערומים בלא לבוש, ולכן הם שונאים את האדם. **וְעַל כֵּן מִמֶּנּוּ דְּעַל ע"ב אֲמִין, דְּאֲנוּן קַמְדָּ, בְּגוֹנָא דָּא** ועל כן השרים הממונים על ע"ב אומות העולם שהם לפניך הם המזיקים והם חלק הס"א והם כעין אותם המזיקין **בְּד יִשְׂרָאֵל מְחִיבִין לְאַבוּהוֹן דְּבִשְׁמִיָּא, אֲנוּן אֲמִין דְּעַלְמָא רְצוּעִין בִּידָא דְּבוּרָא עַלְמִין לְאַלְקָאָה לֹון בְּהוּ** כאשר ישראל חוטאים לאביהם שבשמים אותם אומות העולם הם רצועה בידו של בורא עולם להלקות אותם בהם.

וְכַד חֲזָרִין בְּתִיּוּבְתָא וְרִיק רְצוּעִין מִידָה, וְלֹא יְהֵא בְּהוֹן מִמֶּשׁ וכאשר עם ישראל חוזר בתשובה זורק הקב"ה את הרצועה מידו כלומר זורק את אומות העולם ולא יהיה בהם בחי' של ממש. **דְּחִילָא דְּרְצוּעִין לָאו אִיהוּ אֶלָּא בִּידָא דְּמֵאן דְּנִטִּיל** שכח הרצועה אינו אלא ביד מי שלקחה כלומר בידו של הקב"ה. **דְּעַלְיָהוּ אִתְמַר** (ישעיה מ יז) **כָּל הַגּוֹיִים כְּאִין נִגְדּוּ** כלומר מאבד אותם כי הם אפס גמור. **וּבְגִין דְּיִשְׂרָאֵל אִית בְּהוּ חוּלְקָא מְבוּרָא עַלְמִין דְּאִיהוּ עֲלֵת עַל בְּלָא** ובשביל שעם ישראל יש להם חלק מבורא עולם שהוא עולה על הכל. **וּמַעֲשֵׂר סְפִירָאן וּמְפָרְסִין וּמְלֶאכִין וְכוּכְפִיָּא וּמְזֻלִין** וגם הם חלק מעשר ספירות דאצילות ומהכסאות דעשר ספירות של עולם הבריאה ומלאכים של עולם היצירה כוכבים ומזלות של עולם העשיה **בְּד חֲזָרִין בְּתִשׁוּבָה מְכַל מַה דְּאִתְנַטִּילוּ, בָּעֵין רַחֲמֵי עַלְיָהוּ** כשעם ישראל חוזרים

עיונים והארות

שרעבי. שהגאון חיד"א כותב עליו, מי שלומד את כתבי האר"י ולא לומד את הרש"ש, הרי הוא כעוור הממשש באפילה וחושב שהוא מבין. וכן שבי ר"ת ישראל בעל שם טוב.

ג. וראיתי דבר גדול בספה"ק, שכאשר עלה משה רבינו לעולמות העליונים לקבל התורה, היה מקום מיוחד שאליו היה צריך להגיע ושמו "מרום", ולא נתנו לו המלאכים להגיע לשם, מה עשה לקח את נשמתו של רשב"י עמו וכך יכל לעלות למעלה ל"מרום" להביא את סודות התורה וזה נרמז במה שכתוב ויהי ש"ם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, ש"ם - ר"ת שמעון משה שהיו יחד.

ב. התרגום מתרגם על הפסוק, "ביד רמה" בריש גלי", בריש גלי - אותיות רשב"י, גלי - ל"ג בעומר. שע"י למוד הזוה"ק נצא מהגלות כמו שכתב הזוה"ק, "בדא יפקון מגלותא ברחמי" שהיא נשמת התורה, ובעיקר בשביל זה עלה משה למרום להוריד את נשמת התורה שזה הזוה"ק וחכמת הקבלה. וז"ש "עלית למרום שבית שבי" שב"י ר"ת שמעון בר יוחאי רשב"י, וכן שב"י ר"ת יצחק בן שלמה רבנו האר"י ז"ל שהוא גילה והסביר בחכמת הסוד, וכן שב"י ר"ת שלום בן יצחק רבנו הרש"ש זיע"א שהוא פירש את חכמת הסוד והוציא לאור העולם את הסידורים, ונקרא שמו"ש שזה ר"ת שלום מזרחי

בתשובה מכל מה שלקחו כלומר מי"ס דאצילות ומבריאה יצירה עשיה כולם מבקשים על עם ישראל רחמים. **פַּר מִשְׂרֵיין וּמִזִּיקִין וְחִילִין דְּמִסְאָבוּ** חוץ מן השדים והמזיקים וכחות הטומאה, **דְּאִתְמַר בְּיִשְׂרָאֵל** (ויקרא יח כד) **אֵל תִּטְמְאוּ בְּכָל אֵלֶהָ, דְּלִית לֹזַן חוּלְקָא בְּהוּן** שנאמר בהם בישראל בבקשה אל תטמאו בכל הטומאה הזאת כי אין לישראל חלק בטומאות אלו.

וּבְגִין דָּא אַמִּין דְּעֵלְמָא דְּנִשְׁמַתִּין דְּיִלְהוּן מֵאַנְוִן חִילִין דְּמִסְאָבוּ, לִית לְשִׁתְּפָא בְּהוּן לְאַכִּילָה וְשִׁתְּיָה, וְלֹא בְּכָל עוֹבְדֵיהוּן ולכן, לפי שאומות העולם נשמתם מכחות הטומאה אין להשתתף בהם באכילה ובשתיה ולא בשום מעשה ממעשיהם, **דְּעֵלְיָהוּ בְּתִיב** כי על אומות העולם נאמר בענין ע"ז (דברים ד יט) **אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ** אותם לכל העמים **וְגו',** ובעם ישראל נאמר כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (שם יד ב) **וּבְךָ בָּחַר ה'.** **וְעֵלְיָהוּ אִתְמַר** (מיכה ד ה) ועל אומות העולם נאמר **כִּי כָּל הָעַמִּים יִלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיו** ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד **וְגו', דְּאִיְהוּ יְחִיד וּמִיחַד בְּכָל מִשְׂרֵיין** (דף קמא ע"ב) **דְּכִלְיָן בְּהוּן** כי הוא יחיד ומיוחד בכל המחנות הכלולות בו.

**שבת מברכים
דחודש השון**

זכינו כבר לעבור את ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, סוכות, ושמחת תורה, וגם התחלנו עוד פעם את התורה מחדש ועכשיו אנחנו מתחילים עונת החורף. ערב ר"ח חשון צריך לעשות תשובה ולהכין את עצמנו לקראת החודש הבא עלינו לטובה חודש מרחשון, וכידוע כל ערב ר"ח אדם צריך לחזור בתשובה על כל החודש. אמנם חודש תשרי היה מלא וגדוש בתורה, במצות ובמעשים טובים, אבל צריך להמשיך אותם לכל השנה, ורמזו זאת במה שיסד המשורר "יהא רעוא קמיה דתשרי על עמיה" שחודש תשרי יהיה על עם ישראל כל השנה. אמנם היה לנו חג הסוכות ואדם שמח בו הרבה, אבל לפעמים מחמת השמחה, אפי' שעבר עליו יום כיפור, אדם קצת טועה כי יצה"ר מפתה אותו. ופעמים ח"ו לא בירך טוב או כל מיני עוונות שהאדם דש בעקביו, לכן צריך לעשות תשובה ולהתחיל את ימי החורף חזק. לכן מי שיכול לצום יצום בערב ר"ח, ומי שלא, ישתדל בערב ר"ח לעשות תשובה ומעשים טובים ללכת בדרכי ה' ולקרוא כל התהלים עם שבעה כורתני ברית וסליחות ולעשות תשובה גדולה.

חודש זה נקרא מרחשון היות ואין בו חגים, כי בכל החדשים יש חג, בכסלו טבת חנוכה, בשבט ט"ו בשבט, באדר פורים וכו'. החודש היחידי שאין בו חג הוא חשון, לכן קוראים אותו מרחשון כי יש לו מרירות שאין בו חג. ויש אומרים פ' אדון, מר-חשון לחלוק לו כבוד מכיון שאין בו חג.

והאדמו"ר מקושניץ הסביר שנקרא מרחשון כיון שעדיין השפתיים ממללות - מרחשין את התפילות של ימים נוראים של ימי חג הסוכות.

ראש חודש חשון תמיד יומיים, לפי שהוא אחר תשרי שהוא חדש מלא, יום ראשון של ראש חדש הוא יום שלשים לתשרי, ויום שני שבו הוא הראשון בחשון.

חשון - הוא החדש השני בשנה, והשמיני למנין החדשים שמתחיל מניסן.

מזלו של חדש חשון, עקרב - שהעולם צמא בו לגשם כעקרב שהוא צמא למים.

ונקרא 'בול' לפי שבחדש זה העשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מהבית, כלומר: מערבים לה מרעה מן המספוא אשר בבית. ויש אומרים שהוא מלשון 'בול' שבחדש זה מתחילה החרישה והזריעה. ויש אומרים מלשון מבול, שבחדש הזה יורדים הרבה גשמים.

ובמדרש אמרו, מפני שבחדש זה התחיל המבול, לכך נגזר עליו שיהא בו מטר וגשם למכביר.

וכן, מר חשון מפני שבחדש זה הוא החודש היחיד שאין בו שום יום טוב ואין בו שמחה, ומנגד היו בו כמה צרות לישראל. בט"ו לחדש חשון בדה ירבעם בן נבט חג מלבו והגדיל חרון אף ה' על ישראל, ובששי או בשביעי בו, שחטו הכשדים את בני צדקיהו מלך יהודה לעיניו ואת עיני צדקיהו עיור מלך בבל ויאסרוהו בנחשתים ויביאוהו בבלה; ובחדש הזה נפרע הקדוש ברוך הוא מדור המבול ושטף עולם ומלואו - כל מה שעשרה דורות של גבורים עמלו במשך אלף ותרג"ו שנים, וישאר אך נח, לכן קוראים חדש זה מר חשון, חדש שהיה רע ומר.

עוד טעם, על שם המים, כלומר הגשם שהעולם צמא לו ומצפה אליו בחדש זה. 'מר' פרושו טפת מים כמו "הן גוים כמר מדלי" (ישעיה מ).

ואף על פי שאין יום טוב בחדש חשון, היה ראוי שיהיה בו יום טוב כמו בימי שלמה המלך, כשבנה שלמה את בית המקדש שבע שנים, השלימו בחדש זה כמו שנאמר (מלכים א, ו, לח): "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטו ויבנהו שבע שנים".

והיו כל ישראל מצפים לחנוכת הבית, ושלמה היה מצפה שה' יצוהו על חנוכתו - וה' לא צָוָה. והיה בית המקדש נעול שנים עשר חדש אמור מעתה, הפסיד חשון יום טוב שלו וזכה בו תשרי.

ואף על פי שהפסיד חשון יום טוב שלו, הרי זכה בדבר אחר בזכות בית המקדש שנשלם בו. שכל אותן השנים מן המבול ועד השנה שנשלם ביהמ"ק, היתה הארץ נרגשת ברישומו של המבול ארבעים יום בכל שנה, מיום י"ז במרחשון עד כ"ז בכסלו, והיה העולם שרוי בפחד מפני מוראם של ארבעים יום אלה שבכל שנה. כיון שנשלם הבית בחדש חשון - פסקו אותם מ' יום מלעשות רושם בעולם ונטל מוראם, ולפיכך נקרא החדש במקרא 'בול', כלומר, מבול - חסר מ'. ועתיד הקדוש ברוך הוא למלא לחדש חשון את חסרונו שנחסר מיום טוב.

והנה מכיון שבנין בהמ"ק הראשון נגמר בחודש חשון והיו צריכים לעשות בו חנוכת הבית והמתינו עד חודש תשרי ובו עשו חנוכת בית המקדש הראשון, הבטיח לו הקב"ה שישלם לו לעתיד בחנוכת בית המקדש השלישי שיהיה בעה"ת בחודש חשון, והנה בית המקדש השני חנוכתו היתה בחודש כסלו ע"י מלכות בית חשמונאי וא"כ ג' חדשים אלו תשרי חשון כסלו, בהם היה ותהיה חנוכת בית המקדש.

והטעם שנדחתה חנוכת בית ראשון לחודש תשרי כי הקדוש ברוך הוא רצה לערב שמחת בית המקדש בחדש שנולד בו אברהם וכו' וכיון שנפתח בחדש מועדות והקריב קרבנות וירדה האש, אמר הקב"ה, עכשו נשלמה המלאכה וכו', ועל זה נאמר "מאד עמקו מחשבותיך" (תהלים צב) וכו'.

לילות הזהב - הזמן ללמוד תורה לשמה

בחדש זה מתחילים לרדת גשמי ברכה מים מלמעלה, וכידוע שאין מים אלא תורה, שהתורה נמשלה למים שנאמר (ישעיה נה, א) "הוי כל צמא לכו למים". וא"כ יורדים ג"כ מים של תורה מלמעלה. והעיקר הוא ההתחלה כי עתה מתחיל זמן חשוב, לילות ארוכים שנקראים לילות הזהב שאפשר ללמוד בהם הרבה תורה ולנצל את הזמן בעליה רוחנית. במשך היום אדם עסוק בענינים שלו, ומתי הוא פנוי, בלילה. כולם ישנים, וכמה הוא צריך לישון, לא יותר מ- 5 שעות כפי שהיה רגיל לישון בקיץ וא"כ נותרו לו עוד 5 שעות שיכול לעסוק בתורה.

רבי צבי אלימלך מדינוב שהיה נקרא "שר בית הזוהר" אמר, הלילות האלו נקראים ימי חול המועד כמו חג. אין לנו אלא תורה, ובסוף הכל הבל הבלים. מה אדם יעשה עם הכסף, "ועזבו לאחרים חילם" (תהלי מט, יא). מה ביקש יעקב אבינו, "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי" כי השאר - הכל הבל.

כמו שהתחלנו את התורה בראשי"ת בשביל התורה שנקראת ראשית וכו' ובשביל ישראל שנקראו ראשית. וכמ"ש (ירמיה לג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת". וכידוע "יום הששי" אות ה' הידיעה

שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ - אם מקיימים ישראל חמשה חומשי תורה ואת יום הששי בסיון שניתנה בו תורה וכו', ולומדים תורה, הם קיימים ועומדים.

והעיקר ללמוד תורה לשמה כמו שאמר התנא באבות ריש פ"ו "ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא רַע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק, וחסיד, וישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנה עצה ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר לי עצה ותושיה. אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והנה צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים".

וכמו שאומרת הגמרא בסוכה (מ"ט ע"ב) "ותורת חסד על לשונה" וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד, אלא תורה לשמה היא תורה של חסד, תורה שאינה לשמה אינה תורה של חסד.

כלומר מי שלומד תורה לשמה אז תורתו אין לה גבולות ותורתו מתפשטת והוא מתעמק ומתעמק בה ואין לה סוף כי היא רוחנית, אבל תורה שאינה לשמה היא גשמית וכל דבר גשמי יש לו סוף וגבול.

וכן התורה היא סם, אם לומד לשמה היא סם חיים ואם לאו ח"ו סם המות. והפירוש הוא כי הוא לא יודע להשתמש בתורה הקדושה, כמו אדם שהרופא נתן לו סם תרופה אם לא יקח את התרופה ע"פ ההוראות יכול ח"ו להנוק.

"והשיאנו את ברכת מועדיך"

לאחר החגים זכינו ליום אסרו חג ופירושו כמש"כ אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. אסרו חג - הוא תוספת לחג בעוד יום אחד, בעבותים - הם בשר שמן ועבה לסעודת אסרו חג, ומעלתו כמו קרבן לפני השי"ת שנאמר עד קרנות המזבח, וכמו דאיתא בגמ' (סוכה מה:): אמר ר"ש כל העושה איסור לחג מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח.

עוד הסבירו, כי כל הימים הקדושים הללו של חודש תשרי, כל אחד מהם - כל יום, כל חג וכל מצוה הרי היא מרגלית בפני עצמה, ועלינו לקשור ולאגוד הכל יחד, כדי שלא יאבד לנו האור הגדול שזכינו בכ"ב ימים קדושים אלו דחודש תשרי ח"ו. לכן צריך האדם להתבונן לקשור את הימים הקדושים שישפיעו עליו לכל השנה כולה שילוו אותו שילך בדרך השי"ת. וזה שאנחנו מתפללים "והשיאנו את ברכת מועדיך" שנקח עמנו את הכח של החגים לכל השנה.

זכינו להתעלות בימים החשובים הללו של חודש תשרי ירח האיתנים, ועתה צריך לנצל את כל האורות והכוחות הנ"ל לליווי מיוחד שיתן כוחות לכל השנה כולה.

וכתב רבנו חיים פלאגי, מנהג חסידים ראשונים לקדש עצמם בי"ב ימים ראשונים שאחר שמחת תורה, כי הם הכנה לכל י"ב חדשי השנה, וחוזרים על לימודם ולומדים מוסרים וחיזוקים למשך השנה כולה, והוא סגולה נפלאה שיהיה ה' עמו מראשית השנה ועד אחרית שנה.

וכן כתב הגאון חיד"א - אחרי החג ובחודש חשוון, יתאמץ ביראת שמים ולימוד תורה לשמה כי היא תחילת השנה, וסימנא טבא לכל השנה ושלא יראה שהתשובה של יוהכ"פ היא רק מהשפה ולחוץ, אלא אדרבה מהפנימיות, ופיו ולבו שוים והוא סימן טוב לכל השנה כולה.

ובספרי חסידות מובא לבאר בפיוט של אזמר בשבחין, את המלים "יהא רעוא קמיה דתשר"י על עמיה", הכוונה בזה יהי רצון שתחול עלינו בחינת חודש תשרי שבו התקשרנו אל הקב"ה בעבודת הקודש, שבחינת חודש תשרי תחול ותשפיע עלינו במשך כל השנה.

ואמרו החכמים ששבת בראשית הוא הזמן שצריך "לארוז את הסחורה" של חודש תשרי, והוא כי בר"ה קונים עול מלכות שמים, וביוהכ"פ קונים תשובה, ובסוכות קונים שמחה, ועתה אורזים את הסחורה כדי שתגיע במשך השנה למקום הנכון.

אין מים אלא תורה

וננסים לתקופת החורף, חודש חשוון הוא החודש השמיני, שבו עיקר העסק הוא בתורה הקדושה ובו יורדים גשמי ברכה מים מלמעלה, ואין מים אלא תורה שהרי התורה נמשלה למים, וה' יזכנו שירדו על כל בית ישראל מים של תורה מן השמים והקב"ה יאיר עינינו בתורתו.

כאשר יורדים גשמים יש שמחה גדולה כי הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל, כמש"כ בגמרא (תענית דף ז'). אמנם ראינו שהגשמים נעצרים בעון ביטול תורה, וא"כ הם תלויים במעשינו. והביא המגיד מראצקי זצוק"ל משל לבית שפרצה בו שריפה וכו' ואנשים רוצים להציל את הדיירים שבתוכו ויש סוגר ובריח מבפנים שאי אפשר לפתוח. הללו צועקים מבפנים והללו מבחוץ - כך גם הקב"ה צועק לנו - פתחו לי פתח וכו' ואנחנו צועקים השיבנו ה' אליך, והקב"ה אומר המפתח בצד שלכם.

ג' קולות משמחים - קול גשמים מבחוץ, קול כספים מבפנים, קול תורה בין מבפנים בין מבחוץ.

לימוד מוסר השכל מזמני היום והלילה

כותב רבנו יוסף חיים ע"ה: הלילות הללו שאנחנו מתחילים מבראשית, הם לילות ארוכים חמש עשרה שעות ושש עשרה שעות והיום קצר, ובקיץ הפוך. בחורף הלילה לווה מהיום, ובקיץ היום פורע ולוקח את מה שהלווה ללילה בחזרה. ולמה עשה הקב"ה כך, שיעשה שתיים עשרה שעות, שתיים עשרה שעות, לילה ויום קבוע. ומבאר הרב, כי הרבה דברים לומדים מזה: דבר ראשון לומדים - שאדם יתעורר בלילה ללמוד, שבקיץ הלילה קצר וישן שש שעות, ובא החורף והלילה ארוך חמש עשרה שעות ומה יעשה בו, אלא שיקום וילך ללמוד! יש לך שעתיים, שלוש, ארבע, אפשר ללמוד. ואם הקב"ה היה עושה את היום והלילה שווים, מנין לו לאדם לחשוב שהלילה נברא בשביל ללמוד, אבל כשהלילה משתנה מקיץ לחורף, הכוונה שצריך ללמוד.

דבר נוסף לומדים מזה: אם אדם במקרה לא היה יכול לקיים את הקביעות שלו, שהיה לו איזה עסק, או היה צריך ללכת לרופא עם הילדים שלו או לסדר איזה ענין, לא יאמר - השעות האלו הלכו לאיבוד, אלא אם אני לומד כל ערב שעתיים והערב לא הלכתי אז מחר אשלים את זה, ומאיפוא ילמד את זה, מהלילה והיום - כמו שהלילה גובה מהיום בחורף ופורע את זה בקיץ, גם האדם צריך לעשות כך, שאם חיסר איזה שעות ביום ימלא אותם בלילה השני, ועי"ז ימלא את מה שצריך לעשות.

הקדמה לחומש בראשית

דרך ארץ קדמה לתורה

ספר בראשית נקרא ספר הישר (רש"י שמואל ב' א, יז), וזהו ספרם של אבות העולם שחיו את חייהם על פי היושר והאמת של תורתנו, תורת האמת, והם סללו לנו את הדרך שכל כוחה הוא להדבק בדרך העולה בית אל בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים" (מדרש תנחומא פ' לך לך אות ט'), וכבר אמרו חז"ל (תנא דבי אליהו רבה פרק כה) שכל אחד צריך לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. כמו כן ספר בראשית הוא ספר גדוש ומלא באמונה, חכמה, מוסר ודרך ארץ בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה" (תנא דבי אליהו פרק א). וכידוע החינוך הגדול ביותר הוא הדוגמא האישית, וא"כ נתבונן אנו כיצד התנהגו הם, ומהם נלמד ארחות חיים.

קודשא בריך הוא איסתכל באורייתא וברא עלמא

כתוב בזוהר הקדוש (ח"ב דף קס"א ע"א) קודשא בריך הוא איסתכל באורייתא וברא עלמא. וכתב המהר"ל מפראג (תפארת ישראל פרק ס"ב) ש"התורה היא סדר העולם", ולפי זה יובן מה שאמרו חז"ל (עירובין נד.) החש בראשו יעסוק בתורה, החש בכל גופו יעסוק בתורה, ע"כ. משום שכל חולי מהוה יציאה מן הסדר ומן היושר, ולכן יעסוק בתורה כדי לחזור אל סדר העולם, אל היושר של הבריאה.

וזה מה שכתוב (משלי ד' כ"ב) "ולכל בשרו מרפא", והפוך בה והפוך בה דכולא בה, שבתורה הק' יש את כל מה שהיה הווה ויהיה בפרט. ובכלל, יש את כל החכמות. ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא (תענית ט.), שכל הבריאה כולה היא החומר גלם של אפשרות מציאות וקיום התורה, מעין "היכי תמצוי של תורה", וכמו שאמר ירמיהו הנביא (ל"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת".

כתוב בזהר הקדוש (ח"ב דף קס"א ע"א): שכאשר ברא הקדוש ברוך הוא את העולם, הסתכל בתורה וברא את העולם, מהתורה נברא העולם, וכמו שביארו חז"ל (בראשית רבה ריש פרשה א') ככתוב: (משלי ה, ל) "ואהיה אצלו אמון", אל תקרי אָמון אלא אֶמְנָן. ויש להתבונן בדבר וכי התורה היתה אומן? הדבר יובן על פי משל, למלך שרצה לבנות ארמון, שאם אינו לוקח לו אומן הוא לא יכול לבנות את הארמון לעולם. אולם לאחר שנבנה הארמון, לא עולה שם הארמון אלא על שם המלך, וכולם אומרים זה הפלטרין שעשה המלך. כל זה משום שהמלך נתן את מחשבתו ודעתו בזה הארמון. כך הקדוש ברוך הוא בא לברוא את העולם, הסתכל באומן, ואף על פי שהאומן בנה את הארמון, לא נקרא שמו אלא על שם המלך, שאומרים: זה הארמון שבנה המלך, ודאי המלך בנה ארמון, והתורה צווחת: "ואהיה אצלו אמון", כי ברא הקדוש ברוך הוא את העולם. שעד שלא נברא העולם, הקדימה התורה אלפיים שנה לעולם, וכאשר רצה הקדוש ברוך הוא לברוא את העולם, היה מסתכל בתורה בכל מלה ומלה, ועשה כנגדה את אומנות העולם, משום שכל הדברים והמעשים של כל העולמות השרישם הקדוש ברוך הוא בתורה, ועל ידי זה היה הקדוש ברוך הוא מסתכל בה ובורא את העולם.

ואם תאמר מי יכול להיות אומן לגבי הקדוש ברוך הוא, אלא הסתכלותו של הקדוש ברוך הוא היתה באופן זה, בתורה כתוב: (בראשית א, א) "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", הסתכל בדבר זה וברא את השמים, כתוב בתורה: "ויאמר אלהים יהי אור", הסתכל בזה וברא את האור, וכן בכל מלה ומלה שכתובה בתורה, הסתכל הקדוש ברוך הוא ועשה אותו ענין, ועל זה כתוב (משלי ה, ל) "ואהיה אצלו אמון", וכך כל העולם נברא. ולמדנו מכאן שלא תאמר שהתורה בראה את העולם, אלא הקדוש ברוך הוא בהסתכלותו בתורה ברא את העולם, ונמצא שהקדוש ברוך הוא-הוא האומן, והתורה היתה כנגדו ואצלו ג"כ אומן (כי הקדוש ברוך הוא צייר בתורה את כל המציאות).

מאמרי הפרשה

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א)

עיקר בריאת העולם - בשביל התורה

"בראשית ברא" - כתב רש"י (ד"ה בראשית ברא) וז"ל: אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו (עי' בראשית רבה א, א). ע"כ. כלומר כל תכלית בריאת שמים וארץ היא כדי שעם ישראל יעסקו בתורה הקדושה.

גם בהמשך הפרשה דרשו חז"ל כי עיקר הבריאה היא לצורך התורה, וכמו שנאמר "יום הששי" (בראשית א, לא) וכתב רש"י וז"ל: הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. דבר אחר יום הששי כולם תלויים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה. ע"כ. ומקור דבריו במאמר רבותינו במסכת שבת (דף פח). אמר ריש לקיש: מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה, אתם מתקיימין. ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

העולם החמרי לא יכול להתקיים בלי רוח חיונית מעולם העליון

בראשית. כתב מהר"ם אלשיך זצ"ל (בראשית א, כז), שכשם שאין האדם מתקיים בלי נשמה, כן העולם החמרי לא יכול להתקיים בלי רוח חיונית מעולם העליון. אך באיזו דרך ירד השפע מהעולמות עליונים עד למטה בארץ, לזה ברא את האדם שכלול מארבעה עולמות, ועל ידי שהוא עושה רצון קונו ומקיים התורה הכלולה מארבע בחינות פרד"ס, יתקדשו חלקי נר"ן שלו, ששרשם בעולמות העליונים, ויהיה צינור להריק השפע בכל העולמות ויתקיים העולם.

וכתב רבנו האר"י זצוק"ל, שנגזר על ישראל שיהיו תחת שיעבוד שבעים אומות, וזה בכדי להוציא את ניצוצות הקדושה שנתערבו מחטא אדם הראשון בתוך הקליפות, כי השכינה הנמצאת עמהם מלקטת את ניצוצי הקדושה. ואמרו

חז"ל, אפילו נשבה יהודי אחד בידי אומה דיו, כי מה שנפל (דהיינו הניצוצות) בתוך אותה אומה, אותו היהודי יוכל לבררו. ולכן נתפזרו בארבע רוחות העולם, להעלות הכל על ידי התורה והמצוות.

ובדרך זו נבוא לרמוז, בראשית, והנה רבותינו ז"ל אמרו (בראשית רבה א, א), בשביל ישראל ובשביל התורה שנקראו ראשית. ואמרו רבותינו ז"ל במדרש בראשית רבה (ב, ד), והארץ היתה תהו, זו מלכות בבל. ובהו, מלכות מדי. וחשך, מלכות יון. על פני תהום, מלכות הרשעה, עיין שם באורך.

ובזה יובן מה שנאמר בראשית, שנברא העולם בשביל התורה ובשביל ישראל. ואם תשאל למה לא ניתנה התורה למלאכים, הלא יש להם דינא דבר מצרא, וכמו שהקשו המפרשים (מרוח החיד"א בס' חומת אנך, שמות ט, ו). לזה אמר, את השמים ואת הארץ. כלומר, שישאל את השמים והארץ ואת כל ארבעת העולמות, כי הנרנח"י (נפש רוח נשמה חיה יחידה) שלהם - זה מכל העולמות, ועל ידם באמצעות התורה, יבוא שפע לעולם ורוח חיונית, ויתקשרו העולמות ויושפע שפע לכל העולמות. ולכן דבר זה לא אפשרי על ידי המלאכים, כי אפילו הם צריכים את הנשמות, ועל ידם יבוא להם שפע, כמ"ש מהרח"ו זצ"ל (ארבע מאות שקל דף ס' ע"ב). ולכן מובן שהתורה וישראל הם מקיימים את העולם, כדי להמשיך רוח חיונית שלא תיפסק, ויושפע שפע על ידי ישראל לכל העולם באמצעות התורה והשראת השכינה.

ולפי זה אפשר לומר שזהו טעם שארבע גלויות הרמזים במה שכתוב והארץ היתה תהו וכו' עד ורוח אלהים מרחפת, זה מלך המשיח, כי ישראל באמצעות התורה, והשכינה שעמהם, מבררים עד כלות כל הברורים.

קיום העולם ע"י לימוד התורה ובפרט בלימוד תורת הסוד

בריאת העולם היתה ע"י התורה, כמ"ש איסתכל באורייתא וברא עלמא (זוהר הקדוש ח"ב דף קס"א ע"א), וגם קיום העולם הוא על התורה. ובעיקר, תורת האמת שהם סודות התורה שעל זה עומד העולם כנודע, ולכן סופי תיבות בראשית ברא אלהים - אמ"ת, לומר לך שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא עומד על תורת האמ"ת, ומה שנרמז דוקא בסופי תיבות ללמדך שצריך ללמוד את תורת הנסתר בסתר.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

בראשית ראשי תיבות: א'ור ת'ורת ר'בי ש'מעון ב'ר י'וחאי

קיום העולם הוא רק ע"י לימוד התורה, ובפרט ע"י לימוד תורת הסוד. ויש לכך רמז נאה בראשית ראשי תיבות אור תורת רבי שמעון בר יוחאי, שהוא הוריד וגילה לעולם את תורת הסוד.

וכבר ידוע שהתורה הקדושה כולה סודות עליונים מלבד הפשט, וכ"ש ספר בראשית שכולו עיקרי האמונה כמו שכתב הרמב"ן בפירושו על התורה (בראשית א, א) עי"ש.

וכתב רבנו האר"י ז"ל בליקוטי תורה (פרשת בראשית), כי סיפורי הבריאה מתחילים באות ב' ללמדך כי קודם לכן נבנו עולמות רוחניים, דהיינו עולם האצילות שהוא אות א', והוא ההתחלה, וממנו השתלשל וירד עולם הבריאה באות ב'. עי"ש.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

כמה פירושים נאמרו בתיבת "בראשית"

כידוע שרשב"י סידר בתיקוני זוהר שבעים תיקונים רק על המלה בראשית, פלא פלאות.

רבנו יעקב אבוחצירא בספרו גנוזי המלך (פרשת בראשית) כתב שלשה אופנים להסביר מילת בראשית ובכל דרך כתב מאות פירושים. וכן הבבא סאלי חיבר ספר אחד מיוחד שבו מסביר ומפרש רק את תיבת בראשית (ונדפס לאחר פטירתו ונקרא ספר "כנסת ישראל").

וכבר כתב הגר"א בפירושו לספרא דצינעוּתא (פרק חמישאה דף נ"ה ע"א) וזה לשונו: והכלל כי כל מה שהיה והוה ויהיה עד עולם, הכל כלול בתורה - מ"בראשית" עד "לעני כל ישראל". ולא הכללים בלבד, אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין, ושל כל אדם בפרט, וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו, וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו. וכן של כל מין בהמה וחיה, וכל בעל חי שבעולם, וכל עשב וצומח ודומם, וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם בכל מין ומין, ואישי המינים עד לעולם ומה שאירע להם ושרשם. וכן כל מה שאירע באבות ומשה וישראל כולם הן בכל דור ודור, שכולם מתגלגלים ניצוצותיהם בכל דור ודור כידוע, וכן כל מעשיהם מאדה"ר עד סוף התורה הוא בכל דור כידוע

למבין. וכך הוא בכל אדם ואדם לבד כמו שהתחיל לבאר במדרש הנעלם ברמז, וכל זה נכלל כולו בפרשת בראשית עד נח, וכללו נכלל בפרשה הראשונה עד "ברא אלהים לעשות". וכלל כללי הכללים בפסוק ראשון בז' תיבות - ז' אלפי שנה כמ"ש בפ"א שתא אלפי שנין תליין כשתא קדמאי, וכו'. והן ד' כללים נגד ד' עולמות בכל עולם שלמעלה יותר בכלל והולך ומתפרט.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

רמזים על תיבת "בראשית"

בראשית, ראשי תיבות אותם הכינויים של השכינה הקדושה ביתי רעיתי אחותי שכינתי יונתי תמתי. עוד, בראשית ראשי תיבות של כל עיקר פרטי הבריאה שבששת הימים - ביום ראשון תוהו, ביום שני רקיע, ביום שלישי יבשה, ביום רביעי אורות, ביום חמישי שרץ, ביום ששי בהמה. (הגר"א זצ"ל בס' אדרת אליהו דף ז' ע"א) **בראשית** ראשי תיבות בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה וגם יש ששים רבוא אותיות בתורה. (ובמקום אחר ביארנו ענין זה).

בראשית (עם 6 האותיות) גימטריא רבי שמעון בר יוחאי (עם 4 המילים).

בראשית ראשי תיבות תניא רבי שמעון בר יוחאי אומר.

בראשית ברא אלהים ס"ת אמת, שהוא ראשי תיבות אורייתא, משנה, תלמוד.

ובאותיות אמת מרומזת ומקופלת כל התורה שבכתב ושבעל פה, כי אמ"ת זה חותמו של הקדוש ברוך הוא שחתם את חותמו בתחילת התורה. א - אנכי ה' אלהיך. מ - מאימתי קורין את שמע. ת - תנא היכא קאי.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

גימטריא של "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"

כתב מרן החיד"א זצ"ל (פני דוד, בראשית אות א') שמעתי מזקן אחד ירא חטא, שתיבות בראשית בר"א (עם ב' מילים) בגימטריא "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", ונהנתי מאוד. ע"כ. ורומז כי תחילת הבריאה יש בה יחוד שמו, וכל הכוונות הנוראות שיש בתיבות אלו של הפסוק "שמע ישראל" רמזים בתיבות אלו ולפיכך פתח התנא במסכת ברכות במצות קריאת שמע.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א)

לעיני כל ישראל, בראשית ברא

ידוע מה שדרשו רז"ל (ברכות י.) על הפסוק (תהלים קיא, ח) "סמוכים לעד לעולם" דהיינו שסוף התורה נעוץ בתחילתה, ודרשו כמה טעמים, ויבואר בס"ד.

לעיני כל ישראל הסיוע הוא באות למ"ד, ותחילת התורה - באות ב"ת, והם אותיות ל"ב, כלומר שהעיקר מה שחפץ השי"ת הוא הלב, שיבטח בד' בכל לבו בלי שום פקפוק, ועי"ז נחשב עליו כאילו קיים התורה כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קו:) רחמנא לבא בעי, וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב' משנה ט') אמר להם צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם... ר' אלעזר אומר לב טוב, אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם, שע"ז לא מתקנא באחרים אלא שמח בחלקו, ותיבת ל"ב ראשי תיבות לבא בעי. או לבטוח בבוראו, או לחזור בתשובה, שע"י עסק התורה יבוא לתשובה, וכן אמרו חז"ל (איכה רבה פתיחתא ב') שהמאור שבתורה יחזיר את האדם למוטב.

כל מצוה שאדם עושה יחשוב שזו המצוה הראשונה

טעם נוסף, למה התחילה התורה בתיבת בראשית, בכדי ללמד את האדם שכל מצוות ומעשים טובים שעושה, יחשוב האדם שזו המצוה הראשונה שזכה לקיים, שע"ז יוכל להרבות במצוות וגמילות חסדים ולא יוכל להתפאר, וכן אמרו חז"ל (אבות ב, ח) אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

ועוד אפשר להוסיף על דרך זה מה שפירשו על הפסוק (דברים ד, לט) וידעת היום וכו', בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. רוצה לומר, בעיני עבודת השי"ת תסתכל בגדולים ממך, שע"ז תוכל להוסיף מצוות ומעשים טובים, אבל בעיני הממון וגשמיות העוה"ז שהוא בארץ, תסתכל בפחותים ממך, ועי"ז לא תבקש גדולה ועושר, כמו ר' עקיבא ואשתו רחל שבתחילה היו עניים, והיו שוכבים על קש ותבן, ובא אליהו הנביא ז"ל בדמות עני וביקש מהם מעט קש

ותבן כיון שאשתו ילדה ולא היה להם אפילו קש להתכנסות בהם. וניחם ר' עקיבא את אשתו בזה, כמוזכר במסכת נדרים (ג).

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א)

שיתא אלפי שני הוי עלמא

כתוב בגמרא (ראש השנה לא.) אמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב, שנאמר: "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" (דהיינו באלף השביעי יהיה ה' לבדו). ובגמרא (סנהדרין צו.) תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח.

ופירש רש"י: הוי עלמא - העולם כך מתקיים: **שני אלפים היה תהו** - תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו, ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן חמשים ושתים שנה (שהרי אברהם נולד בשנת 1948 לבריאת העולם), איכא אלפיים שנה כדמוכחי קראי, דכשנשלמו אלפיים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר: (בראשית יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן, ואמרינן במסכת עבודה זרה (ט.) גמירי, דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתי שנין.

שני אלפים שנה תורה

ושני אלפים תורה, מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפיים שנות המשיח. ארבעים ושמונה שנה עד שנולד יצחק, וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי מאה ושמונה, ומאה ושלושים שהיו ליעקב כשבא למצרים, הרי מאתים שלשים ושמונה, ומאתים ועשר שעמדו במצרים הרי ארבע מאות ארבעים ושמונה, ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ארבע מאות ושמונים דכתיב (מלכים א, ו) "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים" וגו', הרי תשע מאות עשרים ושמונה, וארבע מאות ועשר שעמד בית ראשון כדמוכח בקראי על פי חשבון שנות המלכים, ושבעים דגלות בבל, וארבע מאות ועשרים שעמד בית שני הרי תשע מאות, סך הכל אלף שמונה מאות ועשרים ושמונה. ונמצא שאלפיים פחות מאה שבעים ושתים, ומאה שבעים ושתים קודם השלמת ארבעת אלפים נחרב הבית, ולסוף אותן מאה שבעים ושתים נשלמו שני אלפים תורה, ואידי דאמר שני אלפים תוהו, קאמר שני אלפים תורה, ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים.

ושני אלפים שנות המשיח

ושני אלפים שנות המשיח, שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא. והנה כל זה נרמז כבר בפסוק הראשון של התורה כפי שמבאר "בעל הטורים" (בראשית א, א) וזה תורף דבריו: בפסוק "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" יש ו' פעמים אלף כנגד ששת אלפים שנה שהעולם הוה. וכן בפסוק "אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא" (ישעיה מא, ד) שש אלפי"ן. ובפסוק והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים" ב' אלפי"ן, כנגד ב' אלפים תהו. ובפסוק "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ה, כב) יש שתי אלפי"ן, כנגד ב' אלפים תורה. ובפסוק "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור" (פסוק ג) ד' אלפי"ן, כנגד ד' אלפים ימי תורה וימי משיח, שהם ימי אורה.

וכן פירש היעב"ץ (אבות פרק ה משנה ה) וזה עיקר דבריו: ולזה היו ששת ימי בראשית כנגד ששת אלפים שנה, וכמו שבשני הימים הראשונים לא היה בהם ישוב בעולם התחתון, כן היו שני אלפים שנה ראשונים בלא תורה, וקראום חכמים שני אלפים תהו. ע"ש.

וכן כתב מהר"ם אלשיך (שמות לא) כי ששת ימי בראשית הם רמז לששת אלפי השנים שהעולם יתקיים, "וביום השביעי שבת וינפש" - הוא רמז לעולם הבא שכולו שבת. **ביום הראשון** שהוא כנגד האלף הראשון כתוב "והארץ היתה תהו ובהו וחשך", וזה בא לרמוז שבאותן אלף שנים הראשונות היו רשעים מכעיסים את הקדוש ברוך הוא, והיה ראוי להחזיר את העולם לתוהו ובהו. **ביום השני** כתוב שה' הבדיל בין מים למים, וזה כנגד האלף השני של דור המבול שהקדוש ברוך הוא הבדיל בין הרשעים לצדיקים והשאיר רק את הצדיקים. ורמז לזה "ויסכרו מעיינות תהום וכו' ויכלא הגשם", שהעולם נהפך לעם אחד. **ביום השלישי** שהוא כנגד אלף השלישי אמר הקדוש ברוך הוא "יקוו המים וכו' אל מקום אחד ותראה היבשה", וזהו רמז לקריעת ים סוף שהיתה באלף השלישי. **ביום הרביעי** שבו נתלו המאורות הוא כנגד האלף הרביעי - רמז לבית שני. ו"מארת" כתיב, חסר ו"ו, משום שחסרו בו חמשה דברים כמובא בתלמוד (ראש השנה יח:). ע"ש. **ביום החמישי** שהוא כנגד האלף החמישי נבראו התנינים הגדולים, וידוע שפרעה נקרא "התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו" (יחזקאל כט, ג), והמלכים שהיו באלף החמישי שגזרו גזרות רבות ושמדות על עם ישראל,

נמשלו לפרעה בגזרותיהם. **ביום הששי** שהוא כנגד האלף הששי שבו אנו חיים ויש בו צרות וגזרות ומרעין בישין, נבראו חיות ובהמות רמו לרשעים שדומים לחיות שביער. וביום הששי אמר הקדוש ברוך הוא "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", רמו למלך המשיח שיבוא במהרה ויחזרו כולם לראשותם. אחרי היום הששי בא **יום השבת** רמו למנוחה העתידה לבא באלף השביעי.

"בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

בתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין

כתב רש"י בפירושו (שם פסוק א) שלפיכך נכתב "ברא אלהים" ולא "ברא יהוה", שבתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין, וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בצורה הזו, ולכן הקדים מדת הרחמים ושיתפה למדת הדין, והיינו מה שכתוב (בראשית ב, ד): "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (מדרש רבה בראשית יב, טו).

והקשו המפרשים: וכי איך אפשר לומר על בורא כל העולמים שמלכתחילה חשב כך ולבסוף חזר בו מכוונתו הראשונה, הלא הכל גלוי ועומד לפניו יתברך, ולא בן אדם הוא שינחם על מחשבותיו הראשונות.

אלא שהתירוץ הוא, דע לך אחי חביבי, כי רצה הקדוש ברוך הוא להוריד את הנשמה לעולם הזה, מקום בו תוכל למלא את יעודה בתורה ומצוות ועבודת ה', ובו תספיק לרכוש לעצמה מטען גדוש של מעשים טובים, ובזה, בעת שיגיע זמנה להפרד מהגוף ולשוב אל חיק אביה שבשמים, יהיה התענוג המוענק לה שם בבחינת תשלום שכר עבור מעשיה הטובים, ויהיה מגיע לה זאת על פי שורת הדין, ואז לא תתבייש הנשמה ולא תצטרך להשפיל את פניה מזה שמיטיב עמה, שהרי לימדונו חז"ל (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג): "דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה", (האוכל מלחם חבריו בוש מלהסתכל בו ומחזיר פניו ממנו).

דבר זה גילה המלאך המגיד שנשלח משמים ללמוד עם מרן ה"בית יוסף". וכך מובא בספרו "מגיד מישרים" (בראשית ד"ה אור ליום שבת י"ד טבת): "דנשמתי עד לא אתי לעלמא, דמי למאן דאכל נהמא דמלכא בלא פולחנא וכו'. כדי למיפק מההוא כיסופא, בעי למיתי להאי עלמא, להתעסק בתורה ומצוות, לעבדה ולשמרה, ויאכלון נהמא בלא כיסופא". (הנשמה טרם בואה לעולם דומה למי שאוכל מלחם המלך ללא עבודת המלך. וכדי להימלט מאותה בושה, צריכה הנשמה לבוא לעולם, לעסוק בתורה ובמצוות, ועי"ז תאכל לחם ללא בושה).

מלבד ה"נהמא דכיסופא" שניתן לנשמה בעולם העליון טרם הכנסה בתוך גוף האדם, מעניק לה השי"ת לעיתים לחם חסד גם לאחר רדתה לעולם. אם חלילה לא נוהר האיש בשמירת תורה ומצוות ונכשל בחטאים, לא תמיד מקבל הלה את ענשו מיד, כי השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו נוהג עמו לפני משורת הדין, וממשיך להשפיע לו שפע של ברכה והצלחה בבני חיי ומזוני, למרות שאין מגיע לו זאת על פי שורת הדין.

אמנם, אף על פי שהשם יתברך החפץ חסד, נוהג עם בריותיו לפני משורת הדין - כשהשעה צריכה, אין הוא חפץ בכך, כי הוא רוצה שבניו רחומיו יוכלו להנות מהטוב שבעולם הזה בדין ולא בחסד, וזה היה רצונו יתברך בעת הבריאה שעם ישראל ידקדק על עצמו בדקדוקי מצוות, ויהיה ראוי מן הדין לאכול משולחן המלך, מבלי שיהיה צורך להעניק לו לחם חסד.

צדיקים נהנים בעוה"ז מפאת זכויותיהם

ואכן בכל דור ודור היו וישנם צדיקים ששמו נפשם בכפם, והתמסרו לדקדק על עצמם בשמירת המצוות אפילו כחוט השערה, ונזהרו מלהכשל אפילו בשמץ של חטא, והסיחו את דעתם מכל הרעה רע ומכל מחשבת פיגול. צדיקים אלו נהניו משפע העולם הזה בדין ולא בחסד. הללו מפאת רוב מעשיהם הטובים לא נזקקים שינהגו עמם משמים לפני משורת הדין, אלא בכח זכותם מגיע להם להיות ניזונים משולחן המלך, וכמו שמובא בגמרא (ברכות יז): על הפסוק (ישעיהו מו, יב): "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה". כל העולם ניזונו בצדקה, והם (הצדיקים) בזרוע (זכות שבידם).

צדיקים אלו זכותם גדולה, משום שעושים את רצון יוצרם שלא יצטרך להעניק להם לחם חסד ומתנת חנם, ובזה באה מטרת בריאת העולם על תיקונה, שהרי הקדוש ברוך הוא ברא את העולם כדי שהנשמה תסגל לעצמה מצות ומעשים טובים, וע"ז זה יהיה כל שכרה הניתן לה בכח הזכות ולא בכח החסד.

על פי דברים אלו מסביר ה"נועם אלימלך" (האזינו ד"ה או יאמר) את דברי רש"י שהבאנו ודבריו קילורין לעינינו: "שבאמת היה עיקר הבריאה רק למען הצדיקים כמו שאמרו במדרש: 'וירא אלהים וכו' מה ראה, ראה נשמתן של צדיקים' (עי' מדרש רבה בראשית ב, ה). והנה לצדיקים ראוי להם כל הטוב לפי מעשיהם הטובים להנתן להם שכרם על

פי הדין, כי רחמים נקראים לפני משורת הדין הגם שע"פ הדין אין ראויים, ה' הטוב ברחמיו נותן לו מתנת חנם, והוא נהמא דכסופא. אבל הצדיקים מגיע להם על פי הדין, והבריאה היתה כדי להיטיב לברואיו, ונמצא כי עיקר ההטבה הוא שיהיה השכר על פי הדין שלא יהיה נהמא דכיסופא, אך טבע הבריאה הוא כמו הזריעה, שעיקר כוונת הזריעה הוא התבואה, רק שטבעה הוא שעולה פסולת מעורבת בה, כן היא הבריאה כדאיתא בספר הישר לר"ת" (הוצאת אשכול עמוד ז').

וא"כ, מטרת הבריאה היא הצדיקים שמעולם אינם נזקקים למדת הרחמים, זכויותיהם הרבות מביאות לכך שגם מדת הדין - רחמים היא אצלם, אלא שכמו שאין טוב ללא רע ואין סולת ללא פסולת כך אין צדיקים ללא רשעים, לפיכך חייבת גם מדת הרחמים להיות בשימוש עם בריותיו של הקדוש ברוך הוא, כדי שהללו לא יזדקקו להענש ע"י מדת הדין הקשה. וזו כוונת חז"ל (מדרש רבה בראשית יב, טו): "מתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין". "מתחילה", אין הכוונה למחשבה הראשונה בזמן, אלא למחשבה של מטרת הבריאה - הראשונה בחשיבותה. "מתחילה היא עיקר הדבר, ותחילתו היתה למען הצדיקים העתידים להיות, ויקבלו טובם בדין וביושר, וכן הוא קיים לעד ולא נשתנתה המחשבה הזאת לעולם, שכן הוא תמיד שהצדיק נוטל שכרו בדין. אלא מחמת שהבריאה היא בשווה (כוללת) שממילא יעלה הפסולת הם הרשעים, והוכרח להיות עבורם שיתוף מדת הרחמים כדי שיהיה קיום העולם, להיות שאינם זוכים מן הדין, וצריך לרחם עליהם, זה היה הכל במחשבה אחת ובסקירה אחת, אלא שמחשבת בריאת הצדיק נקראת "תחילה" על שם שהיא עיקר כוונת ורצון הבורא ב"ה בבריאת העולם". ("נועם אלימלך" - שם)

השי"ת חפץ שכולם יהיו צדיקים

נמצא שאין שום שינוי או חרטה חלילה במחשבותיו של בורא כל העולם. מיד כשעלה "במחשבתו" לברוא את עולמו, ידע שיהיו בו גם רשעים שצריך לנהוג עמם ברחמים, אלא שעל אף כל זאת ברא את עולמו למען אותם בני העליה המועטים השתולים בכל דור, שכח זכותם גדול עד כדי כך, שהללו ניזונים בזרוע ולא בצדקה. אותם צדיקים הרחוקים מצדקה, הם שהיו מטרת הבריאה, ולמענם עשה השי"ת את כל החיל הזה של ששת ימי בראשית, והם שותפים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית בזה שממלאים את יעודם בשלימות.

אמנם למרות שידע השי"ת - מיד כשעלה במחשבה לברוא את העולם - שבעולם יהיו גם כאלה שמדת הרחמים תהיה חייבת ללוותם בהתנהגותם, מכל מקום הוא משתוקק ושואף לכך שכל עם ה' יהיו צדיקים, ויגיעו למעלת אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, שמדת הדין היתה נר לרגליהם, ומעולם לא נזקקו להגיע לשירותיה של מדת הרחמים. **וכך** אומר ה"חתם סופר" (חידושים מכת"י וארא ד"ה ושמי). והוסיף שענין זה מרומז בפסוק, שלאחר שאמר השי"ת למשה רבנו ע"ה (שמות ו, ג): "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי", מסיים את דבריו במילים: "ושמי ה' לא נודעתי להם", כלומר, לא נודעתי להם במדת הרחמים הנרמזת בשם הוי"ה משום שמעולם לא נזקקו לה, הם זכו בשני עולמות גם על פי מדת הדין. לפיכך, מכיון שאבותיכם הקדושים היו במדרגה גבוהה כזו, חפץ אני שגם אתם תזכו למעלה הנכספת הזו, וגם בני האבות יגיעו למעשי אבותיהם.

"ועל כן אמר הקדוש ברוך הוא אביא אתכם גם כן לאותה המדרגה הרמה הזאת, והיינו: "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים" (שם, פסוק ז), לאלהים דייקא דהיינו שאתנהג עמכם במדת הדין (הנרמזת בשם אלהים) ואפילו הכי: 'וידעתם כי אני ה' אלהיכם', כלומר תקבלו את הנהגת הדין באהבה ולא תתרעמו".

כללו של דבר, מדת הדין ומדת הרחמים שבהן נברא העולם שתיהן נזקקות לקיומו של עולם, והוא אינו יכול להתנהל על פי האחת מהן ללא רעותה. אמנם מעלתן אינה שווה, כי עדיף לבן תמותה להיטיב את מעשיו ולהרבות את זכויותיו כדי שלא יזדקק למדת הרחמים, ולא יהיו חייבים לנהוג עמו לפני משורת הדין, מוטב שיאכל את לחמו בעוה"ז בזרוע ובדין מאשר בצדקה ובחסד.

השגחה פרטית, קיום השמים והארץ

הבעש"ט הקדוש (בראשית אות נא) מסביר על הפסוק (תהלים קיט, פט): "לעולם ה' דברך נצב בשמים", השי"ת כשברא את השמים אמר את המלים (בראשית א, ו): "יהי רקיע בתוך המים", ובוה נוצרו השמים וקיימים מאז ועד עתה. אמנם אינה דומה יצירתו ליצירת בשר ודם, כי אומן בשר ודם שמייצר כלי, לאחר שגמר את מלאכתו אינו צריך עוד להשגיח על קיום הכלי ועל שלימותו, כי הוא ישאר על עמדו ומצבו גם ללא השגחת האומן שיצרו. לא כן בריאת העולם, העולם וכל תכולתו - השמים ושמי השמים וכל צבאם, אינם מסוגלים להתקיים אף רגע כמימריה ללא השגחת

ה' עליהם, וללא המילים שעל ידיהם נבראו בששת ימי בראשית - "יהי רקיע", שיצרו את הרקיע, "תדשא הארץ דשא", שיצרו את הדשא, "יהי מאורות", שיצרו את השמש הירח והכוכבים. וכל אותן מילים שנאמרו בבריאת העולם חיות וקיימות לעולם ולעולמי עולמים, והן אלו שמקיימות ומעמידות את השמים, הדשא, המאורות ושאר הברואים, שלא יתמוטטו ממצבם ולא יחזרו לתוהו ובוהו. וכל זאת ע"י השגחתו המתמדת של יוצר בראשית, שלא הסיר ולא מסיר את השגחתו אף לשניה אחת מן העולם.

מסופר שהבעש"ט הלך עם תלמידיו בחורשת עצים. לפתע נשבה רוח, תלשה עלה מן האילן והפילתו ארצה. פנה הבעש"ט לתלמידיו ואמר להם: היודעים אתם מדוע השיב ה' כעת את הרוח, שתקו התלמידים. המשיך הבעש"ט ואמר: למרגלות אחד העצים יושבת תולעת על עלה, והתפללה לה' שיצילה מחום השמש. ועתה ע"י הרוח נפל העלה עם התולעת ארצה ובאופן זה ניצלה התולעת מחום השמש הקודר. וכך כתוב בגמרא (ע"ז ג:) שבשלש השעות השלישיות מן היום יושב הקדוש ברוך הוא כביכול וזן את כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כינים. כלומר מן החיה הגדולה ביותר ועד החיה הקטנה ביותר מפקח הקדוש ברוך הוא ברחמיו על מזונותיהם. (שומר אמונים" ח"א עמ' קכ"ז).

כל מה שאדם רואה ושומע, כל המאורעות שקורים לו, כל המאורעות שקורים בעולם, הכל נעשה בהשגחה פרטית משמים, "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה" (חולין ז:), ואין שום אבן נזרקה ואין שום עשב נעקר כי אם בזמן ובמקום הראוי לו. ה' אלהינו הוא "מגביהי לשבת", אבל גם "משפילי לראות בשמים ובארץ" (תהילים קיג, ו), ובכל עת ובכל רגע מתנהלים חיי היום יום בעולם רק בהשגחתו ובפיקוחו. אין העולם מתנהל על פי מקרי הזמן כפי שהרשעים טוענים חלילה שעזב ה' את הארץ. אלא להיפך, כפי שראינו שאפילו עלה שנופל מן האילן אינו נופל אלא במקום ובזמן הראוי לו.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

מלאכים הממונים לקבל את התפילות

בראשית במילוי אותיות, בי"ת רי"ש אל"ף שי"ן יו"ד ת"ו, עולה אלף תתי"ט, כי אלף ותתי"ח מלאכים ממונים לקבל התפילות, ועושין אותן כתר מלכות בראש מלכו של עולם יתברך ויתעלה שמו, לכן האותיות במילואן עולה אחד יותר ממספר המלאכים האלה, לרמז אחד ויחיד - מלך מלכי המלכים יתברך, והתפילה היא היראה כדכתיב "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה" (תהילים ב, יא) זהו בראשית"ת אותיות בראת ש', השי"ן נוטריקון שמים כלומר בשביל יראת שמים.

התורה מתחילה בבי"ת לרמוז על שני עולמות, ומסיימת בלמ"ד לומר לך למוד תורה ותזכה לשני עולמות אלו.

ס"ת של הפסוקים דפרשה ראשונה

סופי תיבות של סופי פסוקים של פרשה ראשונה צמרכ"ד, והוא טוב לכתוב על קלף כשר, ומסוגל להצלחה ולדרך, והוא עולה שנ"ד כמנין ימות שנות הלבנה לומר לך שהכל מתנהג בכוחו.

"בראשית" שש אותיות כנגד ששת ימי המעשה

בתיבת "בראשית" יש שש אותיות כנגד ששת ימי המעשה, ובאותו פסוק יש שבע תיבות כנגד שבעת ימי השבוע, ובו כ"ח אותיות כנגד כ"ח ימי החודש, ובפסוק זה יש שש אלפי"ן, כנגד ששה אלפי שנים של העולם, כי כל אָל"ף ואל"ף משמע אָלֶף. ובפסוק שלאחריו "והארץ" כתב ב' אלפי"ן כנגד ב' אלפים שנות ימות המשיח.

יש קבלה בידנו כי בפסוק בראשית יוצא שם הקדוש מ"ב [צירופי הר"ת של אנא בכח] המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה, ועל ידי חישוב מספר התיבות ימצא מאות ב' של בראשית עד וב'הו מנין של מ"ב תיבות (זוה"ק הקדמה א' ע"א), ואין זה דרך המקרה אבל הוא מופת גמור על חידוש העולם.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

מי שיש לו אמונה בהקב"ה לא יקשה לו כלום

מובא בשם הרה"ק רבי מאיר הגדול מפרימישלאן זי"ע (ס' ברית אברם להרה"ק מזאלאזיץ זי"ע בפרשתו, ובשפתי צדיקים בשם הרה"ק מאפטא זי"ע) שתיבות "בראשית ב'רא אלוקים א'ת" - הם ר"ת בבא"א, לרמוז על הפסוק "ב'ך ב'טחתי

א'ל א'בושה" (תהילים כה, ב), וכן "א'שרי א'דם ב'וטח ב'ך" (שם פד, ג), ולכן התחילה התורה בתיבות הללו לומר שזהו עיקר ותחילת מהות האדם - לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה.

וכך רמז הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (כתנות פסים, בהר) על פי הפסוק (תהלים קמד יד) אלופינו מסובלים. כי על ידי שיאמין ב'אלופו' של עולם, שיש מנהיג לבירה, ואין דבר בעולם שנעשה שלא בציווי הבורא, על ידי זה מסובלים - יהא בידו לסבול הכלי. וכבר רמזו לזה בשם הבעש"ט הק' זי"ע בלשון הברכה "ב'רוך ש'אמר ו'היה ה'עולם", שהוא ר"ת 'בשוה' ללמדנו כי האיש הרואה בכל דבר שעובר עליו את הקב"ה שאמר והיה העולם, ושהכל הגיע מאתו יתברך, הרי בכוחו לקבל את כל העובר עליו 'בשוה', בלי בהלה וצער והתפעלות יתר על המידה.

בא וראה מה גדול 'שכרם' של בעלי האמונה, וכמו שכתב רבנו ה'אור החיים' הק' ע"ה על הפסוק (ד יד-טו) שאמר קין להקב"ה "והיה כל מוצאי ירגוני", וענהו השי"ת "לכן כל הורג קין שבעתיים יוקם וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו". שהענין הוא כי 'אות' זה הוא ה'אות' הנרשם על מצחם של מקיימי מצוות (זוה"ק ויקרא טז:): להגן עליהם, והטעם שזכה קין לזה הוא משום שהגיע להכרה שאם ה' לא ישמרנו אזי "שוא שקד שומר" והיה כל מוצאי ירגוני, על כן זכה שהשי"ת יגן עליו. ולכן כל הורג, טעם 'לכן', להיות שהכיר וידע שאם ה' לא ישמרנו כל מוצאו ירגהו, בשביל מצוה זו ריחם ה' עליו ואמר כל הורג וגו', ורשם ה' אות בפניו במשפטו הנהוג בעושה מצוה שנרשמת במצחו לטובה אות, והוא אומר וישם ה' לקין אות, והוא על דרך מה שדרשו ז"ל (מכילתא) בפסוק (שמות י, ב, ג) "והיה הדם לכם לאות פירוש לאות מצוה להם לשמירה, עכ"ל.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

אילו של יצחק נברא כמעשה בראשית

אמר רב יהודה חסידא בראשי"ת - אותיות בר"א תי"ש רמז לאילו של יצחק שנברא כמעשה בראשית (ספרי פרשת וזאת הברכה פיסקא שנ"ה), ואפרו - הוא יסוד המזבח, ובני מעיו - מיתרי כנור ונבל שהיה מנגן בהם דוד המלך, ועורו - אזור של אליהו התשבי, וקרנו השמאלי - בו תקע הקדוש ברוך הוא בנתינת התורה כמ"ש "ויהי קול השופר הולך וחזק" (שמות יט, ט). הקרן הימני גדול מהשמאלי, ובו עתיד לתקוע בביאת המשיח.

התינוקות מתחילים לקרוא בספר בראשית או ויקרא

מעשה בחסיד אחד זקן בן שבעים שנה, שהיה עשיר גדול ולא היה לו בן. פיזר נכסיו לתלמידי חכמים. אמר, שמא יהיה לי חלק עמכם לעולם הבא. נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו בן לשבעים שנה. כיון שנעשה בן חמש, הרכיבו על כתפו והוליכו לבית המדרש. אמר לרבו, איזה ספר יתחיל בני ללמוד, אמר לו בספר ויקרא כמו שכתוב יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים (פסיקתא דרב כהנא פסקא ו' אות ג'). אמר אביו לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח לקדוש ברוך הוא, ולמד הבן ספר בראשית. יום אחד נשבה הבן לבית המלך והמלך חלה מאוד וספר הרפואות נהפך לספר בראשית, ולא ידעו לקרא בו רק התינוק הזה, ועל ידי כך הוחזר הבן לאביו ונתן לו עושר רב. מכאן אמרו חכמים, ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כל כך, המלמד לבנו תורה ומשנה על אחת כמה וכמה. ובמדרש עשרת הדברות (בהגהת תורה שלמה שם סימן רע"ד), יחוס מעשה זה לרבנו נסים גאון, וסיים כי היתה סיבה מאת ה' שילמד התינוק ספר בראשית להנצל משוביו, כי מנהגו ללמד התינוק בראשונה ספר ויקרא. ואני נסים שאלתי בילדותי את אבא מורי הרא"ש (כנראה שהיה זה הרא"ש אחר) למה קורין ספר ויקרא ולא בראשית שהוא תחילת התורה, ואמר לי, הקרבנות הם כפרה לישראל וסליחה לעונותם, וכשחרב בית המקדש ושבתו הקרבנות ובטלו העולות, תקנו רבותינו זכרונם לברכה ללמד את בננו תחילה ספר ויקרא, שתחשב קריאתם כאילו הקרבנות קרבנות ועולות לפני הקדוש ברוך הוא, ויכפר לנו על חטאתינו.

צריך לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה

איתא מהרה"ק רבי מאיר הגדול מפרימישלאן זי"ע שתיבות 'בראשית ברא אלהים את' - הם ר"ת כבא"א, לרמוז על הפסוק "בך בטחתי אל אבושה" (תהילים כה, ב), וכן "אשרי אדם בוטח בך" (שם פד, ג), ולכן התחילה התורה בתיבות הללו לומר שזהו עיקר ותחילת מהות האדם - לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א)

שבת בראשית היא שורש לכל ימות השנה

כידוע שכל ימות השבוע מתברכים מיום "השבת" כמו שכתוב (שמות לה, ב) "ששת ימים תַעֲשֶׂה מלאכה" שהמלאכה נעשית מאליה, ובשבת "בראשית" מתגלה אור בריאת העולם, ויש בה עשרה מאמרות שבהם נברא העולם,

ובהם הטביע הקב"ה בכל הבריאה כולה, את אור האין סוף ברוך הוא, שהוא המחזיק את העולם וכלי אור זה אין מציאות עולם (תיקוני זוה"ק הקדמה דף י"ז ע"ב).

וכמו שכל שבת ושבת משפיעה לכל ימי השבוע כן שבת זו משפיעה לכל שבתות השנה כי היא שורש כל שבתות השנה.

והנה רשב"י בחינת שבת כמ"ש בזהר הקדוש (פרשת נשא דף קמ"ד ע"ב) מה שבת לה' קודש אף רשב"י לה' קודש, כמו שכתוב "לכבוד ה' מכוּבד" קדוש ה' זה רשב"י והוא מכוּבד בעוה"ז ובעוה"ב, וא"כ לעשות שבת בראשית אצל רשב"י בשבת ראשונה של השנה שהיא שורש לכל השנה כולה לכל השבתות של השנה, זה מעלה שאין כמותה. ולכן התחילה התורה באות ב' כי הוא לשון "ברכה" שמשפיעה ברכה זו לכל השנה כולה והברכה הגדולה בעולם היא רשב"י שהביא והוריד את כל תורת הסוד לעולם.

גם רבינו הקדוש התחיל את ש"ס המשניות באות ב' מסכת ברכות. ולכן תלמוד בבלי מתחיל בדף ב' כי על ידו זוכים לב' עולמות.

וענין זה כבר ידוע ממו"ר הבעש"ט ששבת הזו משפיעה על כל השנה: ובאופן שהאדם מעמיד את עצמו בשבת זו, כך תתנהל השנה כולה". והמיוחד בשבת בראשית - שבה מתוארת בריאת העולם. ידיעת עובדה זו וההתבוננות במשמעותה, הן אבן - היסוד של עבודת ה' בכל השנה. ככל שיהודי חדור יותר במשמעותה של שבת זו, כך ייקל עליו לעבוד את ה' במשך כל השנה.

סיפור הבריאה נפתח ב-"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". הרמב"ן מפרש, שהמילה 'בריאה' מורה על התהוות יש מאין. כלומר, לפני הבריאה לא הייתה שום מציאות, היה אין ואפס, ומן האין הזה ברא הקב"ה את העולם. זהו חידוש עצום, שאינו דומה לכל פעולת יצירה המוכרת לנו: יצירת מציאות של עולם - מאי-מציאות - מהאין והאפס המוחלט. לכן, כדי שהעולם הנברא אכן ישאר במציאותו ולא יחזור להיות אין ואפס, כפי שהיה בתחילה, צריך הקדוש ברוך הוא להוסיף לברוא אותו מחדש בכל רגע ורגע, בדיוק כפי שבראו בפעם הראשונה במעשה.

ובדרך זו ביאר רבנו הזקן בספר ה'תניא' (ח"ב פ"ג) את הפסוק (תהלים קיט, פט) "לעולם ה' דברך ניצב בשמים" - שהמאמר האלוקי "יהי רקיע", שבאמצעותו נתהווה הרקיע, מאמר זה ניצב לעולם בתוך השמים כדי לקיימם. כי אם יפסיק הקב"ה את המאמר האלוקי, יחזרו השמים בו - ברגע לאין ואפס כבתחילה. משמעות הדבר היא, שמציאותו האמיתית של העולם היא המאמר האלוקי. לעולם עצמו אין שום קיום עצמאי.

הוא עצמו, במהותו האמיתית, אינו אלא אין ואפס. כל קיומו של העולם אינו אלא המאמר האלוקי, אשר בורא ומקיים אותו בכל רגע ורגע. הרי שהמאמר האלוקי הוא אמיתת המציאות של הבריאה כולה. העולם הגשמי אינו מפריע לרוחניות אלא להיפך. ועתה נוכל להבין גם את מרכזיותה של שבת בראשית לכל השנה.

פרשה זו מעניקה לאדם את ההתייחסות הנכונה לעולם. כשהוא יוצא לחיים, הוא נתקל בקשיים ובהפרעות. הוא צריך לשלב את עקרונות התורה בתוך מציאות החיים, בתוך פעולותיו ועסקיו, ולפעמים נדמה שיש סתירה ביניהם. אומרת התורה: "בראשית ברא אלוקים" - מציאות העולם אינה אלא עשרת המאמרות שבתורה, שבה נאמר (שמות כ, ב ודברים ה, ו) "אנכי ה' אלוקיך" ותרי"ג המצוות. לא תיתכן אפוא סתירה בין השנים, לא ייתכן כלל שהעולם יפריע לקיום המצוות! יהודי שיוצא אל החיים כל ימות השנה כשהוא חדור בהכרה זו, לא יראה בענייני העולם הפרעה לתורה. אדרבה, גם בשעה שעוסק בעסקיו, ישנן וילמד דברי תורה ויעסוק במעשים טובים, וכך תתנהל השנה כולה מתוך הצלחה בגשמיות וברוחניות.

"וְהָאָרֶץ הֵיטָהּ תָּהוּ וְבָהוּ וְחָשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם" (א, ב)

רוחו של משיח תלויה בתורה שהיא מים

אמרו רבותינו ז"ל (זוהר הקדוש ח"א פרשת וישב דף קצ"ב ע"ב) זהו רוחו של משיח. אפשר להסביר על פי מה שכתב בזהר חדש (בראשית דף ח' ע"ד מדרש הנעלם) דבגלות זה האחרון הגאולה תהיה בזכות משה רבנו ע"ה, והוא תבע יקרא דאורייתא. לכן צריך לעסוק בתורה כדי ליגאל. וזה שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני משיח, וזה תלוי "על פני המים", אין מים אלא תורה, שבזכות עסק התורה יבא המשיח. וראשי תיבות על פני המים, עפה. שרומז לתורה שנקראת מגלה עפה. ואז בזכות משה רבנו ע"ה תהיה הגאולה (ועי' בס' חומת אנך פ' משפטים אות ט"ו, ובפ' שלח אות ח').

"וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת" (א, ב)

מרחפת אותיות רח"ם פ"ת

הנה תיבת מרחפת נחלק לאותיות רח"ם פ"ת, והוא בא לרמז על הנותן לעני צדקה שנעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. שכאן נאמר "על פני המים", ושם נאמר "שלח לחמך על פני המים".

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר" (א, ג)

בבא מלך המשיח יתגלו רזי תורה

אורה זו תורה (מגילה טז:). אור גימטריא רז. כי בבא מלך המשיח יתגלו רזי תורה, כמו שאמרו חז"ל כי תורה שיודעים עכשיו, היא כעין הבל לפני תורתו של משיח, שהיא בידיעת סתרי תורה עמוקים (נחל קדומים, דברים אחדים).

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-הָאוֹר כִּי-טוֹב וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (א, ד)

רמז לתרי"ג מצוות

וירא אלהים "את האור" בגימטריא תרי"ג, וזה רמז לתרי"ג מצוות. ולכאורה יש להבין בשלמא רמ"ח מצוות עשה שייך לומר עליהם טוב, אבל שס"ה לא תעשה אסור לעשות אותם שאינם רצויים לפני המקום, ואיך אפשר לומר ע"ז כי טוב. ויראה לומר שהכוונה היא שע"י שהחוטא עושה תשובה מאהבה, נהפכים לו החטאים לזכויות (יומא פ"ו:) ונמצא שעכשיו כולם שווים לטובה, ושייך לומר על כולם "כי טוב".

"את האור" אותיות 'תורה'

עוד כתבו: "את האור" אותיות 'תורה' ויש עוד שתי אותיות א' - רמז לתורה שהיא "אור" וכמ"ש "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג) ועוד א' מורה על אחדות. וכן א' אחת כנגד תורה שבכתב, ואחת כנגד תורה שבע"פ.

והרב בינה לעיתים (דרוש לו) פירש מה שנאמר "אֶזְנֵי שְׁמַעְתָּ וְעֵינֵי רְאִיתָ" עשה גם שניהם" (משלי כ, יב), "אֶזְנֵי שְׁמַעְתָּ" - כנגד תורה שבעל פה, "וְעֵינֵי רְאִיתָ" - כנגד תורה שבכתב, "ה' עשה גם שניהם", שהתורה שבכתב והתורה שבעל פה הכל הוא דבר אחד.

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת-הָאוֹר כִּי-טוֹב" (א, ד)

ההבדל בין אור למאור

בפרשה זו יש חמש פעמים לשון "אור", וביום הרביעי כתיב חמש פעמים לשון "מאור" בתוספת מ"ם. ויש בזה כוונה נפלאה, וזה כי מצינו לחז"ל שאמרו (חגיגה יב.) אור שנברא ביום ראשון נגנו, ואיכא מאן דאמר שהן הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי. ע"ש. ולכאורה שני מדרשים אלו נראין כסותרים זה את זה.

אלא שהאמת אינה כן, כי הכל מודים שאור של יום ראשון היה אור גדול ונגנו, ואלו המאורות שנתלו ביום רביעי אינן עצם האור אלא קיבלו אורם מן ניצוץ אור העליון שנברא ביום ראשון, ולכן ביום הראשון הזכיר לשון אור, כי הוא היה עצם האור. אבל במאורות של יום רביעי הזכיר בכל אחד "מאור" בתוספת מ"ם, להורות שקיבלו אורם מ"אור" אחר גדול מהם כהוראת המ"ם.

ולפי זה אין המדרשים סותרים זה את זה, כי אור הראשון נגנו לדברי הכל לצדיקים, והמאורות של יום רביעי קיבלו ניצוץ האור הראשון, ואם כן ודאי הן הן המאורות כי החלק כלול בהכל, ובזה מיושב גם כן מה שנברא ונגנו, וזה פירוש יקר. (כלי יקר)

אור הגנוז האיר לאדה"ר במשך ל"ו שעות

במדרש (בראשית רבה פרשה י"ב סימן ו') אמר רבי יהודה ב"ר סימון אותה האורה הקדומה שנברא בה העולם, אדה"ר עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו, (והיה מתבונן בכל סודות הבריאה כולה לדעת ולהבין כל הסודות והאורות והפרצופים הצפונים בה). כיון שראה הקדוש ברוך הוא מעשי דור אנוש, ודור המבול, ודור הפלגה שהם מקולקלים, עמד ונגזו מהם. כמ"ש "וימנע מרשעים אורם" (איוב לח, טו) ונגזו לצדיקים לעת"ל שנאמר (ישעיהו ג, י) "אמרו צדיק כי טוב" (וגזו בתורה הקדושה כדי שמי שעוסק בתורה ובפרט בזה"ק וסודות התורה יהנה מן האור הזה ויבין וידע כל סודות התורה הקדושה וסודות הבריאה כולה עלינו ותחתונים) וכיון שראה הקדוש ברוך הוא האור שהוא גנוז לצדיקים, שמח שנאמר אור צדיקים ישמח, ופירושו האור הגנוז עצמו היה שמח מאוד ע"י שהצדיק נהנה מאורו. רבי לוי בשם רבי נזירא אמר, ל"ו שעות שימשה אותה הארה לאדם הראשון בגן עדן, י"ב שעות של ערב שבת, וי"ב שעות של ליל שבת, וי"ב שעות של יום

שב"ק. ואור הגנוז של יום שבת היה גדול מאד יותר מיום הששי, כיון שחטא אדם הראשון ביקש הקדוש ברוך הוא לגנוזו אלא שחלק הקדוש ברוך הוא כבוד לשבת ונעתר לבקשתה והחשיך אותו הלילה. שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב, ג) ובמה ברכו באור. ע"כ.

והנה ע"י האור הגנוז היו עומדים כל מעשה שמים וארץ במדרגה גבוהה ונעלה מאוד, ובפרט אדם הראשון שהיה עומד ומביט ומשכיל באור הזה, את כל פלאי הבריאה. אך לאחר שחטא נסתלק ונעלם האור הגנוז הגדול ונתגשמה כל הבריאה כולה, והאור הזה יחזור שוב בגאולה האחרונה, במהרה בימינו אמן.

היכן נגנוז אור הגנוז

זכידוע שבמתן תורה נתגלה לנו האור הגנוז הזה, ובוהר (עי' זוה"ק בראשית דף נ"ב ע"ב) מובא, כי כאשר נגאלנו ממצרים, הלכנו לאורו ארבעים שנה והיה האור מאיר לישראל ע"י משה רבנו ע"ה, שנאמר בו (שמות ב, ב) ותרא אותו כי טוב, ופירש הוזה"ק (זוהר חדש פרשת יתרו דף נ"ח ע"א) שהוא אור הגנוז.

והנה לכל אחד יש כח להנות מהאור הזה על ידי שיעסוק בתורה ובמצוות, וכמו שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב. "את האור" גימטריא תרי"ג שע"י תרי"ג מצוות אפשר לגלות את האור הגנוז. והרב "גאון יעקב" (עין יעקב חגיגה דף י"ד) כתב כי האור הגנוז נגנוז באגדות שבתלמוד.

ובספרים הקדושים מובא שיש ל"ו מסכתות בש"ס ובהם גנוזים אותם ל"ו שעות שהיה מאיר בהם אור הגנוז, וכל מסכת ומסכת יש לה את השעה שכנגדה, ואדם העוסק בתורה, מאירה לו אותה שעה וממנה הוא מאיר ויודע סודות התורה וככל שהוא עמל יותר זוכה יותר.

בגמרא (חגיגה יב.) אמרו, אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, היה אדם הראשון צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. ובנפש החיים (שער א' פרק ו') ביאר כי הכוונה היא, שהיה צופה בכל המציאות מריש העולמות עד סוף עולם המעשה והיה מאיר ובא כאחד. ובמהרש"א (חגיגה יב.) פירש שהיה צופה בעין שכלו. אמנם בספר אפיקי ים (להגאון ר' יצחק חבר זצ"ל, חגיגה יב.) כתב שבאמת כח האור בעצמו מפולש ומתפשט בכל העולם, וכן כח הראות שבאדם הוא עצמו מתפשט עד סוף העולם, ורק כיון שהוא מלוכש בחומר העין ע"י הקרומיות והגידים הוא מצטמצם, והם מסך המבדיל נגד חוש הראות שאינו יכול להתפשט אלא עד גבול מסוים. וכח האור הראשון שהיה זך מאד, היה מפולש עד סוף העולם. ועיין בלשון רבנו חננאל (שם) וזה האור היה בו זיהור שצופין בו ומביטין באורו מסוף העולם ועד סופו.

גם ב"נפש החיים" (שער א' סוף פרק א' בהגה"ה) כתב בשם הוזהר שהאור נגנוז בתורה. זה כמו שפירש המהרש"א (שם) שהוא האור הגנוז לצדיקים שיהיו זוכין לתענוג נפשי להנות מזיו השכינה ע"י התורה שנקראת אור, וכמו שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג).

ובספרים מובא שהלומד תורה לשמה זוכה לאור הגנוז. ובבני יששכר (שבת מאמר ג' אות ח') כתב שהעוסק בתורה לשמה מחדש בכל פעם חידושים מכח האור הגנוז.

במדרש (תנא דבי אליהו אליהו זוטא פרשה כ"א) אמרו, כיון שראה האור שגנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים שמח. ובמסילת ישרים (פרק א') מסביר מה טעם השמחה באור. שהואיל והעולם נברא לשימוש האדם, כשהאדם משתמש בו לעבודת הבורא, העולם עצמו מתעלה עמו. וכמו שמצינו באבנים שהניח יעקב למראשותיו (חולין צא:) אמר רבי יצחק, מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו. וכמו שמצינו אצל הרשב"י זיע"א שהעולם התעלה והזדכך עמו עד שאפילו הצפורים היו מרחשין דברי תורה (זוה"ק בכמה דוכתי).

וזה מה שזכר לעיל בשם הספרים הקדושים, כי אור הגנוז בבריאת העולם האיר שלשים ושש שעות, ואח"כ גנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבא, וגנוז בתורה הקדושה, שכל העוסק בתורה בקדושה, לפי הכוחות והמאמצים והחשק והקדושה שלומד את התורה, כך מתגלה אליו האור הגנוז בתורה, ולכן יש שלשים ושש מסכתות, כנגד שלשים ושש שעות שהאיר בהן אור הגנוז. וכן יש בחנוכה ל"ו נרות כנגדם.

מתי נברא האור הגנוז

וידוע שהעולם נברא בכ"ה באלול (מדרש רבה ויקרא פרק כ"ט), ואז נברא גם האור הגנוז, ובאותה שעה גנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבא, שהוא עולם הבא, עולם הבינה, אימא עילאה, והוא דומה לטיפת האור שבמעיי אמא, שניכרת רק אחר ג' חדשים, שהוא זמן הכרת העובר, וכך גנוז הקדוש ברוך הוא את האור לצדיקים, ג' חדשים מכ"ה

באלול עד כ"ה בכסלו, שאז ניכר הארת האור הגנוז שגנו הקדוש ברוך הוא לצדיקים במעי אמה עילאה, הנקראת לעתיד לבא, ואז מתחילה להתגלות הארת האור הגנוז בקומת השנה, בחנוכה, שהוא בחינת עלמא דאתי, בינה.

ובזה מובנים דברי הבעש"ט, שאמר שמשירת הפתקין מתארכת עד חנוכה, כי עד חנוכה עדיין לא יוצאת הארת הימים הנוראים בגילוי, אלא רק בכ"ה בכסלו, שאז הוכר העובר במעי הבינה, ולכן ימי החנוכה נקראים ימי בינה, כי בהם מאיר האור הגדול הגנוז לעתיד לבוא, הנקרא עלמא דאתי, וכן נקראים ימי בינה כנגד עולם הבינה עולם התשובה, שבו עדיין אפשר לחזור בתשובה, ולהטיב לכל השנה כולה, שבהם נגמרת הארת הבינה של הימים הנוראים.

"וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (א, ה)

תחילה גלות וחושך ואח"כ הגאולה והאור לישראל

הגמ' בחולין (פג.) לומדת מכאן שהיום הולך אחר הלילה מבריאתו של עולם, שקודם כתוב "ויהי ערב" ואח"כ "ויהי בקר" - שקודם מגיע הלילה ואח"כ היום, וזה בישראל, אבל אצל אומות העולם הוא להפך היום קודם ואח"כ הלילה, וזה רמז: שאצל ישראל הגלות והחושך הם קודם ואח"כ הגאולה והאור!

על דרך זה גם ה"שבת", קודם יש לנו את הטרחה וההכנה לשבת, ואחר כך נחים ואוכלים מן המוכן כבר, וכך גם ישראל: קודם הם טורחים ומכינים את עצמם בתורה ובמצוות ובמעש"ט בעוה"ז, ורק אח"כ הם זוכים לשכר ולמנוחה של העוה"ב! אבל לא כן אצל אומות העולם.

"וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרִקְיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי" (א, ה)

המחלוקת בין המים העליונים לתחתונים

אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פרשה ד' אות ז') שלא נאמר כי טוב בשני מפני שהיתה מחלוקת בין המים העליונים למים התחתונים, ואף שדבר זה הוא לתיקונו של עולם, בכל זאת לא נאמר בו "כי טוב" וכדברי רב טביומי.

הטעם שלא נאמר ביום השני כי טוב, לפי שנברא בו גיהנם. וגם באדם לא נאמר כי טוב לפי שנבראו שני פרצופין אחור באחור. אמר ה', לא טוב היות האדם כך לפי שהוא לבדו, אלא אעשה לו עזר כנגדו, לזה לא נאמר בו כי טוב. רבי חנינא אומר לפי שבו נבראת מחלוקת שנאמר "ויהי מבדיל בין מים למים". אמר רבי טביומי, אם מחלוקת שהיא לתיקונו של עולם - לישבו, אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה.

אתם רוצים שאני אעשה מחלוקת נגד רב שנבחר להנהיג את ישראל?

ולא אמנע מלכתוב בענין זה דברים ששמעתי מפה קדוש מהסבא קדישא גאון עוזנו מרן רבי עזרא עטייה זכר צדיק וקדוש לברכה, ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים, וכך היו דבריו: לפני למעלה מחמשים שנה נבחר למשרה רמה בעולם הרבני רב חשוב מאוד. והנה חבריו של הרב הנבחר לא השלימו עם בחירתו והחליטו להתנגד לבחירה, ומאחר שידעו את מעמדו של מרן ראש הישיבה בעולם התורה, ניסו לשכנעו מדי פעם לחתום על מודעה נגד בחירתו של הרב הנבחר אך מרן התחמק מכך.

פעם אחת החליט להתנגד למעשיהם ואמר להם, אמרו חכמינו זכרונם לברכה שלא נאמר כי טוב בשני מפני שהיתה מחלוקת בין מים עליונים לתחתונים, דבר שהוא לתיקונו של עולם ובכל זאת לא נאמר בו כי טוב וכדברי רב טביומי, ואתם רוצים שאני אעשה מחלוקת נגד רב שנבחר להנהיג את ישראל, ולהרבות מחלוקת בישראל. (מוסר חכמים לגאון הצדיק כה"ר אליהו שרים צוק"ל).

המים התחתונים בנו מדוע הם במקום טומאה

במדרש (בראשית רבה פרשה ד' סימן ו') ביום שני לא נאמר בו כי טוב, לפי שהיתה בו מחלוקת, שכאשר נתחלקו המים התחתונים מן העליונים געו בכביה, מדוע הם לא בעליונים והם במקום טומאה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, שתקו ואני אצוה עליכם ניסוך המים, ולא נתפייסו, כי אינו כי אם פעם אחת בשנה, וזאת להם הקדוש ברוך הוא ברית שימלחו בהם את הקרבנות שנאמר (ויקרא ב, יג) "ולא תשבית מלח". ועוד שרק אחרי שאתם פותחים בשירה, המים העליונים יפתחו בשירה.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ" (א, כו)

מהותו של אדם הראשון

הנה קודם לאבות העולם היה אדם הראשון - יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, שהוא בחיר הנבראים, כמו שכותב הוזה"ק (ח"ב דף רמה.) וז"ל: אשרי חלקך אדם הראשון המבורר מכל הנבראים שקיימים בעולם שריבה (הגדיל) אותך הקדוש ברוך הוא על כולם והכניסך בגן עדן, והתקין לך בו שבע חופות להשתעשע בעונג הנועם העליון. ע"כ.

בארבעה תארים נקרא האדם: אדם, איש, גבר, אנוש. השם הנעלה ביותר הוא ה"אדם" המורה על מעלה ושלמות, והוא כי יש לו מוחין דגדלות ומאיר בו האלהות העליון ואין עניני העוה"ז מבלבלים אותו והכל נחשב לפניו להבל. אמנם כדי להקרא אדם, צריך הוא להיות נשוי כמ"ש "זכר ונקבה בראם וכו' ויקרא את שמם אדם". אדם ראשי תיבות דרך מצותיך ארוץ (גינת אגוז פרשת בא אות רכ"ו).

אחריו תואר "איש" המראה על שררה וגבורה שמתגבר על יצרו, ושם זה הוא נמוך מאדם כי צריך תמיד להתגבר על יצה"ר, וראשי תיבות אי"ש - אדם ירא שמים (אלף המגן לר' אליעזר פאפו פרשת וירא).

ואחריו "גבר", שאינו מתגבר מעצמו אלא צריך עזרה ע"י אחרים.

ולבסוף הפחות שבכולם הוא "אנוש", ששם זה מורה על קטנות וחלישות כמו שכתוב "עֲקֹב הַלֵּב מִכָּל וְאָנָּשׁ הוּא" (ירמיה יז, ט). ולכן קראוהו המלאכים בשם אנוש כמ"ש "מה אנוש כי תזכרנו" (תהלים ח, ה).

העבודה שלנו עלי אדמות לעסוק בתורה הקדושה, כי זה תכלית כל הבריאה, וכמו שדרשו רבותינו (בראשית רבה א, א) "בראשית ברא אלהים", בשביל התורה שנקראת "ראשית" ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ וכל הבריאה כולה, וחתם חותמו שהוא אמ"ת (שבת נה.) בס"ת בראשית ברא אלהים, כי מוטל עלינו לגלות את נקודת האמת שנמצאת בלבנו, כי בזכות נקודת האמת הפנימית הזאת אומר הקדוש ברוך הוא "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" (ויקרא כו, מד).

והנה האדם נברא בסוד מעשר מן האמת, כי האדם הישראלי הוא תמצית האמת, האלהות, כי אם תעשר אמ"ת תקבל אד"ם.

אם תעשר את אות א' דאמת - תקבל אות א' דאדם. וכן אם תעשר אות מ' דאמת - תקבל אות ד'. ולאחר מכן אם תעשר אות ת' דאמת - תקבל מ'. והנה חוה היא מעשר מהצלע, כי צל"ע גימטריא "מאה תשעים", ומעשר ממאה תשעים יעלה תשע עשרה גימטריא חו"ה.

מהותה של חוה

והנה תחילת בנין הנקבה היה מן הצלע של האדם הראשון, והאיש שנושא אשה משלים עצמותו ומוצא אבדתו, ומי שאינו נושא אשה נמצאו עצמותיו חסרות ומתפזרות ואינן מתקבצות יחד, כי עד עשרים שנה הקדוש ברוך הוא יושב ומצפה לאדם שישא אשה, כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה אומר הקדוש ברוך הוא "תפח עצמותיו" (קידושין כט:), ולכן חוה היא מילוי הנסתר של האדם כי אד"ם גימטריא ארבעים וחמש של הוי"ה במילוי אלפין כזה: יוד הא ואו הא, אם תוציא אותיות השורש הוי"ה ב"ה גימטריא עשרים ושש ישאר סך תשע עשרה גימטריא חו"ה, כי היא המילוי של האדם ובלעדיה האדם אינו שלם.

וכתוב בווה"ק (ח"א פרשת ויגש דף רה:) בא וראה, כאשר ברא הקדוש ברוך הוא את האדם, אסף עפרו מארבע רוחות העולם ועשה אותו במקום בהמ"ק שלמטה והמשיך עליו חיים מבית המקדש שלמעלה. עכ"ל.

ואח"כ נפח בו נשמתו כמ"ש "ויפח באפיו נשמת חיים", וכתוב בווה"ק, "מאן דנפח מדיליה נפח", כי הקדוש ברוך הוא נפח באדם נשמתו מפנימיותו. וכתב הרמ"ע מפאנו, ויפח - בגימטריא מאה וארבע שזה ד' פעמים הוי"ה כנגד נפש, רוח, נשמה, ונשמה לנשמה.

ואם נקח נפש רוח נשמה, ראשי תיבות נר"ן וסופי תיבות שח"ה גימטריא תרי"ג.

והאותיות הפנימיות של נפש רוח הן פ"ו גימטריא אלהים, ואותיות אמצעיות של נשמה ש"ם גימטריא הוי"ה שד"י, יחד גימטריא 426. תוסיף לזה אות יו"ד שהקדוש ברוך הוא שם בפנימיות הזכר, ואות ה' ששם באשה, הרי

גימטריא אמ"ת. וזה חותם האמ"ת ששם הקדוש ברוך הוא באדם והוא סוד אור הגנוז שבנפש האדם והיא בחינת "אהבה מוסתרת", שהיא אהבה שיש בנפש האלהית שכל כוחה הוא להדבק באין סוף ברוך הוא.

"נַעֲשֶׂה אָדָם" (א, כו)

על ידי ענוה יכולה השכינה לשרות בתוכנו

"ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות מלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהם". (רש"י) על פי זה פירש הגאון רבי אהרן שמואל אסאד, אב"ד "סערדאהלי" באופן נפלא את הפסוק בתהלים (ק"ט, ו): "זאת נחמתי בעיני כי אמרתך חיתני". שהאלישיך פירש את הפסוק: "ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם" (ויקרא כו, יא) - שהנשמה רוצה לצאת מגוף האדם ולשוב אל מקורה, באומרה כי טוב לי אז מעתה, אבל נושאת קל וחומר בעצמה משכינת כבודו יתברך השוכן אתנו. אבל כבר ידוע שהגאווה מרחיקה את השכינה מן האדם, וכאמרם (סוטה ה.): "אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת".

והנה, השכינה נקראה בשם "זאת". וזו הכוונה: "זאת", כלומר השכינה, היא נחמתי בעיני, כי אמרתך, זה מה שאמרת "נעשה אדם", חיתני, שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין צב.): "הוי קבל וקיים" פירוש הוי עניו ותחיה (רש"י), והיינו על ידי השראת השכינה. ועל ידי שלמדנו ענוה מאמירת "נעשה אדם" - יכולה השכינה לשרות בתוכנו. (שו"ת יהודה יעלה - בהקדמת בנו).

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם" (א, כו)

חומרת שיחה בטלה

נקדים לכך את מה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא יט): השח שיחה בטלה עובר בעשה ולא תעשה. וכהנה החמירו מאד חכמי הקבלה על שיחה בטלה. והענין הוא ע"פ משל לאומן המצייר ומחקה תבנית בנינים, שבא אליו ממרחקים ציור של ארמון מפואר ומופלא בארכו ורחבו והדריו, ועליותיו מרווחים ורבים מאד והוא מצויר על גליון קטן, וציוה האומן למשרתו שיעתיק הציור על גליון אחר להיות לו למשמרת לחזות בנועם בניינו ולעשות כמוהו לעת הצורך, וכן עשה משרתו והעתיקו בדיוק בכל עניניו כתבניתו האמיתית מחזה מול מחזה, והביאו אל האומן. ויהי בהתבונן בו האומן בעיון דק, וירא בהעתיקו בחסרון נקודה אחת אשר לא העתיקו, ויקצוף על משרתו מאד ויפגע בו. וישאלהו משרתו למה יחר אף אדוני בשביל העדר נקודה אחת קטנה מאד אשר מי יחוש להעדרה הלא דבר קטן הוא. ויענהו האומן בחרי אף, דע וראה מה רב קלקול הבנין בחסרון נקודה כזאת, עמוד והתבונן כמה ארכו ורחבו של הארמון הזה בהבנותו עלי ארץ, וכמה קטנו על הציור הקטן הזה, וא"כ איך לא תבין כי מהעדר נקודה כזאת, יחסר מבניינו המפולש ענין רב הכמות אשר ישחית תבנית הבנין בכלל.

והנמשל הוא כי הקדוש ברוך הוא ברא עולמות רבי הכמות וגדולי האיכות אשר כל רחבי העולם כאין נגדם ואין חקר לגדולתם. והם בשמים ממעל, וכלל אותם בצמצום בתבנית האדם בחושיו וכוחותיו ומידותיו, ולכן נקרא האדם עולם קטן, והוא ביאור הכתוב בצלם אלהים עשה את האדם, כי בו מצויירים כל העולמות הנקראים אלהים בדרך כלל. וא"כ מה רב הפגם והקלקול אשר יעלה בעולמות הגדולים ההם ע"י דיבורו הקל אחרי שהוא ציור ענין גדול לאין חקר. וזהו שאמר החכם שלמה המלך ע"ה (קהלת ה, א) "כי אלהים בשמים ואתה על הארץ" בדמותו ובצלמו ובך כלול הכל, לכן אל תביט אל קטנות הציור כי אם על גודל המצייר, והבן. (דרוש קהלת קול נגידיים מהגאון אהל יעקב - המגיד מדובנא)

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ" (א, כו)

נעשה אדם נאמר בעבורך

מצאתי מרגלית יקרה בזוה"ק אחרי מות (דף ס"א ע"ב) ותאנא ולמדנו כי בלהו זכאי קשוט עד לא ייתון לעלמא שכל צדיקי אמת טרם שיבואו לעולם בלהו אתתקנו לעילא כולם מתתקנים למעלה ומוכנים לרדת לעולם הזה ואקרון בשמהו ונקראים בשמותם, ור' שמעון בן יוחאי מן יומא דברא קודשא בריך הוא עלמא ורבי שמעון מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם הוה אזדמן קמי קודשא בריך הוא ואשתכח עמיה היה מוכן ומזומן לפני הקדוש ברוך הוא לרדת לזה העולם, והיה נמצא עמו וקודשא בריך הוא קרי ליה בשמיה והקדוש ברוך הוא קרא אותו בשמו זכאה חולקיה לעילא ותתא אשרי חלקו למעלה ולמטה עליה כתיב (משלי כג, כד) ישמח אביך ואמך, אביך דא קודשא בריך הוא היינו ז"א ואמך דא כנסת ישראל היינו מלכות.

ועל פי זה יבואר מה שכתב ר' שמעון לביא ז"ל בפיוט "בר יוחאי", "נעשה אדם נאמר בעבורך" שכתבו על זה בספרים הקדושים שהקדוש ברוך הוא העמיד את דיוקנו וצלמו של ר' שמעון לפניו, ואמר לכל הספירות והעולמות ולמלאכים אני רוצה לברא אדם וכל אחד מכם יתן לו מתנה ממנו. וענין זה מתבאר עם הזוהר הזה שמיום שברא הקדוש ברוך הוא העמיד את ר' שמעון על ידו והיה נמצא עימו, ולכן התחילה התורה בתיבת בראשית, ראשי תיבות אור תורת רבי שמעון בר יוחאי.

ת"ח העוסקים בתורה מקבלים השגה גבוהה בעת שישנים

מצינו במדרש (אבות דרבי נתן פרק ח') כי בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם, היה מוטל גולם מראש העולם ועד סופו, שנאמר (תהלים קלט, טז) "גלמי ראו עיניך", והיה עקבו של אדם הראשון מכהה את גלגל החמה, ובקשו המלאכים לומר לפניו קדושה, כי היו סבורים שהוא אלוה. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הפיל עליו תרדמה, וכיון שראו המלאכים שהקדוש ברוך הוא הפיל עליו תרדמה, אמרו זה לזה: "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא" (ישעיה ב, כב).

אלא שהדברים תמוהים עד למאוד, מדוע רצו המלאכים לומר לפני האדם הראשון קדושה, והלא באותו יום, קודם שנברא, התייעץ עמם הקדוש ברוך הוא ואמר להם "נעשה אדם", ואיך טעו לחשוב שהוא אלוה.

וזאת ועוד: מדוע צריך היה הקדוש ברוך הוא להפיל עליו תרדמה, למה לא אמר להם בפשטות: "הלא זהו האדם שבראתי". עוד יש לבאר, מה התכוונו המלאכים באמרם זה לזה "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא".

ביאור נפלא, מובא בשמו של הגאון רבי יעקב קאפיל מרגלית, מק"ק ולאדמירא: מצינו בגמרא (חולין צא:), "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכים: משעה שבראתי אדם זה, לא תוכלו לומר קדושה לפני למעלה - עד שיאמרו ישראל קדושה למטה, שנאמר (איוב לח, ז) "ברן יחד כוכבי בקר" ואחר-כך "ויריעו כל בני אלהים", שהמלאכים אינם יכולים לומר קדושה לפני הקדוש ברוך הוא עד כנסיה אחרונה שבישראל".

מעתה יובן: המלאכים ידעו שהוא אדם, אך בקשו לומר "לפניו" קדושה, דהיינו שלא יצטרכו להמתין עד שיאמר הוא קדושה ורק אחר כך יאמרו הם.

מה עשה הקדוש ברוך הוא, הפיל עליו תרדמה. כי הנה ידוע מספר הזוהר שהצדיקים ותלמידי חכמים העוסקים בתורה יומם ולילה, בשעה שהם ישנים, עולה נשמתם למעלה במתיבתא של הקדוש ברוך הוא ומקבלת השגה בלימוד התורה. אבל המלאך אינו יכול להכנס לחדר הפנימי, כי המלאכים אומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו" ואינם יודעים "איה מקום כבודו". ע"כ. ולכן הפיל הקדוש ברוך הוא תרדמה על אדם הראשון - להמחיש למלאכים כמה גדולה מעלת האדם ממעלתם.

ומהיכן נובעת קדושה ומעלה יתירה זו, ממה שנשמת האדם ניתנה לו על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו. ולכן אמרו המלאכים: "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו", כי זו מעלתו היתירה עלינו, ועל כך הוסיפו "כי במה נחשב הוא", וההסבר בזה הוא, ששם הוי"ה במילואה עולה מ"ה, ואדם הוא חלק אלוה, ואם כן "כי ב-מ"ה נחשב הוא", האדם נחשב לחלק אלוה ממעל... ("קול יעקב", ויניציאה שנת תי"ח)

"זָכַר וְנִקְבָּה בְּרָא אֱתָם" (א, כז)

מסירת סתרי תורה רק לראויים

כתב הרמב"ן (בראשית ה, א) וזה לשונו: כתב רבינו שרירא הגאון, שמסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטין, מקצתן אמורים בסדר פסוק (שם ה, א) "זה ספר תולדות אדם", ומקצתן בסדר פסוק של אחריו "זכר ונקבה בראם". ואין מוסרים סתרי תורה ורזין אלא למי שרואין בו סימנין שראוי לכך. אלו דברי הגאון. וסיים הרמב"ן ולא זכינו בהם.

"וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם" (ב, א)

אמירת ויכולו מכפרת כמו פרה אדומה

בגמרא שבת (ק"ט) אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו ערב שבת, שני מלאכי השרת מניחים ידיהם על ראשו, ואומרים לו "וסר עונך וחסאתך תכופר" (ישעיה ו, ז). ע"כ. וטעם הדבר מפני

שבפרה אדומה כתוב 'אשר' שלש פעמים, וכתוב 'אשר' בוכולו שלש פעמים, מה פרה אדומה לכפרה אף ויכולו לכפרה. (ירושלמי)

"וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (ב, ב)

האם יש דג ששוכת בשבת

במד"ש (מדרש רבה בראשית פרשה י"א אות ה') אמרו, נהר סמבטיון שוכת בשבת ובכל ימות החול מעין נובע ומוציא מים בתקפו ואבנים גדולות, ובשבת נח המעין ואין אבנים הולכות מן הנהר. ועוד יש הר שמוציאים מעפרו כסף ובשבת לא יוצאו מעפרו כסף, ויש דג ששוכת בשביעי על שפת הים עד מוצאי שבת ושם הדג שבת לפי ששוכת בשבת (ילקוט ראובני, בראשית).

"וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שְׁבֹת מְכַל-מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת" (ב, א)

על מצחו של אדם הראשון היה כתוב 'אמת'

בספר 'גימטריאות' (בראשית אות ז') לרבנו יהודה החסיד ז"ל כתב דבר נפלא: שעל מצחו של אדם הראשון היתה כתובה תיבת 'אמת' והטעם לזה, מפני שחתם הקב"ה את הבריאה שברא בחותמו שהוא אמת. כדאיתא במסכת שבת (נה). אמר רב חנינא חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

והוסיף בספר גימטריאות (שם אות י') עוד דבר נפלא, שבן סירא בנו של ירמיהו הנביא רצה לעסוק בספר יצירה לברוא אדם, יצתה בת קול ואמרה "לא תוכל עשוהו לבדך" (שמות יח, יח). הלך בן סירא אצל אביו ירמיהו הנביא ועסקו בו, ולבסוף שלש שנים נברא להם אדם אחד והיה כתוב במצחו 'אמת' כמו שהיה כתוב במצחו של אדם הראשון.

אמר להם האדם הנברא, אם יחיד הקב"ה ברא אדם הראשון, כשרצה להמית את אדם הראשון, מחק אות א' מ'אמת' ונמצא 'מת' כל שכן שאני רוצה לעשות כן, ולא תבראו עוד אדם, שלא יטעו בו העולם כדור אנוש. ולכך אמר ירמיהו (ירמיהו יז, ה) ארור הגבר אשר יבטח באדם. ואמר להם אדם הנברא, היפכו צירוף האותיות למפרע, ומחקו 'א' מ'אמת' שבמצחי. ומיד נתבטל מציאותו ושוב נעשה עפר. (אוצר פלאות התורה)

"אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם" (ב, ד)

מה הכוונה תולדות השמים

בזוה"ק (פרשת חיי שרה דף קכ"א ע"א) מבואר, שכאשר אברהם אבינו עליו השלום, בא לקבור את שרה במערת המכפלה, כשנכנס שם קמו אדם וחווה ולא הסכימו שיטמון אותה שם, כי אמרו אנחנו בפני שרה אמנו ואברהם אבינו לא נחשבים צדיקים ונתבייש בפניהם, עמד אברהם ופייס אותם ואמר אני אתפלל עבורכם ואתקן אתכם, וכך נתרצו.

על פי זה מבואר הפסוק הנ"ל, כי לכאורה קשה, שהרי היה צריך לומר "אלה השמים והארץ בהבראם" בזכות אברהם ותו לא, ומה הכוונה "תולדות" אם באמת מדובר על השמים והארץ, אולם התירוץ לכך, כי שמים זה בחינת ז"א והארץ היא בחי' נוק' דז"א, והתולדות שלהם הם אדם וחווה שהם תולדות של ז"ן - בזכות מי יתקיימו, "בהבראם" בזכות אברהם אבינו עליו השלום, כי הוא היה גלגול אדה"ר, ושרה גלגול חווה, והם תקנו אותם, ולכן יתקיימו בעולם יפה.

"וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֶפְרָ מִן-הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (ב, ז)

למה נאמר וייצר בב' יודין

בזוהר הקדוש (פרשת בא דף מא:) איתא בזה הלשון: וייצר בב' יודין. חד יצר הטוב, דא גבריאל דאוליף עמיה שבעים לשון קודם שיצא ממעי אמו. וחד יצר הרע, דמשכח מיניה שבעים לשון דאוליף ליה יצר הטוב. ע"ש.

"וַיִּצְו יְהוָה אֱלֹהִים עַל-הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ-הַגֵּן אָכַל תֹּאכְל" (ב, טז)

איזה עץ היה עץ הדעת

אדם הראשון נצטוה שלא לאכול מעץ הדעת אולם לא נצטוה כן גם על עץ החיים, והטעם הוא לפי שעץ הדעת היה גדר לעץ החיים, ולפי שהנחש פיתה את חווה ופרץ הגדר לכך גרשו מן הגן שלא יאכל מעץ החיים. ולזה הנחש נמצא בין הגדרים לפי שפרץ גדרו של עולם ושל עץ החיים.

וכתב בספר ליקוטים מפרדס (ח"א ערך אדם הראשון אות ט') אדם הראשון חָטָאָו בעץ הדעת היה אתרוג, והקדוש ברוך הוא צוה עליו שלא לאכול באותו יום אלא ימתין עד הלילה, שהאדם נברא ביום הששי בשעה תשיעית, וצוה עליו להמתין שלש שעות בטרם יאכל אתרוג - במקום שלש שנים של ערלה, וביום השבת יהיה עץ הדעת כולו טוב, וכשבא לחתוך ממנו - אילן האתרוג היה צועק ואומר (עיין מדרש רבה ט"ז ח') **אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנדני** (תהלים לו, יב) ראשי תיבות אתרוג וסופי תיבות לילה, שאמר לו לאדם הראשון להמתין עד הלילה. עכ"ד.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא-טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה-לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (ב, יח)

תפקיד האשה

המהר"מ אלשיך (כאן) מפרש את הפסוק הזה על פי המאמר של רבי חייא (יבמות סג.) על האשה: "דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא". ועל אלו שני הדברים אמר, "לא טוב היות האדם לבדו" - שהוא להנצל מן חטא ההרהור, "אעשה לו עזר כנגדו" - לגדל את בניו לתורה.

"וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (ב, כ)

אדם הראשון תיכף בשעת בריאתו כבר השיג עומק גדלות השי"ת

במדרש (פרשת בראשית פי"ז אות ד') הובא הסיפור באריכות, שבשעה שבא הקב"ה לברוא את האדם, נמלך במלאכי השרת ושאל מהו: 'נעשה אדם?' אמרו מלאכי השרת להקב"ה: אדם זה מה טיבו, אמר להו: חכמתו מרובה משלכם. הביא לפני מלאכי השרת בהמה חיה ועוף, ושאלם מה שמותיהם, ולא היו יודעין. העבירן לפני אדם הראשון, ושאל ממנו הקב"ה: מה שמותיהם? אמר: זה שור, זה חמור, זה סוס, וזה גמל.

אח"כ שאל הקדוש ברוך הוא מאדם הראשון: ואתה מה שמך? אמר: אני נאה להקרא 'אדם' שנבראתי מן האדמה. ושוב שאלו הקדוש ברוך הוא: מה שמך? אמר אדה"ר: לך נאה להקראות 'אדני' שאתה אדון לכל בריותיך. ודרשו במדרש (שם) על הפסוק (ישעיה מב, ח) "אני ה' הוא שמי", שאמר הקב"ה 'אדני' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון.

מכאן נלמד שאדם הראשון תיכף בשעת בריאתו כבר השיג עומק גדלות השי"ת, עד כדי כך שהיה יכול לכוון השם אמיתי הראוי לו יתברך.

"וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֵל-הָאָדָם" (ב, כב)

השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה

"הצלע" - אותיות לעצה, כמו שאמרו חז"ל (ב"מ נט.) איתתך גוצא, גחין ולחיש לה (אם אשתך קצרה, כפוף את עצמך ושמע את דבריה ועצותיה בעניני העולם הזה). דבר אחר אותיות "העצל", השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה והוא עצל. רבנו אפרים ז"ל. (נחל קדומים)

כשנסר הקדוש ברוך הוא את חוה מאדם קישטה בשבעים קישוטין כנגד שבעים פנים לתורה, ותיקנה ב"ג תיקונים כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, והלבישה בששה לכושין כנגד ששה סדרי משנה, ואח"כ ויביאה אל האדם שהיה אז במקום בית המקדש ואח"כ הכניסם לגן עדן. (ילקוט חדש)

"וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצֶּלַע" (ב, כב)

בריאת האשה הייתה על דעת שתהיה צנועה

במדרש בראשית רבה (פי"ח ב, וכע"ז במדרש תנחומא וישב סימן ו') איתא דבר נפלא, כשרצה הקב"ה לברוא את חוה, היה הקב"ה חושב ומתבונן מאיזה אבר לברוא אותה, אמר: אם אברא אותה מן הראש - תהא גאוותנית לילך בקומה זקופה, אם אברא אותה מן העין - תהא סקרנית לבקש לראות את הכל, אם אברא אותה מן האוזן - תהא צייתנית לשמוע כל דבר, אם אברא אותה מן הפה - תהא דברנית, כלומר מדברת הרבה, אם אברא אותה מן הלב - תהא קנאית לקנאות בלב, אם אברא אותה מן היד - תהא גנבת, אם אברא אותה מן הרגל - תהא יצאנית, לכן ברא הקב"ה את חוה ממקום צנוע שבאדם, מן הצלע, שהוא מן הירך שאפילו בשעה שאדם עומד ערום הירך מכוסה, כדי שתהיה צנועה יושבת בבית. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה, תהי אשה צנועה.

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עָצָם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרֵי" (ב, כג)

מעשה נורא עם ר' סעדיה גאון שבירר מי הבן האמיתי

בספר חסידים (סימן רל"ב) הובא מעשה פלא בעשיר אחד שהלך למדינת הים ולקח עמו את עבדו וממון רב, והשאיר את אשתו מעוברת. לימים מת העשיר והניח כל הממון והלך העבד והחזיק בנכסיו, ואמר העבד שהוא בנו של העשיר, ונתחתן עם גדולי הדור. כשגדל הבן של העשיר, שמע שמת אביו ומה שנעשה בנכסיו, נסע לתבוע נכסי אביו שהחזיק בהם העבד, אבל היה מתיירא לפתוח פיו פן יהרגוהו.

נתאכסן הבן בבית רב סעדיה בן יוסף החכם, וכשהניחו לפני האורח לאכול, לא אכל מרוב דאגה ועגמת נפש, עד שסיפר הבן לרב סעדיה את כל המאורע. נתן לו רב סעדיה עצה לדבר אל המלך, וכן עשה. כששמע המלך את דבריו, שלח המלך אחר רב סעדיה שהוא ידון דין זה.

ציוה רב סעדיה להקזי דם מהעבד בספל אחד, ולהקזי דם מהבן בספל אחר, ולקח עצם של העשיר, והניח בספל העבד, ולא נבלע הדם בעצם, אחר כך לקח העצם והניח אותו בספל דם הבן, ונבלע הדם בעצם, כי הם גוף אחד, ולקח רב סעדיה הממון של העשיר המת ונתנו לבן, שנתברר שהוא הבן האמיתי ולו מגיעה ירושת אביו, שהוא עצם מעצמו ובשר מבשרו של אביו.

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עָצָם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרֵי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקְחָהּ-זֹאת" (ב, כג)

מכאן והלאה יהיו ג' שותפים באדם

יש להתבונן מהו הדגש "וזאת הפעם", ויראה לומר שמפני שאמרו בגמרא (נדה ל"א): שלשה שותפים יש באדם: הקב"ה, אביו ואמו. הנשמה מהקב"ה, העצמות והגידים מהאבא, הבשר והעור והדם מהאמא. ע"ש. והנה לחוה לא היה אב ואם - וכמו שנאמר "כי מאיש לקחה זאת" (בראשית ב, כג), א"כ רק "וזאת הפעם" היא "עצם מעצמי ובשר מבשרי" - כולה, אבל מכאן והלאה יהיו ג' שותפים באדם.

"וְהִנָּחֵשׁ הָיָה עֲרוֹם וְגו' וַיֹּאמֶר אֶל-הָאִשָּׁה אַף כִּי-אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגָּן" (ג, א)

הנחש דיבר עם חוה בלשון הקודש

במדרש פסיקתא רבתי (בראשית ג, א) איתא שהנחש דיבר עם האשה 'בלשון הקודש', וזה מדויק מהפסוק "והנחש היה ערום". 'וערום' פירושו חכם, שהיה יודע לשון האדם, ודיבר אליו בלשונו. ורבנו סעדיה גאון אומר שלא שייך ענין הדיבור והדעת בחיות כי אם בבני אדם, ורק באדם יש אברי הדיבור, ומוכח שהנחש לא דיבר בעצמו אלא 'מלאך' דיבר בשביל הנחש.

"וְהִנָּחֵשׁ הָיָה עֲרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (ג, א)

הנחש ממית מבין שיניו

מוזבא בשם הגר"א ז"ל על מה שאמרו רז"ל (ברכות לג.) אין הערוד (הנחש) ממית, אלא החטא ממית, ואמרו רז"ל (ב"ק כג:) ארס נחש בין שיניו, ע"כ. ופירש הגר"א ז"ל בין שיניו, כלומר, בין השי"ן ובין הנו"ן. ר"ל תיבת נחש, בין השי"ן והנו"ן יש ח', ובתיבת שטן בין השי"ן והנו"ן יש ט"ת. ובצירוף אמצע אותיות נחש ושטן, הם חט. וזהו אמרם, ארס של נחש הוא בין שיניו כלומר בין אות ש' והנ' של נחש ושטן, הם אותיות ח' ט', ללמד שהחטא גורם המיתה רח"ל.

"וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאזְוֶה-הוּא לְעֵינַיִם וַנַּחֲמַד הָעֵץ לְהִשְׁפִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם-לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכְלוּ" (ג, ו)

זכות העוף ששמו חול, שלא רצה לאכול מהעץ

כשחטא אדם ואכל מן האילן, ירד הקדוש ברוך הוא עם שבעים דיינים ודן מיתה בעולם, והראיה לכך שמבריאת העולם עד הפסוק שמגורש האדם מגן עדן תמצא שבעים שמות בתורה.

ודע לך שיש עוף אחד ששמו חול (סנהדרין קח: ופרש"י ששמו אורשינא), שלא רצה לאכול מן העץ והוא חי אלף שנים ובסוף גופו כלה וכנפיו מתמרטים, ומשתיירת בו הנוצה וחוזר ומגדל אבריו וזהו שנאמר "כחול ארבה ימים", כי חוה האכילה מעץ הדעת לכל בהמה חיה ועוף (בראשית רבה פרשה י"ט אות ה').

"וּתְפַקְחֶנָּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עִירָמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֶיהָ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהּ חֲגֶרֶת" (ג, ז)

תאנה רפואה לשגעון

הגאון המהרש"ם זצ"ל בספרו 'תכלת מרדכי' (כאן, אות כ"ה) כתב ביאור נפלא על מה שאדם וחיה תפרו לעצמם חגורות של 'תאנה', על פי מה שכתב רבנו שלמה אלקבץ ז"ל בספר 'אילת אהבים' (שיר השירים ב, ג) בשם חכמי הטבע, שבהמה שובבה שנשתגעה, אם יקשרוה לאילן של תאנה לכמה ימים, תתרפא ותשוב רוחה.

"וּתְפַקְחֶנָּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עִירָמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֶיהָ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהּ חֲגֶרֶת" (ג, ז)

ענין הבגדים חרפה היא לנו שנשתלשל מחמת חטא זקננו

מפסוקים הללו יש ללמוד מוסר השכל לדור השפל הזה, שמוציאים ומאבדים ממנו על מלבושים להדמות לשרים ושרות ללבוש שש ורקמה, וכל אחד נכוח מחופתו של חברו, בחפצו לעשות מלבושים יקרי ערך לחופת בנו או בתו כמו שעשה חברו, הגם שאינו מבדלי ממון כחברו, וזוה מאבדים ימיהם בהבל להתאמץ להשיגם.

משל למה הדבר דומה, למלך גדול שהיה לו יועץ והיה אוהבו אהבה רבה. לימים אירע שחטא היועץ למלך ונכשל בעוון חמור אשר אחת דתו להמית, אך מגודל אהבה ורחמים היה קשה הדבר בעיני המלך, וצויה חלף העונש שיתלה קולר על צוארו הוא וכל יוצאי ירכו, כדי שיהא לו זכרון עולם כי בעצם נתחייב מיתה ורק המלך בחסדיו הצילו. והנה היועץ עצמו קיים הגזירה כראוי והלך בחבל פשוט, מזכרת עוון. אחר כך בנו אחריו התחיל לענוד על צוארו את הקולר עשוי משי, ואילו בן בנו התהלך בקולר של זהב, עד שברבות הימים נשכח הענין והסיבה לקולר, וכשראוהו לבוש קולר זהב היו הבריות סבורים שזה תכשיט לנוי כיאות לרוב עשרו, וחמדו בלבם לעשות כמוהו. עמד זקן אחד שזכר המעשה ואמר להם: טפשים שבעולם! הלא קולר זה אמת קלון הוא להזכיר חטאת אבותיו... וסיפר להם כל הענין.

והנמשל אדם הראשון קודם החטא לא היה צריך מלבושים, כי כתנות אור עטפוהו, אלא שאחרי שחטא ונתחייב מיתה ריחם עליו הקדוש ברוך הוא, ומיעט העונש לקנסו במה שהפשיט ממנו כתנות האור, ולכן הוצרכו חגורות מעלה תאנה. נמצא כי עצם ענין הבגדים הוא חרפה לנו שנשתלשל מחמת חטא זקננו, אך הטפשים שכחו מזה ועושים מן הטפל והחרפה עיקר, להתהדר בבגדי שש ורקמה... (מעיינות הנצח בשם ר' מנדלי מויז'ניץ).

"וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה" (ג, ט)

בכל זמן קורא ה' לכל אדם ואומר לו: "איכה", איה אתה בעולם

כשהיה האדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" חבוש בבית-האסורים, ב"מועצה החשאית" ("טייני סוביט") בפטרסבורג הבירה, בא אליו שר ה'נדרמים לחקירה ודרישה. ראה השר את האדמו"ר כי איום הוא, וכולו שקוע בהרהוריו, הבין כי איש מורם מעם לפניו. והשר היה גדול בחכמה וגם בקי בתורה. אמר לו השר להאדמו"ר, שאלה אחת בתורה יש לי לשאול ממך, האם תשיב לי על שאלתי, השיב לו האדמו"ר: שאל מה שתשאל. שאל השר: אמור נא לי פירוש הפסוק: "ויקרא ד' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה". וכי הקב"ה לא ידע, איה הוא אדם?

אמר לו האדמו"ר: האם מאמין אתה שהתורה היא נצחית, וישנה בכל זמן ובכל דור ובכל אדם. השיב לו השר: כן, אני מאמין בזה. המשיך האדמו"ר ואמר: פירוש הפסוק הוא, שבכל זמן קורא ה' לכל אדם (על-דרך "בת-קול שמכרזת בכל יום") ואומר לו: "איכה", איה אתה בעולם. והנה לאדם נקצבו ימים ושנים, שבכל יום ובכל שנה יעשה הטוב עם ד' ועם אנשים, ועל כן תתבונן, איה אתה בעולמך, כמה שנים עברו עליך ומה עשית באותן השנים, הרי אם למשל, אתה חי כך וכך שנים (האדמו"ר תפס בדיוק את מספר השנים שהיה אז להשר) מה עשית בשנותיך, האם היטבת משהו...

השר נתפעל מאוד, טפח לו בידו על כתפו ואמר: "בראבו!" (יישר כוחך). ולאחר שראה ממנו אחר כך עוד כמה חכמות נפלאות בענינים שונים, הפליג השר לפני הקיסר על האדמו"ר שהוא חכם גדול ואיש אלהי, ושלפי דעתו רק עלילות שוא טפלו עליו המלשינים.

איכה, איך נהיית

ובזוה"ק (ח"א כ"ט ע"א) מסביר - איכה, איך נהיית, שהרי בתחילה היתה קומתך מסוף העולם ועד סופו, ועתה מאה אמה בלבד (חגיגה יב. ועי' בעין יעקב).

ורבנו הבן איש חי, שאל אותו רבו בקטנותו מה זה איכה, הרי הקדוש ברוך הוא יודע הכל, והשיב שאיכה - ראשי תיבות אני יודע כל הנסתרות (מובא בשמו).

"וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה" (ג, ט)

אדם צריך לומר לעצמו היכן אתה

בס' "דברי שמואל" (כאן) נזכר מעשה באחד החסידים שעמד על הגשר במרכז העיר ווארשא וראה איך שבני אדם רצים אצים כמבולבלים, ואמר, רבש"ע, היכן אתה והיכן אני. כיוצא בדבר, אמר לו הקב"ה לאדם איכה - התבונן היכן היית קודם החטא... למעלה מדרגת מלאכים, ועכשיו איפה אתה, איך נפלת כ"כ. וכן בשבת קודש זה צריך כל יהודי לומר לעצמו, איכה, הלא אך זה עתה היה חודש תשרי, ר"ה עשי"ת יוה"כ סוכות ושמ"ע ושמחת תורה, אשר כל אחד התעלה והרגיש בעצמו התעוררות הלב; איכה, איך כבר שכחת מהכל וכלא היה כלום חזרת לקדמותך.

ובדרך זו גם ביאר הגה"צ רבי שמשון פינקוס זצ"ל (תורת שמשון), משל לאחד שמצא אשה וערך שמחת נישואין ברוב פאר והדר, שכר אולם רחב ידיים מרהיב ביופיו, הזמין לשם חבורת כלי זמר מנעימים בקול ואף סעודה ערך כיד המלך, אולם לאחר כלות 'השמחה' שב לבית הוריו כשהוא מותיר אחריו את ה'כלה' בודדה בבושת פנים, ופרצה בבכי מר על שכה עולל לה ה'חתן' נזעקו אחריו חבריו ושאלוהו מה זה ועל מה זה, השיב להם ברוב כסילותו וטפשותו, העיקר שהיתה 'חתונה' יפה... כמה נבער מדעת הוא שאינו מבין שכל 'החתונה' אינה אלא 'הקדמה' לבניין עדי עד בהמשך החיים... ועל דרך זה ייאמר, עברו עלינו חגים וזמנים לששון, עד שהגענו ליום שמיני עצרת שהוא בחינת היחוד השלם 'בואו ונשמח אני ואתה'... אך אל נעצר ב'חתונה' ותו לא... אלא אין זה רק כ'הקדמה' לכל השנה הבעל"ט...

בדרך צחות רמזו בלשון חז"ל הנודעת על עניין שמיני עצרת, שהקב"ה אומר לישראל 'קשה עלי פרידתכם, עכבו עמי יום אחד' (סוכה נה:), שהנה ידוע ש'פרידה' היא עקרה שאינה יכולה להוליד, ואין ממנה המשך הדורות, ועל כך רימזו חז"ל בלשונם קשה עלי פרידתכם, שהקב"ה מתאונן ואומר שקשה עליו שכל הימים הקדושים הם בבחי' פרידה בלי המשך... אלא עכבו עמי שישאר קיום לכל האורות הגדולים והשפעות הקדושה לאורך ימים.

בהקשר לכך יש להביא מעשה שהיה בששה אנשים ש'נדחפו' ל"מעלית" המיועדת למשא של ארבעה בני אדם ולא יותר, ואכן, המעלית שהייתה נאמנת לחוקי הבטחון נתקעה באמצע נסיעתם כלפי מעלה מרוב כובד המשקל, מיד הזעיקו את אנשי ההצלה והחילוץ, ואחר יגיעה הוציאו את כולם, אחר מעשה התעורר 'וויכוח' מיהו המזיק שעליו מוטל לשלם תשלומי הנזק ואת ההוצאות המרובות שעולה לתקן את המעלית, יש שאמרו שהשניים שנכנסו אחרונים - יתר על המותר, הם ה'מזיקים' כי לא היה להם להיכנס אחר שכבר היו בפנים ארבעה אחרים, לעומתם יש שטענו שעל כולם מוטל להשתתף בהוצאות שוה בשוה, כי גם אלו שנכנסו בתחילה הם אשמים בדבר, מאחר שהיו צריכים לצאת בראותם שיש כאן יותר מכפי השיעור 'המותר' (עי' ב"ק י: בדין חמישה שישבו על ספסל), והלכו לדין תורה אצל הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל, וזה היה פסק דינו - האיש שלחץ על הכפתור ע"מ שתעלה המעלית לקומה הרצויה הוא הוא החייב, והשאר פטורים, משום שבזמן שהיו במעלית בטרם החלה בפעולתה הרי לא נגרם לה שום נזק, ורק זה שהפעיל אותה על ידי לחיצתו על הכפתור הוא העלה אותה וזוה גרם לה שתניזק, על כן בדין הוא שישלם.

והנה מדיני 'חושן משפט' נלמד גם לעניין 'אורח חיים'... כי הנה כולנו מלאים ב'משאות' ועמוסים בשפע הקדושה לאחר כל ירח האיתנים והימים הנוראים והקדושים, אך אם לא נלחץ על הכפתור ונתחיל 'לזוז' לא עשינו ולא כלום... ורק אם נלחץ על הכפתור, כל חד בדידיה, או אז נתחיל לעלות ולהתעלות. (ס' באר הפרשה).

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאֵשֶׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נִתְּנָה-לִי מִן-הָעֵץ וְאָכַל" (ג, יב)

חזה נתנה מכות לאדם הראשון

כותב רבנו בעל הטורים (כאן) שאדם הראשון התנצל להקב"ה על שאכל מפרי עץ הדעת, שהוא משום שחזה הכתה אותו 'בעץ' עד ששמע לה ואכל.

אלא שרבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו 'עוד יוסף חי' (פרשת כי תצא, עה"פ וכי יהיה באיש חטא וגו'), קורא תגר על ביאור זה וכתב: דזה ביאור של ליצנות, ולא יצא מפי רבנו יעקב בעל הטורים ז"ל, כי אם מפי מעתיק לץ אשר משך ידו את לוצצים (הושע ז, ה), והמעתיק הזה לקחו מתוך 'ספר מחברות' (מחברת כב) שחיבר המשורר עמנואל הרומי, אשר ספרו מלא דברי ליצנות ונבלה, וכבר אסר מרן בשו"ע (או"ח סימן שז סעיף טז) ושאר חכמי הדור ללמוד בספר הנ"ל. וזה לשונו: ויגש העשירי ויאמר, אמור נא פלא יועץ מה הצד הכתוב באומרו היא נתנה לי "מן העץ", והיה לו לומר "מפרי העץ" לפי הנראה, ועתה אמור בחסדך מה פירוש בו אתה רואה, ואען ואומר, חייך ידידות נפשי, כי כונת הפסוק היא נתנה לי מן העץ על ראשי, וככאה לארץ חייתי, עד שאכלתי בעל כרחי שלא בטובתי.

זמ"מ החפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם (קונטרס נפוצות ישראל פרק ה') מדייק פירוש זה מדכתיב היא נתנה לי מן העץ ולא כתיב מן פרי העץ.

ובאמת שיש לציין שגם רש"י רמז לפירוש זה, שדרשו במסכת יבמות (סג.) על הפסוק "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח) "זכה כנגדו, לא זכה מנגדתו". ופירש רש"י (ד"ה מערתו) "מנגדתו", לשון נגדא דמלקות.

"וְתֹאמַר הָאִשָּׁה הִנָּחֵשׁ הַשֵּׂאֲנִי וְאֵכֹל" (ג, יג)

עומק הפגם של אדם וחוה

מצאתי פרוש נפלא בס' בן איש חי (דרשות, פרשת האוינו), שאדם הראשון וחוה אשתו פגמו בב' שמותיו של הקב"ה, בשם אדנו"ת ובשם שד"י. והיינו שהם פגמו באות ד' של שם אדנו"ת, ואות ד' של שם שד"י. ונמצא שאם תוריד את האות ד' מהשם אדנו"ת, ישארו אותיות "אני", ואם תוריד את האות ד' מהשם שד"י ישאר אותיות ש"י. וזה רמזו במילה "השאינני" שיש בו בדיוק אותיות "אני", מהשם אדנו"ת, ואותיות ש"י מהשם שד"י. ועל זה רמז שלמה המלך במשלי (ח, לד) "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום". "דלתותי" היינו שתי אותיות ד', היינו שיעסוק בתורה ובמצוות ויתקן את שתי הדלתות שקלקלו אדם וחוה.

וכן נח"ש בגימטריא משי"ח, לומר שבזמן שימות הנחש דהיינו הס"מ תהיה הגאולה ויבוא המשיח, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נב.) לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּרְ אַתָּה מִכָּל-הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל-גֶּחֱוֹךְ תֵּלֵךְ וְעַפְרָ תֹאכַל כָּל-יְמֵי חַיֶּיךָ" (ג, יד)

הנחש צעק כשקצצו את ידיו ורגליו

במדרש בראשית רבה (פ"כ אות ה') איתא, שבשעה שאמר הקב"ה לנחש "על גחונך תלך", ירדו מלאכי השרת וקצצו את ידיו ורגליו, וצעק הנחש בקול גדול, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו.

ואפשר להוסיף לכך את מה שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות ז, ט) ושם ביאר שהטעם שנתן הקב"ה מופת שנתהפך מטה לנחש, בכדי לרמוז לפרעה שכמו שנשמע קול צעקת הנחש מסוף העולם ועד סופו כשקצצו לו את ידיו ורגליו, כך ישמע קול צעקתם של פרעה והמצריים מסוף העולם ועד סופו כאשר יכה אותם הקב"ה.

"הוּא יִשׁוּפֵךְ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנֵנוּ עֵקֶב" (ג, טו)

מכאן אמרו חכמים טוב שבנחשים רצוץ את מוחו

מעשה באדם אחד שהיה הולך בשדה ובידו כד של חלב, פגע בנחש שהיה צועק מרוב צמא, אמר לו האיש מה אתה צועק, אמר לו כי צמאתי. ומה בידך, אמר לו חלב, אמר לו תן לי את החלב הזה לשתות ואראך ממון גדול עד שתתעשר, נתן לו ושתה. לאחר ששתה אמר לו הראני הממון שאמרת לי, אמר לו בא אחרי, הלך אחריו עד שבאו לאבן גדולה, אמר לו תחת האבן הזו הוא הממון. לקחו והביאו לביתו. מה עשה אותו נחש קפץ והשתלשל סביב צוארו, אמר לו האיש מה זה, אמר לו אמית אותך כיון שלקחת את כל ממוני, אמר לו בא עמי לבית דינו של שלמה המלך. הלכו ובאו לפני שלמה המלך ועוד הנחש עליו. צעק האיש לפני המלך, אמר לו המלך מה תבקש, אמר לו הנחש אני רוצה להרגו שהרי כתוב "ואתה תשופנו עקב". אמר לו רד מעל צוארו, שאין נכון שתהא מוחזק בו יותר ממנו, שהרי בבית דין אתם נמצאים. ירד מעל צוארו לארץ. אמר לו המלך עתה אמור דבריך, התחיל לדבר ואמר אהרגנו כמו שאמר לי הקדוש ברוך הוא "ואתה תשופנו עקב", אמר לו המלך לאיש, ולך צוה ה' "הוא ישופך ראש". מיד קפץ עליו ורצץ מוחו. מכאן אמרו חכמים טוב שבנחשים רצוץ את מוחו (מדרש תנחומא ישן, מבוא).

"אֶל-הָאִשָּׁה אָמַר הָרְבֵּה אֲרֵבָה עֲצָבוֹנֶךָ וְהִרְנֶךָ" (ג, טז)

צער גידול בנים יהיה בזמן ההריון

פירש רש"י "עצבונך" - זה צער גידול בנים, "והרונך" - זה צער העיבור עכ"ל. הקשה בס' גן רוה, וכן בספר מעינה של תורה בשם ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל, הלא צער העיבור הוא קודם לצער גידול בנים, וא"כ לפי פירוש רש"י היה הפסוק צריך להקדים הרונך קודם לעצבונך.

ותירצו המפרשים הנ"ל, דכאן כלולה קללה נוספת על האשה, שבעוד שיש לה צער גידול בנים, דהיינו שילדיה קטנים, כבר באותו זמן היא תתעבר, וזהו צער גדול שכאשר היא בהריון, צריכה לטפל בילדיה. וזהו פירוש הפסוק "הרבה ארבה" - יהיה לאשה צער כפול ומכופל, ומפרש הפסוק שהצער הכפול הוא, כיון ש"עצבונך" - זהו צער גידול בנים יהיה בזמן של "הרונך", - כאשר את כבר בהריון.

"אֶל-הָאִשָּׁה אָמַר הָרְבֵּה אֲרֵבָה עֲצָבוֹנֶךָ וְהִרְנֶךָ בְּעֵצֵב תִּלְדִּי בָנִים וְאֶל-אִישְׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל-בְּךָ" (ג, טז)

טעם למנהג ישראל לקדש אשה בטבעת

מנהג ישראל קדושים לקדש אשה בטבעת, וטעם הדבר משום ש'טבעת' גימטריא 'קידושין', וכתב רבנו חיים פלטיאל ז"ל בפרשת תצוה על הפסוק "את שתי הטבעות" (שמות כח, כג) שתיבות אלו ר"ת 'אשה', ומכאן נהגו לקדש אשה בטבעת (שו"ע אה"ע סימן ל"א סעיף ב').

"וְהוּא יִמְשָׁל-בְּךָ" (ג, טז)

הטעם למה שאמרו רבותינו שסגולה לעשירות היא לכבד את אשתו

בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבא לבני מחוזא 'אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו'. והיינו, שסגולה לעשירות היא לכבד את אשתו. אולם צריך ביאור מה ענין זה לזה, ושמעתי לפרש באופן נחמד, דהנה בעת שחטאו אדם הראשון וחוה בעץ הדעת נתקללו שניהם, זה בקללת "בזעת אפך תאכל לחם" (בראשית ג, יט), והיא בקללת (שם, טז) "והוא ימשול בך". ונמצא שניתן רשות לבעל למשול ולרדות באשתו ולהכריח אותה לכבדו ולשמשו כרצונו. אמור מעתה - אם עומד האדם על שלו ושומר שתתקיים הקללה באשה, אף קללתו - בזעת אפך תאכל תתקיים בשלימותה, ויצטרך להזיע הרבה בכדי להרוויח את מטה לחמו, אבל המתנהג בחסד וברחמים ומיקל מעליה את קללתה, על ידי שמכבדה ואינו מושל עליה, אף הקב"ה יקל מעליו את קללתו ולא יצטרך להצטער כ"כ בקללת הפרנסה, ויהיה מנת חלקו שפע של עשירות בהרחבה ובנקל.

"וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ תְּוָה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל-חַי" (ג, כ)

קריאת שם אדם בשם של חיות בהמות ועופות

כתב החיד"א ז"ל בספרו 'שם הגדולים' (מערכת גדולים, מערכת ו אות ג), שבמדינת איטליא יע"א נוהגים קצת בני אדם לקרוא את בניהם בשם של חיה, כי אומרים שיש להם קבלה שעל ידי זה ינצלו מחולאים, ולכן קוראים שמות בניהם צבי או איל או אריה וכיוצא. ובספר 'זכר דוד' (ממודינא, מאמר פרק פג, ד"ה מצאתי כתוב) כתב, שמצא כתוב, שמי שבניו מתים בחייו רח"ל, יקרא את בניו בשם איזו חיה כגון צבי וכדומה, ויתקיימו לו בניו, והוא בדוק ומנוסה.

ובענין קריאת שמות כשמות של מיני בהמות כתב הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א בספרו 'שמות בארץ' (פרק ב, עמ' קנד) "קריאת שם על שם 'בהמות' - אפילו בהמות טהורות - אין קורין, כי על שם החיות שנהגו נהגו, ואין להוסיף.

"וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם" (ג, כא)

אדם הראשון הניח תפילין

מבואר בתיקוני הזוהר (תקון כ"א) שכותנות עור הכוונה היא ל"תפילין". אולם מרן החיד"א בספר "מדבר קדמות" (מערכת כ' אות ח"י) הביא שהרב "צמח דוד" (דף כ"ד ע"ד) הקשה: במה נכתבו תפילין אלו, והרי תפילין צריכים שיהיו "ממשקה ישראל" ו"מן המותר בפוך" (דהיינו שיהיו עשויות מדבר המותר באכילה לישראל), והרי עדיין לא הותר לאדם הראשון הבשר באכילה כלל.

ותירץ רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש בהקדים לכך קושיא נוספת: איך עשו להם תפילין, והרי מבואר בספר "שמושא רבא" שעם הארץ אסור לו להניח תפילין. והנה כתב הרמ"ע מפאנו שמה שנאסר להם בשר מאדם ועד נח - משום שעם הארץ אין לו לאכול בשר. ואם כן, כיון שהיו בכלל עם הארץ מאדם ועד נח, איך עשו להם תפילין.

ויש לומר ששתי הקושיות מתורצות חדא בירך חברתה, שהרי מצינו בחז"ל (סנהדרין נט.) "היה ר' יהודה בן תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן-עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין וכו'". הרי שאדם הראשון היה אוכל בשר, ואם כן בהכרח שלא נחשב לעם הארץ, ובעל כרחנו לומר שהמלאך רזיאל למדו תורה, וכיון שהיה לומד תורה שפיר היה מניח תפילין.

ויראה לומר שהמדרישים הללו חלוקים, שלמאן דאמר שאדם הראשון היה אוכל בשר אז לא היה בכלל עם הארץ רק מאדם ועד נח - ואדם אינו בכלל, וכיון שכך, שפיר היה העורר בעבורו "מן המותר בפיד", וגם למאן דאמר שאדם עצמו היה גם כן בכלל האיסור לאכול בשר, יש לומר דזה היה רק לאחר החטא, והגם שהיו הכתנות עור לאחר החטא, מ"מ כיון שהותר כבר על ידי שצלו לו מלאכי השרת בשר, א"כ שוב הוא "מן המותר בפיד" והיו יכולים לכתוב על העור תפילין.

"וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קִוֵּן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה" (ד, ג)

אותו היום ראש השנה היה

תנא, אמר רבי יהודה אותו היום ראש השנה היה, יום דין שכל הנשמות עוברים לפניו. אמר לו "למה חרה לך, הלא אם תטיב" יהיה לך "שאת או לפתח". כלומר לאותם פתחי גן עדן שנשמות עוברות בו, חטאת רובץ, החטאת שתעשה יהיה מזומן שם, ושם תקבל עונשך. וזה שאמר "ואליך תשוקתו", כלומר אם תטיב מעשיך, והחטאת ההיא יכסוף לך שתעשה עבירות, ואתה תמשול בו שלא יקטרג עליך. (מדרש הנעלם)

מלחמת היצר להסיח לב האדם מעיקר תפקידו בעולם הזה

מסופר על שתי מדינות שנלחמו זו בזו במשך שנים ארוכות. יום אחד הכריז המלך של אחת המדינות שמי שימצא דרך לשים קץ למלחמה הארוכה, יקבל פרס גדול. הפרס היה רשות כניסה למשך חמש דקות למקום בו שמורים אוצרות המלך, בפרק זמן זה יוכל הזוכה בפרס לקחת לעצמו משם כל אשר יחפוץ. ואכן, ביום מן הימים נמצא אדם שהשכיל למצוא דרך כיצד לסיים את המלחמה, לשמחת המלך וכל העם. וכפי שהובטח, נקבע לו תאריך מסוים בו יבוא לבית המלך ויקבל את הפרס הגדול.

בהתקרב היום המיועד החל המלך להתייטר בלבטים קשים, מצד אחד נחרד לנוכח האפשרות שבפרק הזמן הקצר ישהה האיש בין אוצרותיו, ויספיק לאסוף לעצמו נכסים בשווי גדול ביותר. מאידך, בתוקף מעמדו כמלך, היה אסור לו לחזור בו מהבטחתו. בצר לו פנה המלך אל יועציו וביקש מהם לטכס עצה כיצד לפתור את הבעיה.

קם אחד היועצים ואמר: יש לי רעיון כיצד תוכל לעמוד בדברך ובכל זאת לא תיזק נזק גדול. יודע אני, אמר היועץ, שהזוכה בפרס אוהב מאד לשמוע מנגינות, ביום המיועד הטמין בין האוצרות את התזמורת המעולה ביותר במדינה, התזמורת תשמיע בהכנס האיש לאוצר מנגינות עריבות במיוחד, ואין ספק שקולן הערב יסיח את דעתו של האיש לכל הפחות למשך חלק מהזמן שיששה שם, וממילא, לא יספיק לקחת הרבה דברים מאוצרותיך. הדבר מצא חן בעיני המלך ויעש כן.

כאשר הגיע היום המיוחל לבש האיש בגדי עשירים, גם את כל בני משפחתו כבר הלביש בבגדים יקרים, אף שהפרוטה לא היתה מצויה בכיסו, נתנו לו הכל אשראי על סמך העושר שהוא עתיד למצוא באוצר המלך. הזמין לביתו כרכרה הדורה ובה נסע עם כל בני ביתו לארמון המלך. בני המשפחה ליווהו עד פתח בית האוצר ובקוצר רוח ציפו לרגע המיוחל בו יצא אביהם עמוס בכל טוב.

כאשר פתח את דלת האוצר הופתע האיש מאד לשמוע את קול הנגינה המופלאה. לרגע נעמד דום, אך מיד נזכר לשם מה בא לכאן וצעד במהירות פנימה, כאשר קרב אל האוצרות הנחמדים מזהב ומפז רב, שוב עצר לרגע, והלך שבי אחר מנגינה מתוקה ונעימה שנשמעה באותה עת בנגינת התזמורת. מיד חזר וגער בעצמו: "אל תשכח לשם מה באת לכאן!" אך גערה זו לא הועילה הרבה כיון שבאותו רגע השתלב כלי נגינה נוסף בתזמורת שהוסיף נופך מיוחד במינו לקול המנגינה. הקול היה כה מתוק ונפלא עד ש... כאשר נזכר לגשת למלאכתו לאסוף לעצמו מן האוצר, הרגיש האיש שיד חזקה לופתת אותו בצוארו ומושכת אותו החוצה. "זמנך תם!" הודיע לו קול נעלם, "צא החוצה!"

מיואש, מדוכא ומאוכזב, התעורר האיש בחוץ מ"חלומו". כל ימי חייו ייסר את עצמו על שהלך שולל אחרי מתיקות הנגינה ושכח את יעודו ותפקידו.

במצב דומה עלול להמצא האדם אחרי פטירתו, בבואו לעולם האמת. ימי שנותינו בעולם הזה נחשבים כחמש דקות לעומת הנצח של חיי העולם הבא. היצר הרע מכיר היטב את האושר הגדול שיכול האדם לרכוש לעצמו בעוה"ז, וכדי למנוע את האדם מכך משמיע היצה"ר באזניו במשך כל ימי חייו "מנגינות עריבות" מסוגים שונים. בכל האמצעים העומדים לרשותו הוא מציע הצעות מפתות למיניהן אשר על ידן הוא מסיח את דעת האדם מעיקר תפקידו בעוה"ז. מפעם לפעם האדם אמנם נזכר לשם מה בא לכאן ורוצה להיות "איש נבון וחכם" ולאגור תורה ומצוות, אך היצר מוצא תמיד את דרכו אל לב האדם, ושוב ושוב הוא מסיח את דעתו מעיקר חובתו בעולמו.

בדבר אחד לאושרנו, אנו שונים מאותו אדם שנכנס לאוצר המלך. הלה לא ידע ש"לפתח חטאת רובץ", אף אחד לא גילה לו שבין האוצרות מתחבאת התזמורת המסיחה את הדעת, שהרי אילו ידע על כך מראש בודאי היה מחזק את עצמו לבל ילך שולל אחרי מזימת המנגינות שכל תפקידן היה להסיח את דעתו. ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וגילה לנו את סודותיו ואת הדרך לעבדו. אנו יודעים מראש על מציאות היצה"ר שתפקידו להסיח את דעתנו מן העבודה. גם גילה לנו ה' יתברך איך משתיקים את קול זמירותיו של היצה"ר באמרו לנו (קדושין ל'): "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין. אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו". (לקח טוב)

"וַיִּקֶם קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהַרְגֵהוּ" (ד, ח)

איך קין הרג את הבל

אמרו רז"ל שקין לא ידע מהיכן הנפש יוצאת, ולכן נשך קין בהבל נשיכות עד שיצאה נשמתו, וכתב בס' "זכרון רחמים" (ר' רחמים מלמד ז"ל) שעשר נשיכות נשך קין את אחיו, ופרעה היה גלגול קין ומשה רבינו ע"ה היה הגלגול של הבל, ולכן הקדוש ברוך הוא שלח את משה רבינו ע"ה שהוא הבל שיכה את פרעה שהוא גלגול קין, בעשר מכות, כנגד עשר הנשיכות שנשך אותו קין.

כיצד ידע קין לקבור את הבל אחיו

מובא במדרש תנחומא (בראשית אות י'), שהבל היה מושלך אחרי שנהרג, וקין לא היה יודע מה לעשות, זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים שאחד מהם הרג את חברו, וחפר בידיו וקברו. וממנו למד קין וחפר וקבר את הבל אחיו. לפיכך זכו העופות לכסות את דמם. אולם במדרש בראשית רבה (שם כ"ב ח') מובא בנוסח אחר: ומי קברו (להבל) אמר רבי אלעזר בן פדת, עופות השמים וחיות טהורות קברוהו. נתן להם הקדוש ברוך הוא שכרן שתי ברכות שמברכין עליהן, אחת לשחיטה, ואחת לכיסוי הדם.

קין היה ראש לבעלי תשובה ואדם הראשון למד ממנו

אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי קין היה ראש לבעלי תשובה, ואדם הראשון למד ממנו. וזה לשון המדרש (בראשית רבה סוף פרשה כ"ב): פגע בו בקין אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע. מיד עמד אדם הראשון ואמר (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת וגו'. אמר רבי לוי, המזמור הזה אדם הראשון אמרו, ונשתכח מדורו, ובא משה וחדשו על שמו, מזמור שיר ליום השבת. ופירש שם הרב מתנות כהונה (על המדרש רבה בראשית סוף פרשה כב), כי מזמור שיר ליום השבת נוטריקון משה, והטיל למד ביניהם מפני ענוה יתרה, והוא רמוז על מי שהוא לימד תורה לישראל.

"וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-יְהוָה גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא" (ד, יג)

יסורים שבעולם הזה מפחיתים מיסורי הגהינם בעולם הבא

חתנו של החפץ חיים מביא בהקדמת ספרו (ליקוטי הלכות) על סדר קדשים, מעשה מהגאון מוילנא שממנו אנו לומדים מה היא המשמעות העמוקה של עונשי שמים ושל היסורים בעולם הזה.

הגר"א היה נוהג להשמיע בשבת לפנות ערב דברי מוסר בפני תלמידיו. פעם אמר בתוך דברי מוסרו, כי מה שהאנשים חושבים שהמתואר בספר "ראשית חכמה" על הגהינם הוא אולי גוזמא - זוהי טעות, אלה הם דברים כהווייתם.

היה שם אחד מתלמידי הגדולים של הגר"א, שלשמע הדברים התחלחל מאד, לקחם ללבו וחלה עד כדי סכנת חיים. עבר זמן מסויים עד שהקדוש ברוך הוא עזר לו, והוא התאושש והבריא.

לאחר שקם מחליו נכנס לגאון ואמר לו, כי אילו היה מת - היה רבו אשם במותו. וכששאלו למה, השיב לו בתיאור כל מה שעבר עליו, שכאשר שמע ממנו שכל הכתוב ב"ראשית חכמה" על יסורי הגהינם הם דברים כהווייתם - חלה והיה בסכנה ממש...

קם הגאון מלוא קומתו ואמר לו: ואני אומר עוד פעם, כי מה שכתוב שם - כך הוא בדיוק, אלא שאני מצטער שלא הוספתי עוד משהו, שאילו עשיתי כן - לא היית נופל למשכב, ומה הוא הדבר שהייתי צריך להוסיף, כי אילו ידע אדם כמה יש ביסורים שמקבל אדם כאן בעולם הזה כדי להפחית לו מיסורי הגהינים שם בעולם הבא - לא היה מהסס לקבל על עצמו יסורי איוב כל ימיו!...

ללמדנו בא הדבר, כי אם מקבל אדם ייסורים כאן - עליו להיות מאושר בהם. ייסורים הם מלשון מוסר, היסורים מלמדים אותנו מוסר מלמעלה והם גואלים את האדם מכל צרותיו.

הערך הגדול של שכר המצות

בתקופה מסוימת בה היו נתונים משפחות אברכים מתלמידי "החפץ חיים" במצוקה כלכלית קשה, בא אל החפץ חיים תלמידו רבי שמואל גריינמן ז"ל בהצעה, וכה אמר: "אני מוכן לוותר על השכר המגיע לי עבור הנחת תפילין של יום אחד, ותמורת זאת אבקש מהקדוש ברוך הוא שישפר את מצב המשפחות המסכנות".

ענה לו החפץ חיים שדבר זה אינו אפשרי, והוא הסביר לו את הדבר על פי משל לאדם שנכנס לחנות ומבקש לקנות סוכריה אחת כשבידו שטר של מליון רובל. אומר לו המוכר: "אילו קנית ממני סחורה בסכום המתקרב לסך הנקוב בשטר, הייתי לוקח ממך את השטר ונותן לך עודף מסך כה גדול. אולם על קניה בסכום כה פעוט, אין זה מקובל לתת עודף מסך כה גדול".

וכן לעניננו, אמר החפץ חיים, אתה מגיש לקב"ה סך כה גדול כמו שכר מצות הנחת תפילין, ותמורת זה הנך מבקש שיפור במצב הגשמי של אברכים ומשפחותיהם. הרי מגיע לך סך עצום של עודף שאותו לא נותנים בדרך כלל, ולכן עסקה זו איננה ניתנת לביצוע (מעשה והלכה, זילבר).

"וַיְהִי כֹל-יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר-חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת" (ה, ה)

שלשה כחשו מלאך המות על נפשותם

בחומש תורה שלימה (פרק ה' אות מה) הביא על אדם הראשון שנאמר בו "ויהיו כל ימי אדם תשע מאות ושלשים שנה", שלשה כחשו מלאך המות על נפשותם - אדם הראשון, יעקב אבינו ומשה רבנו. בא מלאך המות לאדם ואמר לו תן לי רוח נשמתך, אמר לו מפיו של הקדוש ברוך הוא שמעתי באזני ואמר לי אלף שנים שנותיך, ולא חייתי כי אם תתק"ל. עלה מלאך המות לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, שלחת אותי לאדם עבדך, ואמר לי שמעתי באזני מפי הקדוש ברוך הוא כי אלף שנים חיי. באותה שעה נתן הקדוש ברוך הוא הכתב למלאך המות, ושלה עמו גבריאל מיכאל ושרפיאל, ירדו אל האדם ומצאו אותו כי נשתנתה דמותו ונתנחרו אבריו אבר מאבר, והיה לבו מרעיש מצלעות ימינו אל צלעות שמאלו, והיה אומר אשרי אם לא יצרני הקדוש ברוך הוא. אמרו לו מלאכי השרת אשר עם המלאך, אדם למה אתה צועק ובוכה עבור המות, הכל ימותו מלבד אשר נשא לשמים ידו, שנאמר (דברים ל"ב מ') "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם", אמר לו גבריאל זכור יום אשר נתת שבעים שנה לדוד בן ישי. אמרו לו מיכאל ושרפיאל, אנחנו נעיד עליך, והנה שמותינו בכתב, אמר אדם לפניהם אז בואת השעה אמות על פי שלשתכם, שנאמר (דברים י"ז ו') "על פי שני עדים או שלשה עדים יומת המת". (בראשית רבתי)

"וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח" (ה, כה)

למה נקרא שמו מתושלח

ומה הטעם שנקרא שמו מתושלח, מפני ששם המפורש היה כתוב על הסייף שלו, והמית כמה שדים שאין להם מספר (מדרש אבכיר סוף ס' בראשית, הו"ד בס' תורה שלימה ח"ב עמ' שס"ה), ולפי שצדיק היה, חי תשע מאות ששים ותשע שנה, לכן נאמר (משלי י, כז) "יראת ה' תוסיף ימים".

וכבר אמרו שמתושלח צדיק גמור היה, ולמה נקרא שמו מתושלח, שכל דיבור ודיבור שהיה יוצא מפיו היה מושל מאתים ושלושים משלות בשבחות של הקדוש ברוך הוא, והיה שונה תשע מאות הלכות בספרי משנה, שלש מאות באלפים של תהו, ושלוש מאות באלפים של תורה ושלוש מאות באלפים של משיח, ובשעה שמת, נשמע קול רעש גדול ברקיע שהיו עושין לו הספד תשע מאות של מלאכי השרת, כנגד תשע מאות סדרי משנה שהיה שונה, ואף חיות הקודש שהיו נושרות ומטיפות דמעות מעיניהם על מקום פטירתו, כיון שראו כך עשו לו הספד מלמטה. (ילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז מב)

הילולת מרן הראשל"צ כמוהר"ר עובדיה יוסף זצוק"ל זיע"א

ג' השון

הספד שהספדתי ביום השבעה של מו"ר גאון ישראל ותפארתו
פאר הדור והדרו אור שבעת הימים גאון הגאונים
יחיד בדורו בתורה ובקדושה אוהב ישראל
מרן הראשל"צ האדמו"ר כמוהר"ר עובדיה יוסף זצוק"ל זיע"א

מורי ורבותי בלב נשבר ונדכה, בגוף מעוך וכתות רצוף ושבור
הנני ניגש היום לבכות ולספוד את עטרת תפארת ישראל אשר הפסדנו,
את העטרה המפוארת ואת גולת הכותרת שניטלה מעל ראשנו,
רוח אפינו משיח ה', ואישון עינינו אשר אמרנו בצילו נחיה נלקח מאיתנו.
אוי נא לנו כי חטאנו נפלה עטרת ראשנו
אוי נא לנו כי פנה זקן זה שקנה חכמה
איש גבור ואיש מלחמה לוחם מלחמתה של תורה
אוי נא לנו כי תורה צועקת במרה
איה סופר, איה עורכי תשובות, איה דורש כתרי אותיות,
איה הפה המפיק מרגליות, איה המשתדל בכוחו ובמרצו להתיר עגונות ולפשוט הספקות,
איה אור ישראל וקדושו גדול הפוסקים קודש קדשים,
שהתורה מכרזת ועליו אומרת הוא שר הצבא, מרבה ביישיבה, וכל מה שעשה בעונה ובצנעה, ותורה והכל לשמה
לאקמא שכינתא מעפרא.

קול ברמה נשמע, ווי להאי שופרא דבלי בעפרא
איך נגעה יד ה' במאור עיננו, הוא הוא מורנו ורבנו,
משים לילות כימים לילה כיום יאיר כל שבעת הימים,
מוכתר בשלושה כתרים, ולו שם בגדולים, עיר וקדיש המיוחד שמבני עליה הלא הוא רבנו עובדיה.
קול צעקה, הרעותי ואקרא, כל לב יקרע, כל עין תדמע על שלימותו בתורה,
בעיון עומק וסברא ישרה בכל פרד"ס התורה,
אדם השלם בתורה ובכל מדה טובה הלא הוא רבנו עובדיה.

קול זעקה גדולה ומרה, הסר המצנפת והורד העטרה, על פטירת מורנו ורבנו נשיא אלהים בתוכנו, מפי הגבורה קיבל
התורה, ממשיך שושלת אנשי כנסת הגדולה, מרים קרנה של תורה לעם סגולה הוא רבנו עובדיה.

קול התורה זועק במרה, איכה חשכה אור ההלכה, והתלמוד כמו גלמוד זועק מי יבונן, ומי זה על הדור יגונן. יקר תפארת גולת הכותרת, איש החמודות כליל המדות, ממי נבקש עיצה, ממי נבקש תבונה, כי אין לנו דמות של הנהגה, איבדנו את רבנו עובדיה.

קול נהי נשמע, איך שודדנו, כי נלקח מאיתנו המנהיג הגדול מקים עולה של תורה, בעל שיעור הקומה הארי שבחבורה, ממי עצמו באהלה של תורה, ממנו יתד ממנו פינה להקמת מוסדות התורה, ווי לאבידה, ווי לחבילה. איה גדול הדור, איה הגדול בתורה ויראה, איה הגדול בהבנה, איה הגדול בעניה, בעמקות, בפשטות, כל הקריה הומה כי נפלה החומה, לבנו יחיל וידאג, ופינו יזעק ויצעק, עוונותינו הטו אלה, הן בעוון הדור נאסף האור, לוקח צדיק אחד ומכפר על הדור.

יושב בשמים אהב את נשמתו, כל פמליא דלעילא יצאו לקראתו, משה רעיא מהימנא, רשב"י, הרמב"ם, מרן הבית יוסף וכל חכמי דורו, הגאון חיד"א וכל גאוני דורו, מרן הבן איש חי וחכמי בגדד, מו"ר הגאון הגדול רבו עזרא עטיה ראש הישיבה וכל חכמי פורת יוסף.

משנה מסכת אבות פרק ו משנה א

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והוא צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

המתבונן במשנה זו יראה כי רבינו למד תורה לשמה, שהרי הוא זכה לכל הדברים והמעלות שהתנא מונה למי שזוכה ללמוד תורה לשמה. ונשתדל לעמוד על הדברים ולהסבירם ולהוכיחם איך וכיצד הדברים בדיוק מתאימים למעלותיו של מו"ר.

בתחילה צריך לידע הפירוש של התיבה "לשמה" שזכה לה מו"ר והוא כי מו"ר לימוד התורה שלו היה אך ורק לשמה לא לשם כסף לא בשביל כבוד אלא לדעת את התורה לקיימה לעשות נחת רוח לקב"ה.

כי רבינו זכה שהיתה לו אהבה בפנימיות לתורה, אש להבת שלהבת, חשק גדול לדעת את כל התורה, וכל שאיפתו הייתה לדעת פרטי כל מצוה ומצוה כדי לקיים כל מצוה ומצוה כפי שצוה השי"ת וללמדה לאחרים להורות את העם את הדרך אשר ילכו בה. וכל עניני העוה"ז היו כאין וכאפס לאהבתו הגדולה ללימוד התורה, משים בה לילות כימים, שוכח שצריך לאכול ולשתות, וכידוע שפעמים רבות היה צריך להתחנן לפניו שיבא לטעום איזה דבר מאכל, פעמים רבות חשב שכבר אכל ובא לברך ברכת המזון. עוד בקטנותו חבריו שהיו עניים מרודים פעמים שהיו אוכלים האוכל שלו והוא לא יודע כלל, וכאשר ראה שהצלחת ריקה אמר אוי לא ידעתי שכבר אכלתי א"כ נברך ברכת המזון.

ועוד יש לפרש מהו "לשמה" אצל רבינו שהוא מו"ר עסק גם בתורת הסוד. בצעירותו במשך תקופה היה מגיע כל יום ששי לביתו של מו"ר הגאון המקובל כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל והיו עוסקים בסודות התורה וסתריה, שאלתי את כבוד מו"ר אם זה נכון שלמד תורת החן עם רבינו מרדכי שרעבי ואמר לי בעונה שלמד עמו ולא האריך יותר, ובנו הגאון ר' דוד יוסף שליט"א סיפר שהיה לומד עם מור אביו זצוק"ל כל יום משעה 11 בלילה עד 3 ואח"כ היו אוכלים מעט. ויום אחד דיבר עמו הרב על חכמת הקבלה ועל העוסקים בה, ואמר לו, אני למדתי עם הרב שרעבי משך עשר שנים יחד קבלה, ואח"כ אמר לו אבקש ממך לא לספר זה לשום אדם. והנה המהרח"ו כותב בהקדמתו לעץ חיים "שלימוד הקבלה נקרא תורה לשמה" כי לימוד זה אינו שייך כלל לעניני העוה"ז אלא מדבר בעולמות העליונים ולכן נקרא תורה לשמה יעו"ש. ושמעתי שכאשר מו"ר עבר דירה מרח' ז'בוטינסקי שברחביה להר נוף היו לו כידוע ארגזים ע"ג ארגזים של ספרים והיה לו ארגז אחד שלא הסכים שאף אחד יקח את זה, וחתנו הרב הגאון מיכאל טולדנו שליט"א הציץ מה יש באותו ארגז וראה שיש שם ספרי קבלה וסידורי הרש"ש והכל מלא וגדוש בהגהות מכ"י מו"ר.

וממשיך התנא ואומר דע לך דאדם כזה "כל העולם כולו כדאי הוא לו" פי' כל העולם ראוי שיתקיים בשבילו, שתכלית בריאת העולם בשביל התורה כי התורה היא נשמת העולם כמש"כ "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי", ואפי' מזמן הבריאה. וכן העולם העליון וגם העולם התחתון עומד על לימוד תורה לשמה ואילו

לא נברא העולם רק בשביל מו"ר כדי שימצא מי שיאפה לו פתו ולתקן לו מלבושיו ולבנות לו בית ובית מדרש דיו, וכן כל דרכיו כמש"כ "וצדיק יסוד עולם". וכל העולם כולו עומד עליו - ומו"ר הקשה, שהיה די לו לומר כל העולם מדוע הוסיף התנא תיבת "כולו", אלא לפי שמצינו פעמים רבות שרובו ככולו לכן כפל הלשון כל העולם כולו דהיינו כולו ממש.

וא"כ כל העולם כולו כדי הוא לו בשביל מו"ר ממש וכמו שאמר רבו הגאון הגדול רבינו עזרא עטיה זצוק"ל ראש הישיבה שאילו לא נבנתה פורת יוסף אלא רק בשביל מו"ר חכם עובדיה דיינו.

נקרא רע - הלומד תורה לשמה נקרא רע למקום ב"ה כמו שכתוב "ולי מה רעיד אל", כלומר שני שותפים בעסק נקראים רעים, כי הלומד תורה מקיים את העולם ונעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית, ומי כמו רבינו שותף אמיתי לקב"ה, שבכל כוחו עבד את השי"ת שהשותפות תצליח ולימד תורה בכל כוחו ומרצו לקיים העולם, והיה מכתת רגליו ממקום למקום להשמיע דבר ה' בכל כוחו והיה משתדל לא לבטל שום שיעור בשום אופן. בשנת תשכ"ט הוכתר בשעות הצהריים לרבה הראשי של תל-אביב יפו ברוב פאר והדר במעמד גדולי הדור והיה רעש גדול ושמחה גדולה, ומספרים לומדי השיעור שלו בבהכ"נ "שאול צדקה" שהם אמרו שבדאי היום הרב לא יגיע לשיעור הקבוע ב"שאול צדקה" בירושלים כי הוא טרוד שם עם הרבנים והקהל בענין ההכתרה, והנה רואים אותו מופיע בשעה הקבועה לשיעור ונותן את השיעור כרגיל כאילו לא קרא שום דבר והיה זה פלא, כי מי שראה מה שהיה באותו זמן בתל-אביב ידע שזו ממש מסירות נפש ואהבה גדולה לתורה.

אהוב - מפני מדותיו הטובות, כי לימוד התורה הוא חשוב מאד בתנאי שהאדם הוא גם בעל מידות טובות ועושה מעשים טובים, שאז הבריות אוהבים אותו ואומרים עליו אשרי שזה ילד, אשרי שזה גידל, אשרי זה שלומד תורה, איזה מעשים טובים ומידות טובות יש לו, וזה שהיה אצל מו"ר שהוא אהוב ונאהב על כולם, וכולם רצו להיות בקרבתו הן מצד החכמה שבו, הן מצד מדותיו הטובות, והן מצד לשמוע ממנו דבר תורה כי היה מושך הקהל בדיבורו לאבינו שבשמים.

כל הדבר הקשה יביאון אליו

כשחזר מרן זצוק"ל לירושלים משליחותו בקהיר שבמצרים [בשנת תשי"י], שם כאמור, פעל רבות ועשה מהפך רוחני עצום במסירות נפש של ממש, עלה חשש לרבינו שמא יגייסו אותו לצבא ח"ו ולכן עליו להיות רשום בישיבה. בעצת הג"ר יצחק רוזנטל זצ"ל (בעל "כרם ציון" בדיני מצוות התלויות בארץ י"ב כרכים ומנהל הכולל) נכנס לכולל "מדרש בני ציון" בנשיאותו ובראשותו של רבה של ירושלים הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל ומרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, שם התקבל בזרועות פתוחות. מה גם שהרב פראנק יודעו ומכירו בחריפותו ובגאונותו עוד מהיותו בן ח"י שנה בלבד. ואף גם זאת ציוה הגאון הרב פראנק לבני ביתו: "תמיד כשבא הרב עובדיה יוסף, תכניסוהו אצלי". זאת, למרות שבזקנותו של הגאון והגבלה מאוד הכניסה אליו, כי אוהב היה הגאון זצ"ל להשתעשע עם רבינו שליט"א בפלפולי דאורייתא ובדרך לימודו הישרה למרות צעירותו, ובעיקר שידע עד כמה כל דקה אצל אברך צעיר זה חשובה עד למאוד. בחסדי ה', בכולל זה סודר לו ענין הדחייה לצבא וכך יכל רבינו להמשיך בלימודיו ובכתיבת ספריו "יביע אומר" לעצמו בבוקר.

באותן שנים בהן למד בכולל של הרב פראנק למדו שם הרבה מגדולי הדור הקודם כהגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל, הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, הגאון רבי שלום מרדכי שבדרון זצ"ל, הגאון רבי יעקב בצלאל ז'ולטי זצ"ל, הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, הרב זלניק, הרב מילצקי ועוד ועוד גאונים.

רבות פעמים היה שנוצר ויכוח הלכתי סוער בין הרבנים הגאונים אברכי הכולל, בראותם שלא הגיעו לעמק השווה, היו אומרים זה לזה "נמתין עד שחכם עובדיה יגיע ונשאל מה דעתו בענין ואכן כשהיה רבינו מגיע לכולל בשעות הצהריים (כי בבוקר, כאמור, היה רבינו מתמקד בלימודיו האישיים ובכתבי פסקיו), היו מציעים לפניו את ספקותיהם והחל משיב לאלתר סברת כבודו כתובה בספר פלוני אך בספר פלוני העיר עליו וכתב ליישבה כך וכך. כולו כמעין המתגבר להוסיף להביא להם מקורות חיים מדברי השות"ם בבקאות עצומה ולא רק מסקנת דבריהם, עד שפשט כשמלה את כל ספקותיהם.

בכולל זה הרבה רבינו לדון ולהתווכח על עניינים רבים עם ידידו הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (מי שהיה לימים ראש ישיבת פוניבז') שגם הוא אהב מאוד את קו ודרך החשיבה של מרן רבינו זצוק"ל.

כן גם רבינו זצוק"ל נתן סל של שיבוחין לספריו של הגר"ש רוזובסקי באמרו, כי מכל ספרי הלמדנות הנלמדים בישיבות הקדושות, מוצאים חן בעיניו ספריו של הגר"ש רוזובסקי יותר מכולם, שסברותיו ישרות ונפלאות ומתקבלות על הדעת בלי דחקים, ובהרבה מקומות הוא זכה לכיין לדברי הקדמונים בשל היותו רגיל בלימוד סברותיהם של רבותינו הקדמונים.

אוהב את המקום - פי' זוכה ללמוד תורה מאהבה, ולפי מה שמרבה האדם בלימוד התורה בכל כוחו ומרצו, וזוכה להכיר דרכיו יתברך, כן יוסיף אהבתו אליו יתברך, כי הוא מבין שכל דרכי המקום נעימים וישרים והוא שמח בהם ולכן עושה הכל מאהבת המקום, וכן היה מו"ר היה עוסק בתורה יומם ולילה מאהבתו הגדולה לקב"ה כי היה מכיר בגדלותו יתברך ע"י לימוד התורה, והיה רודף אחר המצוות ומעשים טובים וכל דבר שבקדושה והכל מאהבתו הגדולה שיש לו למקום והיה מקיים הפסוק "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

לבכות על גלות השכינה

בהיות רבינו בחור היה בכל לילה רגיל לעשות תיקון חצות בבכיה גדולה על צער השכינה. כשנשא את הרבנית מרגלית לאשה היה ממשיך כהרגלו לעשות תיקון חצות בבכיה. ומספרים שהרבנית בקשה ממנו שיפסיק מכיון שהוא היה נחלש מאד עי"ז והרב לא היה יכול להפסיק והלכה ותבעה אותו בכי"ד. והוחלט בב"ד שפעם אחת בשבוע או פעמיים יכול לעשות תיקון חצות בשביל לשמור על בריאותו.

אוהב את הבריות - מקרבן לעבודתו יתברך ומלמדם תורה ומכניסם תחת כנפי השכינה, כי הם בניו של הקב"ה, וידוע לכל מה שהיה עושה רבינו כדי לקרב הבריות לאבינו שבשמים מכתת רגליו ממקום למקום עד שעות הלילה המאוחרות, ואפי' שהיה לו חשק גדול מאד ללמוד, היה עוזב את הכל מאהבתו לעזור לבריות שיכירו את הקב"ה ויקבעו עיתים לתורה ושיקיימו כל המצוות. שמעתי שפתחו באיזה שכונה מקוה אבל באו ואמרו שאין שם עבודה בלילות הלך הוא בעצמו מבית לבית ודיבר עם אנשי הבית על הקדושה ועל הטהרה ועל קדושת השבת, וכל ערב היה הולך ולא מוותר בשום אופן עד ששמע ב"ה שבאים למקוה ושומרים טהרה וקדושה, וכך היה דרכו בכל המצוות רודף ורודף עד שמשגי המטרה.

רב לכל החיים

אלישי עבד לפרנסתו עם צעירים עולים מאתיופיה ומדינות חבר העמים במכללה להנדסאים, במסגרת העתודה האקדמית. פעם שירת במילואים שבוע בצאלים, בחום כבד. בסוף השבוע, האוטובוס בדרך חזרה הביתה, בחניית הביניים בעפולה, עלה לאוטובוס יהודי מבוגר שניכר בו שמכובד הוא וזקנו כבר הלבין, והוא עוטה מעיל ארוך של דיינים ומגבעת פרנקפורטר לראשו. האוטובוס היה מלא, וליד אלישי נותר מקום פנוי. התיישב היהודי ומיד החל לדבר בפרשת השבוע, משם הפליגו לדף היומי ולענייני הלכה, הנסיעה חלפה לה והם התקרבו לטבריה.

כאשר היו לקראת סוף הנסיעה, פנה אותו היהודי לאלישי והתעניין במעשיו. הוא סיפר לו על עבודתו, על הצעירים שאיתם הוא עובד ומלמד, ועל הניתוק שלא פעם יש בינם ובין חיי תורה ומצוות.

אחר כך ספר המבוגר: בחודש הבא אני פורש פרישה מוקדמת לגמלאות מבית הדין שבו אני מכהן כדיין כבר 25 שנה. אבל דע לך שלא תמיד נראיתי כך. הבגדים הללו, הזקן והמגבעת - זה לא מהבית, אמר בחיך, הורי היו נצולי שואה מבוגרים, לא היתה להם יכולת נפשית לתת לי את תשומת הלב שדרשתי, התגלגלתי ברחובות, מהר מאוד הגעתי למחוזות של כמעט פשע ואפילו עוד לא הייתי בגיל בר מצווה.

ליד בית הורי היה בית כנסת אחד ולידו מגרש כדורגל בו הייתי משחק עם חברים במשך השבוע ובעיקר בשבתות. לא פעם הכדור היה עף לחצר בית הכנסת, פעם הוא אפילו נפץ את אחת הזוגיות. שבת אחת, היינו במגרש ושיחקנו, הייתי אז כבן 15. בשכונה היו מכנים אותי עברייין, שיחקנו ואני בעטתי חזק בכדור, הכדור יצא מן המגרש ועף לכיוון בית הכנסת. בדיוק באותו רגע יצא הרב מבית הכנסת, והכדור פגע במגבעת שלו והפיל אותה לאדמה. גם אני והחברים שלי נפלנו על הארץ מרוב צחוק, התפקענו כשראינו איך הכובע של הדוס הופך לצלחת מעופפת, הרב הרים את כובעו ובא אלי למגרש, שבת שלום. כבודו רוצה לעשות לנו קידוש או להצטרף למשחק, שאלתי אותו בלגלוג. אבל הוא לא נבהל אלא הסתכל בי ושאל, איפה ההורים שלך, עניתי בחוצפה, ההורים שלי מתו. אמר לי הרב בא אתי. זה נראה לי משעשע, אז החלטתי לשחק את המשחק והלכתי אחריו.

הגענו לבית שלו, הוא נכנס ואני אחריו. הוא עשה קידוש ונתן לי לשתות. ואז שאל, אתה רעב, מת מרעב אמרתי. הרב סימן לרבנית והם ערכו לי שולחן ונתנו לי אוכל. אכלתי כמו אדם שלא ראה אוכל במשך שבוע. הרב אכל מעט מאוד ורוב הזמן הסתכל בי ודיבר, לימים הבנתי שאכלתי גם את המנה שלו.

כשסיימתי לאכול הוא שאל אותי אתה עייף, אני מת מעייפות אמרתי. הלך הרב והציע לי מיטה, הלכתי לישון וישנתי שם כל השבת. כשקמתי כבר היה מוצאי שבת. הרב שאל אותי, מה אתה רוצה לעשות כעת, אמרתי שאני רוצה ללכת לסינימה לראות סרט. כמה עולה סינימה, שאל הרב, לירה וחצי אמרתי. הוא נתן לי כסף ושלח אותי, ולפני שהלכתי אמר לי, תבוא מחר עוד פעם.

באתי גם למחרת, אכלתי וישנתי וקבלתי כסף לסינימה, וכך היה עוד יום ועוד יום. עם הזמן התגלה לי שיש עוד שנים עשר ילדים כמוני מהרחוב אצל הרב הזה בבית. לא יכלתי להיות כפוי טובה, מה גם שאהבתי אותו באמת. עם הזמן הוא החל ללמד אותי מצוות, נטילת ידיים, וקנה לי תפילין, היה יושב ולומד אתי חומש, משנה, הלכות. לימים הלכתי בזכותו לשיבה והגעתי ללמוד לרבנות והסמכה ולבסוף דיינות. הוא חיתן אותי, השתתף בחתונות של ילדי והיה סנדק לנכדיי, סיים היהודי הזקן את ספורו והוסיף, אז אל תתייאש מהתלמידים שלך. אתה רואה אותי היום כך דיין בבית הדין הרבני, אבל פעם אני הייתי כמותם, רק תאהב אותם, תאהב אותם כמו את ילדיך שלך.

בינתיים האוטובוס נכנס לרציף בטבריה והנוסעים נעמדו לצאת אלישי הספיק לשאול אחת לפני שהיהודי נעלם, איך קראו לרב הזה, למה אתה אומר קראו, ענה הלה, עדיין קוראים לו, הוא אמנם זקן מאוד בן 92, אבל ברוך ה' עדיין בחיים. ומה שמו, קוראים לו הרב עובדיה יוסף.

משמח את המקום - כי הלומד תורה לשמה משמח את הקב"ה במעשיו הטובים, כי ע"י מעשיו הטובים ולימוד תורתו מתקיים הפסוק "ישמח ה' במעשיו" ועי"ז הקב"ה משפיע מטובו לעולמו, וכך היה מו"ר משמח את השי"ת במעשיו כי רואה הקב"ה שהעולם נמצא בידים טובים ויש חכמים כאלו שע"י לימוד תורתם וזיכוי הרבים שלהם מעמידים את העולם ויש שפע גדול בעולם, שכאשר יש לאדם בן שיש לו מידות טובות ומתמיד בתורה וכו' האבא שמח בו מאד וכן הקב"ה שמח שמחה גדולה במו"ר שכ"כ לומד ועמל בתורה ומזכה הרבים. והראיה לענין זה שזכה רבינו ונתקבלו ספריו בכל העולם כולו. כל ספר של מו"ר נמכר באלפי עותקים תוך ימים ספורים וכמעט שאין הלכה שלא נגע בה הרב. וכל דבריו ברורים ומתוקים מדבש ונופת צופים.

לאור הלבנה

אירע פעם בימי בחרותו שישב ועסק בתורה בהתמדה בהיכל ישיבת "פורת יוסף" שבעיר העתיקה, השעה התאחרה ועד שחזר לבית הוריו, כבר היתה הדלת נעולה. מחשש להעיר את הוריו ולהקיצם משנתם, ישב על המדרגה הסמוכה לדלת הכניסה של הבית ולמד כל הלילה לאור הירח, באשר תדיר היתה באמנה אתו בחיקו גמ' או כל ספר הלכה אחר. כאשר אביו המנוח ר' יעקב ז"ל השכים קום לתפילה בהנץ החמה, פתח את דלת הבית והנה הוא רואה את בנו יושב על המדרגה ורכון על הספר. שאלו לפשר הדבר, והשיב, כי מאחר והדלת היתה נעולה ולא רצה להעירם משנתם ולא רצה לבזבז זמנו לריק, ניצל את אור הירח ולמד לאורו.

ללא נעליים

בפעם אחרת ארע שקם בשעת בוקר מוקדמת ומהר ללימודיו עוד קודם לתפילה, אך לא מצא את נעליו וחשש להעיר את בני הבית, הסתפק רבינו בלבישת כמה זוגות גרביים זו על זו מן הבא לידו ויצא לבית המדרש ולאחר מכן ליישיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה, זאת ועוד שהיה זה בימי החורף הגשומים.

למה הבחור נרדם בשיעור

היה זה בבחרותו של רבינו כבן 14 עת שגרו בשכונת בית ישראל. נפשו של הנער חשקה בתורה גם בלילות כבימים, הוא רצה לישב ולרכון על דפי הגמרא עד לשעות הקטנות של הלילה אך הוריו לא הסכימו לו כן עד לשעה מאוחרת, מאחר וחששו על בריאותו. מה עשה רבינו שעז היה רצונו ללמוד תורה, בערב הוא התארגן לשינה כשאר אחיו, שכב במיטה ככולם ומשראה שהכל כבר נמים את שנתם, לקח את בגדיו ולבשם על הפיג'מה, יצא את הבית בחשאי ושם את פעמיו לעבר בית המדרש הסמוך "באר שבע". את המפתח הוא קיבל מידי הגבאי, פתח את ביהמ"ד וישב ללמוד בחשק כאוייתו במשך כשלוש שעות ושוב חזר על עקבותיו אל ביתו ונס את שנתו כשאר אחיו והיה קם עם כולם וכאלו לא אירע דבר.

אחיו המנוח ר' אברהם ז"ל הבחין בזאת מספר פעמים והוא התלבט האם עליו להודיע זאת להוריו כי אחרי הכל אין זה רצונם ומה גם שהדבר יכול להזיק לבריאותו של אחיו, אך מחשבה שנית עלתה לו כי למעשה אין אחיו הולך למקום לא טוב ח"ו, אדרבא נפשו חשקה בתורה כ"כ מעל למשוער ובפרט בגיל כה צעיר, מחשבה זו נצחה להשאירו במעשיו מבלי להודיע להוריו, עד שהדבר נודע בזמן מאוחר יותר.

כאמור הבחור עובדיה קם ומתפלל בזמן כשאר האחים, אוכל ארוחת בוקר קלה והולך לשיבת "פורת יוסף" שבעיר העתיקה, הוא היה ערני לכל דבר כך שלא הורגש שלמד בלילה עד שעה מאוחרת.

אך באחד הימים קרה שהעייפות גברה עליו, סוף סוף הוא עלם צעיר, ובתוך מסגרת השיעור בישיבה, עת שמגיד השיעור מסביר את הגמ', הטוה הבחור עובדיה את ראשו ונרדם. מגיד השיעור הקפיד עד למאוד ואמר שלא יתכן שבחור ירדם באמצע השיעור, אין זו דרך ללמוד תורה אם נרדמים באמצע, וקבע שהוא לא מוכן ללמד בחור שנרדם באמצע השיעור. הוריו דברו עם הרב מגיד השיעור, ואף ערבו מספר רבנים מהישיבה אך מגיד השיעור עומד בדיבורו שאין הוא מוכן לקבלו שוב. משראו כך, העלוהו כיתה לשיעור אחר.

זאת למרות שאם היה רבינו אומר על מה ולמה הוא עייף, בודאי שהיו מנשקים ומחבבים אותו, אך רבינו העדיף לעבור בזיונות ובלבד שיקיים את "הצנע לכת עם אלהיך", שלא להודיע לאדם את מעשיו.

משמח את הבריות - מעודד וממריץ את הבריות לקיים המצוות ביראה כמש"כ "פקודי ה' ישרים משמחי לב" כי אין שמחה לאדם אלא כאשר הוא מקיים רצונו יתברך ויודע שהוא עבד ה', כך היה מו"ר מעודד וממריץ כל אחד ואחד כמה שיותר ללמוד ולהתעלות ומראה להם פנים שמחות, העונג הגדול ביותר של מו"ר היה כאשר ראה שלומדים טוב ומחדשים חידושים וכותבים פלפולים והלכות, בזה היה שמח מאד ומעודד עוד ועוד, וכן בכל תחום של זיכוי הרבים היה משמח את הבריות וכן מרנין לב אלמנות או אנשים חולים ומדוכאים בוכה איתם ומשמח אותם ומעודדם.

ומלבשתו ענוה ויראה - הלומד תורה לשמה זוכה שמלבשתו רוח ממרומים של ענוה ויראה, ושתי מידות אלו נקנים לו בטבע, וכאילו הם מלבושיו ומתלבש בהם ברציפות, כי בלעדי מלבושים אלו מרגיש עצמו ערום, וזו היא ענוה אמתית ביראת שמים, וכך הייתה הענוה של מו"ר ממש כמו שאדם חייב ללבוש מלבושים וכי יעלה על הדעת שאדם ילך ערום, כך מו"ר היה מרגיש אי אפשר לחשוב שאני יותר מחברי ותמיד היה מספר על החפץ חיים שהיה אומר היתכן שאדם יתגאה או יחשוב שמגיע לו שכר על שאכל ושתה הרי אוכל להנאת עצמו בכדי שיהיה בריא, וא"כ במה שונה המזון הרוחני מהגשמי הרי גם התורה והמצוות הן לטובתנו כמ"ש ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' וכו' לטוב לנו כל הימים לחיותינו כיום הזה.

ואמר מו"ר לכן זכה החפץ חיים שיפסקו הלכה כמותו מתוך ספרו הגדול משנה ברורה.

כן הדבר אצל מו"ר זכה שכל הבתי דינים בארץ ובעולם כולו לא פוסקים שום דין שום הלכה אא"כ עיינו היטב ב"ביע אומר" ובפרט כאשר יש איזו בעיה מסובכת של איזו עגונה וכדו' בכל מקום בעולם שולחים אליו שהוא יפסוק ומה שיאמר מו"ר הוא הקדוש היא ההלכה הוא הפוסק הגדול שלנו, וב"ה בימינו כל הפסיקות כל ההלכות שלומדים בכל העולם כולו הוא לפי פסקיו של מו"ר.

זסיפר מו"ר ששלשה חכמים גדולים שהיו בדורו של מרן הבית יוסף, רבינו יוסף קארו, רבינו יוסף טאצ'אק, רבינו יוסף בן לב מהריב"ל כל אחד מהם היה ראוי למלאכה זו לחבר על הטור ספר מקיף הכולל את כל הפוסקים, והסכימו מן השמים ותינתן דת שהחיבור יהיה ע"י מרן הקדוש ר' יוסף קארו מפני ענותנותו היתירה, כן הדבר אצל מו"ר כל מה שהוא זכה להיות רב רבנו והלכה כמותו בכל מקום ובכל בית מדרש באיזה מקום בעולם אשכנזים ספרדים - הלכה פוסקים רק כמו "ביע אומר" רק על פי מו"ר, בגלל ענותנותו הגדולה.

והנה מו"ר גדולתו בענוה הייתה להפליא ואין לך פוסק או חכם אפי' צעיר שאמר איזה חידוש שהוא לא מביא אותו בשמו.

באחד הימים [שנת תשנ"ט] הגיע אחד האברכים מירושלים לבית רבינו שליט"א לתפילת שחרית במיוחד בשביל התייעצות דחופה על ניתוח למרת זקנתו שהיתה אז במצב בריאותי קשה, כדי שרבינו יכריע בנידון.

לאחר התפילה היה רבינו עסוק בדיבור עם כמה אנשי ציבור. בין לבין הודיעו בנו הג"ר משה שליט"א שיש כאן אברך המחכה להתייעצות על ניתוח. רבינו אמר לו שיתן לו להיכנס כשיסיים עמם. ואולם, משום מה הדבר נשכח ואף אחד מבני הבית לא נכנס לחדר הספרייה של רבינו, והאברך חיכה יותר ממחצית השעה בחדר הספרייה.

הן אמת שכולו נתמלא עונג על הזכות שנפלה בחלקו לשהות בחדר ספרייתו של רבינו זמן ממושך, בעוד שהוא שמע בהמשך שרבינו מברך ברכת המזון בנעימה. משסיים רבינו ברכת המזון [לאחר שאכל פת שחרית בזריות] שב לחדר ספרייתו להמשך עבודתו בקודש, ואז ראה את האברך ומיד הבין שהוא אותו אברך שחיכה לו מסיום התפילה. ראה רבינו בענותו הרבה דבר ראשון להתנצל בפניו וביקש את סליחתו שהוא עכבו [כביכול]... ולאחר מכן שמע את הדברים ואת הספיקות והכריע לו בדבר הניתוח. אח"כ ברך את אותה אשה מעומק הלב, ודאג גם לברך ברכה מיוחדת את נכדה האברך. בנו הג"ר משה ששהה במעמד אמר לאותו אברך ביציאתו את הבית, שרבינו רצה לפייסו וברכו בברכות מיוחדות, דבר שאינו מאוד מצוי אצל רבינו.

ידוע גם שבזמן שהיה רב ראשי לישראל היה הולך מבית לבית לשדל את האנשים להכניס בניהם לת"ת והיה אומר בעונה לפני שנכנס לבית שלהם אני עובדיה יוסף ומיד היו מכניסים אותו והיה מדבר על לבם עד שהיו משתכנעים להכניס בניהם לת"ת או לשמור טהרה.

ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן - ע"י שלמד תורה לשמה וזכה למדת הענוה והיראה, כל זה מכשיר את עצמו להיות צדיק וחסיד וכו' כי עולה מעלה מעלה ברוחניות, ואש התורה מגעילה את הנפש מכל דופי, והוא גודר את עצמו שלא לעבור על דבריה, ואח"כ זוכה עוד ואוסר על עצמו דברים המותרים לו כגדר וסייג שלא ישל באיסורי תורה, וכן מלמדת לו שתהיה צדקתו וחסידותו על דרך הישר ולא לעוות ח"ו את הדרך בטיעונים וסילופים, וא"כ צריך להיות צדיק וחסיד בינו לבין המקום, וישר ונאמן כמה שבין אדם לחבירו, וכן שיהיה ישר ונאמן ופיו ולבו שיהיו שווים, וכן היה מו"ר צדיק וחסיד בינו לבין המקום, וישר נאמן בן אדם לחבירו ופיו ולבו שווים כי היה לומד תורה לשמה יום ולילה ואש התורה זיכך אותו מאד, ולא היה מראה את עצמו אלא היה נזהר במצוה קלה כבחמורה ומוחל על כבודו והיה רודף אחרי אמת.

יראתו קודמת להכמתו

ידידו רבות כשנים מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל סיפר מעשה מדהים להג"ר משה שרבאני שליט"א על זמן אברכותו של רבינו זצוק"ל הממחיש את יראת ה' שהורה היוקדת בקרבנו, וכה סיפר: היו כמה בחורים קלי דעת שידעו על ישירותו ויראתו התמימה של רבינו, ופנו אל רבינו בלכתו ברחוב עת שהוא ממהר לבית המדרש כהרגלו ואמרו לו בפנים רציניות, שהם מבינים בבגדים, והם רואים שיש בחליפתו שעטנו. רבינו נחרד למשמע אזונו ומיד פשט את החליפה בעוד שהוא הולך לפינה בצידי הרחוב כדי לפשוט את מכנסיו. כל רגע זה איסור תורה! משראו אותם בחורים לצים שרבינו לקח את דבריהם ברצינות, הבינו מה שהולך לקרות עוד רגע, ואמרו לו, סתם צחקנו, ושכנעוהו ושידלוהו בדברים שהכל היה בבדיחותא בעלמא.

ומרחקתו מן החטא - התורה מזהירה אותו בעוד מועד שלא להתקרב ח"ו ליד חטא אפי' בשוגג ולא לידי נסיון של איזה חטא, כי בכל דרכיו חושב על רצון הבורא ב"ה, ואם פגע בו המנוול יצה"ר מושך אותו יש לבית המדרש כדי להסירו ממנו ומרחקתו מן הגאווה שהיא שורש כל החטאים. וכידוע כמה היה נזהר מו"ר לא לבא לידי שום חטא כמה היה נזהר מן הגאווה כאשר היה נוסע לאיזה מקומות שממתינים לו שם קהל גדול, מספר המשב"ק ר' צבי חקק יצ"ו שכל הדרך וכן בשעה שהציבור היה שר ומריע לו היה משנן לעצמו מאמרים של חז"ל המדברים בגנות הגאווה וכן פסוקים של גאווה כדי שלא יכשל ח"ו באותו עוון כי אז ח"ו עבירה גוררת עבירה וכו'.

לימוד המוסר בהרדה ובבכיה

פנינה נפלאה נוספת רואים אנו בעצם דברי רבינו זצ"ל (הליכות עולם ח"ח עמוד של"ז) איך שלבו בוער ביראת ה' עוד בימי בחרותו. לאחר שכתב שם באורך במעלה והחיוב בלימוד ספרי מוסר גם לתלמידי חכמים, כתב בזה"ל: "וגם אני אזכרה ימים מקדם בימי חרפי מקדמוני, שהיינו משכימים קום לבית הכנסת "אוהל רחל" כשעה לפני תפילת שחרית כדי ללמוד מוסר בחדרת קודש בספר הקדוש "ראשית חכמה" בצוותא חדא עם ידיד נפשי החכם המופלא בכתם פז לא יסולא, ממצדיקי הרבים צדיק ונשגב רודף צדקה וחסד רבי יעקב דוויק הכהן זצ"ל, ועפעפינו יזלו מים בלב נשבר ונדכה. וגם בימי העוצר של הבריטים לא נמנענו מללכת לבית הכנסת ללימוד המוסר והשי"ת הצילנו מידם, והיינו מרגישים התעלות רוחנית מדברי הראשית חכמה הקדושים. השי"ת יזכנו לעסוק בתורתו הקדושה לשמה ולזכות את הרבים להגדיל תורה ולהאדירה" (עכ"ל הטהור).

ומקרבתו לידי זכות - כי כאשר סר מרע אז עושה טוב והתורה מעודדת אותו שיאהב לעשות מעשיו טובים לזכות בהם אחרים, ומצוה גוררת מצוה, ואור התורה מגלה לו דרכים נפלאים שבהם זוכה לזכויות גדולות ופעמים

שרוצה לילך לאיזה מקומות שאין בהם תועלת גדולה לזכות עצמו ואחרים והתורה הקדושה מדריכה אותו לילך למקומות שיזכה בהם לדברים טובים ולזכות הרבה את הרבים וכן היה מורינו ורבינו זכה הוא בעצמו לזכיות גדולות וגם לזכות אחרים הפלא ופלא כנודע.

במקרה-רק מה'

ר' נעים עובדיה ז"ל מספר על אחיו מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל: לפני למעלה מ-50 שנה, באתי יום אחד לחכם עובדיה, אחי הגדול, וביקשתי ממנו שיבוא למסור שיעור בשבת בבית הכנסת שלנו, אותו ניהלתי שנים רבות. זה היה אז אחרי 4 שנים שעסקתי בניהול בית הכנסת. ביקשתי ממנו שיבוא, למרות שידעתי שהוא בעצם לא יכול לבוא, משום שהוא מסור בכל ליל שבת שיעור מיוחד בחדר האוכל בישיבת 'פורת יוסף', לשם היו באים מאות אנשים לשמוע את דרשתו. ניגשתי אליו בבקשה הזו באחד מימי הקיץ, אז הזמן בלילה הוא מצומצם. הנהוג בירושלים אז היה שלאחר שהיו יוצאים המתפללים מבית הכנסת, היו באים לשיעור של חכם עובדיה, אחרי אכילה חטופה בבית של ליל שבת. השיעור היה מתחיל בשעה 8 בערב, ומסתיים בשעה עשר, ולעיתים מאוחר יותר. אחרי השיעור אמרו קדיש עם ניגון, לאחר מכן ניתן עוד זמן לשאלות ותשובות עם הרב, ואז היו מתפזרים, בערך בשעה עשר ועשרים. בגלל זה הייתי בטוח שאחי הרב לא יוכל לבוא ולמסור שיעור גם בבית הכנסת שלנו. כשבאתי אליו וביקשתי ממנו שיבוא, הוא הפתיע אותי כשאמר לי רק: טוב, אני אבוא. 3 מיילים בלבד. התפלאתי, תמהתי ושמחתי. בבית הכנסת שלנו, "אחדות ישראל" שברוממה, התפללנו מנחה וקבלת שבת מוקדם, והוצאנו מבעוד יום את השולחנות והספסלים מבית הכנסת. המקום היה די גדול, ולמרות זאת בשיעור הוא היה מלא ועמוס. כולם הקשיבו בעמידה, ואפילו החלונות שפתחנו מראש בבית הכנסת, התמלאו אט אט. הרב התחיל בדרשה המאלפת, ולאחר מכן הוא בעצמו התפלל ערבית לפני העמוד. במקום היה שקט מוחלט, ואפילו שקולו היה נמוך, כולם שמעו אותו ונהנו, בזכות השקט ששרר. כשסיים את השיעור והתפילה, נפנה ללכת, ואני הלכתי איתו ללוות אותו מעט לביתו. לאחר כמה דקות הוא אמר לי ללכת הביתה. הרב יעקב יוסף זצ"ל בנו הבכור, הלך הביתה בכדי לקדש לשאר האחים והאחיות, אבל אחי הרב לא הלך הביתה. הוא ידע שאנשים עוד מחכים לו ב'פורת יוסף'. הרב בנימין גרג'י, היה זה שפתח את השיעור לפני שחכם עובדיה הגיע. הוא אמר לציבור שחכם עובדיה יאחר, ובינתיים הוא יתחיל עם השיעור. אחי הרב הגיע לשיעור באיחור של קצת יותר מחצי שעה. תבין, הוא עדיין לא סעד באותו ליל שבת, ואף עוד לא קידש. אפילו שזה היה ליל שבת אותו נהוג לעשות עם המשפחה - הוא החליט ללכת ישר לשיעור. הוא הגיע, ודרש להם את הדרשה שלו, והשומעים נהנו. ואז זה קרה: בשעה עשר ועשרים התמוטטה ונפלה הקומה השלישית של 'פורת יוסף', ברעש נורא. מסביב לישיבה נורעו גושי בטון, לבנים וקורות גדולות. אבל הכל נפל מסביב לבניין, כשכל האנשים עדיין בפנים. איזה נס זה! אילו השיעור היה מתחיל בזמן הרגיל כמו בכל שבת, והשומעים היו יוצאים בשעה עשר ועשרים היה קורה אסון גדול של עשרות ואולי מאות הרוגים. אבל למעשה התרחש נס גדול: בגלל שהוא בדיוק באותה שבת איחר לבוא לישיבה לתת את השיעור שלו, כולם היו עדיין בפנים, וכך לא היה אפילו פצוע או הרוג אחד. את הרב, אגב, חילצו מאחד החלונות שנשברו. שמו מזרנים על ההריסות, ולקחו אותו משם צעד אחר צעד, עד שהעבירו אותו למקום מבטחים. משתתפי השיעור ליוו את הרב לבית בשירים, תשבחות וריקודים לאורך כל הדרך. ואז הרב סוף סוף קידש בביתו ואכל, כשכולם עמדו בחוץ, כי הלא אי אפשר להכניס את כל מאות האנשים פנימה. ביום ראשון באתי לרב לברך אותו על הנס הגדול שהיה, והוא אמר לי 'תגיד לי אחי, אתה כבר 4 שנים מנהל את בית הכנסת, ומעולם לא הזמנת אותי לבוא ולדרוש אצלכם - מה פתאום באת השבוע להזמין אותי, ועוד כשאתה יודע שאני לא יכול לבוא, איך אמרתי לך, 'טוב, אני אבוא', ב 3 המילים הללו. משמים מגלגלים זכות על ידי זכאי, וזכינו אתה ואני שלא יהיה האסון בליל שבת לאנשים שבאים לשמוע דברי תורה.

ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה - כיון שהאדם לומד תורה לשמה וכל ראשו בתורה ובמצוות, שכלו נעשה ישר וכו' ולכן היו נהנים ממו"ר עצה מה יעשה ישראל בכל מיני תקנות והנהגות, וכל אשר היו עושים על ידי מו"ר היו מצליחים הן בחיי עולם הן בחיי שעה שעה, והיו נהנים מאד כשעושים כדבריו, מקבלים ממנו אומץ וכח, סדרי לימוד, וכיצד לדמות מלתא למלתא, וצריך לזה חכמה נפלאה כי אי אפשר לייעץ אותה עצה לכל תלמיד כל אחד לפי מדותיו ושכלו ולפי מעשיו, והיו מקבלים ממנו עידוד וגבורה וכח ועצמה כי לימוד התורה היא הבינה והיא הגבורה.

מלמד שלן בעמקה של הלכה

"וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק" (יהושע ה, יג) אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעמקה של הלכה (סנהדרין מד רע"ב). סיפר אחד הרמ"ם [מעדות אשכנז] מאחת הישיבות בבני ברק לתלמיד" שהוא זכה לגור בשכונות לביתו של מרן רבינו זצוק"ל עת היה מכהן כרב הראשי לת"א יפו.

באחד מלילות השבת אירע קצר חשמלי שכונתי בשעה אחת בלילה לערך והוא ראה מחלון ביתו את מרן רבינו יוצא למרפסת ביתו כדי ללמוד לאור תאורת פנסי הרחוב, וראהו רכון על ספר כלשהו שהחל לעיין בו, כך במשך זמן מה ושוב חזר אותו ר"מ לישון. כאשר קם הר"מ שוב לתפילת ותיקין בהנזן החמה, הוא רואה עדיין את מרן עומד על עמדו באותה תנוחה שראהו בשעת לילה מאוחרת ומתעמק בספרו ונתקיים (מלאכי ג, ט) "וזרחה לכם יראי שמי". וא"כ י"ל, שהלינה, שהשינה שלו בלילה היא היא העמקה של הלכה...

זכור נודע על יעקב אבינו שהוא סמל התורה "ויעקב איש תם יושב אהלים". שהוא נטמן י"ד שנה בבית מדרשו של שם ועבר ולא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה (וכמבואר בבראשית רבה סח, יא) שמאהבתו הרבה לתורה, הוא פשוט לא נרדם...

ונתנת לו מלכות וממשלה - מלכות של תורה, מו"ר ראש הישיבה ר' עזרא עטיה זצוק"ל אמר על כבוד מו"ר לפני ששים שנה - ראש ממשלת התורה, המלך של התורה ובאמת כך מו"ר הוא גדול הדור בבחינת "ויוסף הוא המשביר" למנות רבנים, דיינים, לדון דין אמת לאמיתו כמש"כ "בי מלכים ימליכו" וכמו שהוא היה פוסק למטה, כך פסקו בעולמות העליונים. מי ראה לפני שלושים שנה ת"ת ובתי ספר לבנות ע"ד ישראל סבא, וכל שיעורי התורה לבעלי בתים.

מלך ישראל קדשו

ואחת הפעמים שראש הממשלה נזקק להתייעץ עם רבינו זצוק"ל, הגיע בתאום מראש עם משלחת שרי הממשלה. מחזה זה ראו בכל העולם - איך נכנסת המשלחת הממשלתית ועשו רעש גדול ומרן יושב וכותב את חידושי ופסקיו ולא מרים את עיניו עד שהודיעוהו שראש הממשלה הגיע. רבינו הרים את עיניו, פנה לעברו ואמר לו "שב". רבינו המשיך לכתוב עד שסיים את הפסק כאשר העלה בכתו. כך חכו ראש הממשלה עם כל המשלחת כרבע שעה, דבר שגרים לקידוש שם שמים בכל העולם, כולם ראו מהו "מלך ישראל" מאן מלכי רבנו, וכנאמר "בי מלכים ימלוכו".

וחקור דין - והתורה נותנת לו גם לחקור טוב את הדין, שלא יהיה הדין מרומה כי מחכימה אותו נגד הרמאים להבין שקריהם ורמזיהם, ולחקור תחבולות בני אדם, כך היה מו"ר שהיה יורד לעמקה של הלכה, כי הוא היה המלך בתורה, הוא הדיין, ובוזה היה מחזק דעת ה' בארץ, ומתגבר נגד בתי המשפט שמעוותים את הדין ודנים לפי חוקות הגוים ונלחם בהם להעמיד דין תורה בעולם.

לשחק באש

קרה פעם שרבינו ישב ועסק באורייתא בביהמ"ד "שושנים לדוד" והוא עדיין צעיר לימים כבן שלשים בלבד [בערך בשנת תשי"א] וכדרכו בקודש באהבתה יגה תמיד לן בעמקה של הלכה ולא חלי ולא מרגיש מהנעשה סביבו. לפתע נכנסו לביהמ"ד כמה אינשי דלא מעלי שהיו מציקים לו על דבר פסיקותיו והתכוננו לבזותו וכו', היה נוכח שם הגאון המקובל חכם רבי אפרים הכהן זצ"ל שהרגיש מיד במעשיהם הנלוזים. קרא להם ואמר להם בתקיפות, אם ברצונכם לשחק באש, בבקשה! מיד כששמעו דברים אלו שיוצא מפי קודש כהן גדול נסוגו אחור ויצאו בכושפת פנים כלעומת שבאו.

ומגלין לו רזי תורה - גם מן השמים עזרו למו"ר שהיו מגלים לו סודות התורה כי היה עמל בתורה ללא לאות לילה כיום יאיר והיה מעמיק בתורה ומוציא הלכה לאור ועליו נאמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

לא ללכת לישון מוקדם

אל מול פני המנורה הטהורה מרן רבינו זצוק"ל דברי חז"ל הקדושים (עירובין סה ע"א) לא איברי סיהרא אלא לגירסא, וזאת הוא מנחיל גם לנו ובנפשו הדבר.

כדוגמא, באחד הכינוסים לבני התורה, דיבר בתחנונים למען ביסוס וביצור קיום ועמל בתורה הקדושה, והוא אמר בתוך דבריו בזה"ל: "דעו! שכל מה שהאדם משיג זה מהעמל שלו, הכל תלוי בו ורק בו, וכמה שהוא מתמיד יותר,

כמה שהוא עוסק בתורה יותר, ישיג יותר. יגעתי ומצאתי תאמן (מגילה ו ע"ב. ועיין בח"א להמהרש"א שם). לא ללכת לישון מוקדם! אלא יש ללכת לישון באחת בשתיים בלילה, די בשש שעות שינה, בחמש שעות שינה, חבל לאבד את הזמן של הלילה, יש לנצל אותו בלימוד התורה, ביגיעה של תורה וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ג מהלכות ת"ת הי"ג) הרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה וכיוצ"ב אלא בתלמוד תורה וכמו שאמרו חז"ל (שמות רבה מז, ח) אין רינה של תורה אלא בלילה.

שכחתי לישון

אברך חשוב שהיה משמש בקודש אצל רבינו זצוק"ל, נוהג היה להגיע בכל בוקר אל ביתו של רבינו ומסדר את החדר, כל ספר למקומו. בוקר אחד כאשר הגיע כהרגלו בשעה 6:30 מוצא הוא את רבינו רכון על הספרים ועובר בין בתרי ספרי הפוסקים הפרוסים לפניו, כשהוא לבוש בבגדיו כרגיל. לפתע ראה רבינו את האברך הנו' והוא פנה אליו כתימיהה, מדוע הקדמת בוא היום, והרי עוד לא עלה השחר, אמר האברך לרבינו: כבוד הרב, השעה כבר 6:30 בבוקר ואני הגעתי כהרגלי, כבוד הרב לא ישן הלילה, ענה לו רבינו בפשטות רבה, "אוי... שכחתי לישון, מה אעשה". וקיים ומקיים תדיר (משלי כ, יג) "אל תאהב שינה פן תורש פקח עיניך שבע לחם" לשבוע מטוב לחמה של תורה.

ונעשה כמעין המתגבר, וננהר שאינו פוסק - והיה רבינו מחדש חידושים מכח סברתו ומביא ראיות לדבריו גם לדברים שלא הובאו בהלכה בפירושו ולא היה שוכח דבר ממשנתו והכל זורם בלבו כנהר שהולך והולך ואינו פוסק יפוצו מעיינותיו חוצה, סיני ועוקר הרים.

מחברות אשר עש יאכלם

בענין הכתיבה על מרן רבינו שליט"א, סיפר הגאון רבי מרדכי יזדי שליט"א (מרבני ארגנטינה ומתלמידיו האחרונים של מרן רה"י הגר"ע עטיה זצ"ל), שלאחר חרבן תפארת ישיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה בשנת תש"ח, עברה הישיבה לביהכ"נ "צופיוף" בשכונת הבוכרים עד שעברה למשכנה החדש בשכונת גאולה. לאחר שחזר רבינו ממצרים איוה למושב לו בבקרים בביכ"נ צופיוף, שם היתה ספרייה עשירה בספרים עתיקים ונדירים בהם הגה שעות רבות. פעמים מספר ראה רבי מרדכי שמרוב עניות וחוסר יכולת היה רבינו לוקח דפים ומחברות שעש אכלם ובהם כתב את חידושי. ופעמים היה שלאחר שמצא את מבוקשו ורצה לעלות על הכתב את הדברים, ומריבוי התלמידים לא היה מקום בשולחנות, מרוב אהבתו לתורה ושמחתו בה, לא חש ל'מה יאמרו' והיה יושב על הרצפה ומעמיד את הספרים עם מחברתו על כסא כלשהו וכותב, העיקר שיוכל לכתוב את הפנינה, את החידוש, את היישוב שמצא.

והוי צנוע - התורה נותנת לו להיות צנוע כמש"כ ואת צנועים חכמה, כן היה מו"ר לא היה מפרסם עצמו במעשיו וכן גדולתו בתורה והשתדל מאד שלא יגלו את מעלותיו כי ככל שאדם גדול יותר הוא צנוע ביותר.

רשב"י מחכה לרבינו במירון

היה זה בשנת תשכ"ב, עת חברי השיעור בביהכ"נ "שאל צדקה" סיימו מסכת שבת יחד עם רבם הגאון רבי יוסף עדס זצ"ל, החליטו לקיים את סעודת הסיום במירון אצל ציונו הקדוש של התנא האלהי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, ולמעמד זה הזמינו רבנים וחכמים.

גם את פני מרן רבינו זצוק"ל חילו התלמידים בבקשה לזכות שרבינו ישתתף עמם בסעודת הסיום, ובפרט שהם תלמידיו הקבועים בשיעורו בהלכה לאחר שיעורו של רבי יוסף עדס. אך רבינו ענה בשלילה היות שהנסיעה ותוצאותיה יגרמו לו ביטול תורה מרובה. בימים ההם הנסיעה למירון היתה קשה ומסורבלת ביותר.

השעה 11:00 בלילה, ורבי משה חי שראבני ז"ל (גבאי ביהמ"ד "שושנים לדוד") עלה על יצועו ובחלומו הוא רואה את המקובל האלהי הגאון רבי יעקב חיים סופר זיע"א בעל "כף החיים" מדבר אליו ומצווהו, "לך לחכם עובדיה יוסף ותאמר לו שרבי שמעון בר יוחאי מחכה לו במירון, למה הוא לא הגיע לסיום, יש שם הארה גדולה". ר' משה חי מתעורר מהחלום ואומר לעצמו חלומות שוא ידברו. וישן ויחלום שנית ושוב כחלום מדבר כו בעל "כף החיים", למה חזרת לישון, אמרתי לך שרבי שמעון בר יוחאי מחכה לחכם עובדיה שיבוא לסיום. מיד התעורר ר' משה חי והבין שעל השנות החלום שנית יש דברים בגו. הוא התלבש ושם את פעמיו אל ביתו של מרן רבינו זצוק"ל והודיעו על דבר החלום.

השעה היתה 12.30 בלילה ורבינו הבין שהוא צריך לצאת עתה למירון. מיד שכרו מרן רבינו זצוק"ל ור' משה חי ז"ל מונית ונסעו אל ציונו הקדוש שבהר מירון.

אומר ר' משה חי ז"ל, שבודאי קפצה להם הדרך, כי לא יתכן שעם כל אריכות הדרכים ובפרט באותם ימים, שהיו מספיקים להגיע לסעודה.

בשעה 2:00 בלילה לערך בשעת סעודת הסיום בציון הרשב"י, ראו לפתע כולם - הרבנים והקהל, שרבינו זצוק"ל הגיע. כולם התפלאו המה ראו כן תמהו, בידעם שרבינו היה נחוש בדעתו שהוא לא מגיע בשל ביטול התורה שהיה כרוך בדבר אך משראו את ר' משה חי שרבאני מתלווה אליו, הבינו שיש דברים בגו.

השמחה היתה רבה לכולם שזכו שרבינו עט"ר הגיע לסיום, ולאחר דקות מספר כיבדוהו לישא דברי תורה לכבוד המעמד הגדול. רבינו עמד על עמדו ונשא מדברותיו כארבעים דקות. לאחר מכן נסע רבינו לצפת לציוניהם הקדושים של רבותינו עמודי העולם, מרן הבית יוסף זיע"א ורבינו האריז"ל. כן השתטח על קבר בניהו בן יהוידע הנצב על דרך העיר צפת. וכבר בהנץ החמה הגיע חזרה לירושלים עיה"ק.

תלמידיו דאגו לאחר מכן לשאול את ר' משה חי לפרש השינוי בבואו של רבינו לסיום, והוא סיפר להם את כל הקורות אותו ועל השנות החלום פעמיים.

וארך רוח - כך היה מו"ר היה סובל כל השאלות ששואלים אותו לבל יבא לכלל צער ולעכב תשובותיו להם, ולא היה מתבלבל בראותו מה שעושים הפושעים והמורדים בתורת ה' אלא משיב בארך רוח ובנחת ומחזיר להם תשובה ניצחת על מעשיהם ומתרומם על כל המבזים והמשכילים.

מלך רחמן

ידוע לכל גודל רחמיו של מרן רבינו זצוק"ל על ישראל בכל אירוע ומקרה ובכל צרה שלא תבוא, ששומע על איש או אשה שמצבם הבריאותי קשה, על כל אדם שנקלע לקשיים מסויימים, על זוגות המתחננים לזכות לפרי בטן, על תאונות הדרכים ח"ו או חטיפת חיילים ומלחמות שהיו וכדומה, כן על ילד יהודי שלא לומד בתלמוד תורה, בחינוך תורני, ומכ"ש אם רחוק מהיהדות ולא יודע אפי' פסוק שמע ישראל. על כל זאת ועוד, היה מצטער רבינו עמוקות, בכל צרתם לו צר עד כדי דמעות ובתפילה בתחנונים להשי"ת שיראה בעניים ויטיב לבקשתם ויושיעם למען שמו בטוב חסדיו המרובים וכאילו אלו בנו ובתו שלו.

כן היה תקופה של מספר שנים כשהיה גר ברח' אלקנה, שהיה מגדל כמה בחורים יתומים בתוך ביתו למרות מצבו הכלכלי, והכל כדי לקיים את מצות "ואהבתם את הגר" להלכה ולמעשה ולפום צערא אגרא. תדע שמצוה זו נשנית ונשלשת בתורה בל"ו אזהרות, ואמרי לה במו"ו אזהרות (ב"מ נט ע"ב).

ובדבר הזה נשתבחו רועי ישראל ועל כגון דא נבחרו להורות תורה לבני ישראל, על גודל רחמיהם ולבם החנון והרחום, וכדמצינו במדרש (שמ"ר ב, ג) על מאורי האומה, רעיא מהימנא משה רבינו ע"ה ודוד המלך ע"ה. ואמרו שם, אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה, הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה, בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר והרחיקם מן הגזל וכן במשה הוא אומר וינהג את הצאן אחר המדבר להוציאן מן הגזל ולקחו הקב"ה לרעות את ישראל. עוד אמרו רבותינו ז"ל (שבת קלג ע"ב) התדבק במידותיו יתברך, מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום.

זהו מנהיג אמיתי אשר נותן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם, על ישראל, על כל יהודי קטן וגדול שם הוא.

ומוחל על עלבונו - כאשר היו מבקשים מרבינו מחילה היה מוחל והיה אומר ה' אמר לו קלל, "ותפארתו עבור על פשע", וזוהי מעלת נפש המשכלת, והיא יותר במעלה מהנעלבים ואינם עולבים.

ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים - כמו שכתוב סלסלה ותרוממך, ורק התורה הקדושה תרומם אותו מכל החכמות הטבעיות שבעולם, כי בכח לימוד התורה חוקר ודורש בבוא עולם שעשה כל המעשים הללו העוה"ז העולמות העליונים, ויהיה מנהג למעלה מהטבע, כך זכה מו"ר להיות מנהג למעלה מהטבע כי היה שוקד על התורה יומם ולילה כמעט בלא לישון ופעמים שלא היה אוכל מרוב חשקו בתורה והתעלה יותר מכל חבריו.

הזהרו מאד בכבודו

סיפר ידידו הגאון רבי ציון לוי זצ"ל (רבה הראשי של פנמה) מעשה שהיה בשעת שיעורו של מרן ראש הישיבה זצ"ל: היינו בשיעורו היומי של רה"י רבי עזרא עטיה זצ"ל, בכל יום נכנס היה ראש הישיבה בשעה היעודה וחכם עובדיה היה לומד בחדר הצדדי עד שעת השיעור, כמעט בכל יום נכנס היה יחד עם ראש הישיבה. קרה יום אחד שחכם עובדיה נכנס כמה דקות מאוחר יותר, בינתיים ניצל ראש הישיבה את ההזדמנות ובמקום להתחיל את השיעור, פנה לתלמידיו

ושאלם, האם מכבדים אתם את הבחור רבי עובדיה יוסף - השיבו בחיוב. חזר רה"י ושאל, "האם אתם עומדים לו כשהוא נכנס" - ענו הבחורים בשלילה. אז אמר רבי עזרא עטיה: "אתם חייבים לעמוד לו, אתם צריכים להיזהר בכבודו מאוד כי הוא נועד לגדולות, תזהרו מאוד בכבודו".

ה"בן איש חי" של הדור הבא

העיד הגאון רבי עזרא נסים עדס שליט"א (רבה של הרצליה) בתשלום השבעה לפטירתו של מרן ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל, ובתוך דבריו אמר, ששמע מפי קדשו זצ"ל שאמר על מרן רבינו שליט"א בזה"ל: "בעוד כעשר שנים יהיה חכם עובדיה כמו הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל ה"בן איש חי". כל זאת עוד בהיות רבינו צעיר לימים ומרן ראש הישיבה הוא רבו המובהק. וידוע כמה וכמה היה מרן ראש הישיבה זצ"ל מעריך ומעריך את רבינו ואוהבו כנפשו.

ביאור ההפטרות

הקשר בין הפרשה להפטרות

בהפטרות מסופר על בריאת שמים וארץ, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על בריאת שמים וארץ.

תוכן ההפטרות

הנביא מתחיל בדבר הקב"ה שברא השמים והארץ ונתן בהם נשמה, והנשמה שלהם היא לימוד התורה וקיום המצוות על ידי בני אדם המתהלכים בה, ועוד, שאם הולכים בדרכי השי"ת ניתן להם רוח של קדושה. מלך המשיח, יתברך ברוח הקודש וישפוט את הגוים, וכולם יקבלו את דבריו. וכשם שהיה בכוחו יתברך לברוא שמים וארץ, ולתת נשמה לאדם היושב עליה, כן בכוחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרות הגלות. מסוף העולם ועד קצהו יספרו תהילות ה'. אומר ה' יתברך לישראל אף שעד עתה שתקתי לאומות שהצרו לעמי עתה אתנקם בהם, כל המאמינים באלהי הנבר יסוגו ממחשבתם. הקב"ה מבקש מהמנהיגים של ישראל לא להעלים עיניהם מהעם וממעשיו אלא להוכיחם, ואף שלא יהיו זכויות בעם ישראל הקב"ה יגאלם ויגדל את התורה מעלה מעלה.

ישעיה פרק מב פסוק ה - פסוק כא

הַ כְּבֹה־אֲמַר הָאֵל | בעל הדין יְהוָה ובעל הרחמים (רש"י) בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם יש מאין (רד"ק), [שמים-מאש ומים (רש"י בראשית)] וְנוֹטִיָּהֶם [א] ונטה אותם להיות כאוהל רַקַּע הָאָרֶץ שוטח הארץ על המים וְצִאֲצִיאָהּ הם הצמחים שהוציא ממנה (רש"י) נִתְּנָן נְשָׁמָה נשמת חיים לבני אדם שהם לָעַם אשר עָלְיָה וְרוּחַ של קדושה לְהַלְכִים בָּהּ לכל אלו שמתהלכים לפניו יתברך (רש"י): ו על המשיח אומר אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְּצַדִּיק בשמך על ידי הנביאים וְאַחֲזַק בְּיָדֶךָ אאחז בידך להגביר אותך על כולם וְאַעֲרֹךְ ואשמך וְאַתְּנֶנְךָ אתן הכח

עיונים והארות

א. בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה, ר' יוחנן וריש לקיש, מלך בשר ודם בונה פלטין כשהוא בונה את התחתונים אח"כ בונה את העליונים, אבל הקב"ה בונה את התחתונים והעליונים בבת אחת. ר"ל אמר מלך בשר ודם בונה

ספינה בתחלה מביא קורות ואח"כ מביא ארזים ואח"כ מביא הוגנים ואח"כ מביא עליה נווטים. אבל הקב"ה בורא הם ומנהיגיהם דכתיב בורא השמים ונוטיהם ונוטיהם (כת"ב). (ילקוט שמעוני).

בידך לְבִרְיַת עַם לַקַּחַת אֶת עַמִּי לְבִרְיַתִּי שֶׁהִיא הַתּוֹרָה לְקִיּוּם אוֹתָהּ (מ"ד) לְאֹר גּוֹיִם [ב] [ג] לְהֵאִיר לְכָל שְׂבִי יִשְׂרָאֵל הַאֲמוּנָה שֶׁלֹּא יִלְכוּ בְּאִפְלָה (ע"פ רש"י): ז לְפָקַח עֵינַיִם עֲוֹרוֹת לְפָתוּחַ עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְעוּרְרוּ מִצִּדּוֹת הַגְּלוּת (רד"ק) לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּסְגָּר אֲסִיר שֶׁהָיוּ סְגוּרִים בּו כְּאִסִּירִים (רש"י) מִבֵּית כְּלָא יֹשְׁבֵי הַשָּׂדֶה וְלְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִבֵּית כְּלָא שֶׁהוּא חֲשׂוֹךְ: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׂמִי שֶׁבִזְזָה אֲנִי נִיכָר לְכָל הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֲנִי הָאֲדוֹן וְלִי הַכֹּחַ וְהַגְּדוּלָּה (רש"י) וְכַבּוֹדִי וְשִׁכְנֵתִי לְאַחַר לֹא-אֶתֵּן לֹא אֶתֵּן לְעַם אֲחֵר וְתַהֲלֵתִי לְפָסִילִים וְגַם לֹא אֶתֵּן הַשְּׂמִיחָה לְעוֹבְדֵי אֱלֹהִים: ט הָרֵאשֻׁנֹת הַהִבְטָחוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת הַנִּהְיָ-כֹבֵד בָּאוּ וְחֲדָשׁוֹת' וְהִבְטָחוֹת וְנִבּוּאוֹת חֲדָשׁוֹת אֲנִי מוֹדֵד וְכַשֵּׁם שֶׁהִתְקַיְּמוּ הָרֵאשׁוֹנוֹת כֵּן יִתְקַיְּמוּ הַחֲדָשׁוֹת בְּפִתְרָם תִּצְמַחְנָה וְעוֹד מִקּוֹדֵם שֶׁהִבְטָחוֹת וְהִנְבּוּאוֹת יִצְמְחוּ וִיבֹאוּ אֹתָם אֶתְכֶם לְכֶם (ע"פ רד"ק): י שִׁירוּ לַיהוָה בְּעַת גְּאוּלַּת יִשְׂרָאֵל (רד"ק) שִׁיר חָדָשׁ שֶׁלֹּא שׁוֹרְרוּ עַד עַתָּה (מִלְבָּיִם) תַּהֲלֵתוּ תָבֵא וְתִשְׁמַע מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קִצְהוּ כּוֹלֵם יִסְפְּרוּ תַהֲלוֹת ה' יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲמִנוֹת וּמִלֵּאוּ וְדָגֵי הַיָּם אֵימִם וַיִּשְׁבִּיהֶם הָאֵימִם וְהַיּוֹשִׁבִים בָּהֶם כְּלוֹמֵר בֵּין בָּיִם בֵּין בִּיבְשָׁה יִסְפְּרוּ תַהֲלוֹת ה' יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ הַיּוֹשִׁבִים בְּמִדְּבָרוֹת וּבְעֵרִים יִשְׂאוּ קוֹלָם בְּשִׁירָה לְקַבְּלָהּ הַיְצָרִים תִּשָּׁב קִדְּרָ בְּנֵי קִדְּרָ שִׁוּשִׁבִים בְּחִצְרִים שֶׁהֵם עֵרִים לְלֹא חוֹמָה גַם הֵם יִשִּׁירוּ יִרְנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלֶעַ וְגַם יִרְנְנוּ אוֹתָם שִׁוּשִׁבִים עַל מִגְדָּלִים הַבְּנוּיִים עַל הַסֶּלֶעַ (רד"ק) מִרֹאשׁ הָרִים יִצְחָנוּ וַיְהִיָּה נִשְׁמַע קוֹל צוּחָה וְזִמְרָה מִרֹאשֵׁי הָהָרִים (מ"ד): יב יִשְׁמְחוּ לַיהוָה כְּבוֹד בְּפִיהֶם יוֹדוּ וַיֹּאמְרוּ שֶׁהִקְבִּיָּה עֲשֵׂה גְבוּרָה וְחִידוּשׁ בְּעוֹלָם וְתַהֲלֵתוּ בְּאֵימִם יִגִּידוּ וְכָל יוֹשְׁבֵי הָאֵימִם יִגִּידוּ שֶׁבְחֵי שֵׁל מְקוֹם שֶׁהוּא מִשְׁדַּד הַמַּעֲרֻכוֹת וַיִּדְעוּ כּוֹלֵם שֶׁהוּא יַחֲדֵד וּמִיּוֹחֵד (מִלְבָּיִם): יג יְהוָה כְּנֹבֵר יֵצֵא לְתַשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּאֵישׁ מִלְחָמוֹת יַעֲרֵר קְנָאָה יַעֲוֹדֵר לְקְנָאוֹת קְנָאֵת עַמּוֹ יִרְעֵ [בְּקוֹל תְּרוּעָה (אב"ט)] אֶת-יִצְרָחֵל גַּם יִצְעַק בְּקוֹל גְּדוֹל עַל-אִיבּוֹ יִתְנַבֵּר וְיִתְגַּבֵּר עַל אוֹיְבָיו (רד"ק): יד הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם זֶה יָמִים רַבִּים שֶׁתִּקְתִּי עַל מַה שֶׁעוֹלָלוּ הָעַמִּים לְעַמִּי בְּגְלוּת אַחֲרֵי־שׁ אֶת-אֲפֶק וְזָמַן רַב הִתְאַפְקִי וְהַחֲרַשְׁתִּי וּמַעַתָּה כִּי-יִלְדָה אֶפְעָה

עֵינִים וְהָאֲדוֹת

מלחמת גוג ומגוג. הוא יהיה "אור לגויים" לפקוח עיניים, שתרבה החכמה והדעת בעולם.

ג. מלך המשיח יבורך ברוח הקודש וישפוט בין הגוים, שיסורו למשמעתו ומשפטו יהיה בנחת, ולא יצטרך לצעוק על הנשפטים, כדרך שאר השופטים, אלא כולם יקבלו את דבריו, ישפוט בצדק וביושר, לא יחת ולא ישבר. וכשם שהיה בכוחו יתברך לברוא שמים וארץ, ולתת נשמה לאדם היושב עליה, כן בכוחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרת הגלות. וכשם שהתקיימו הנבואות הראשונות בימי סנחריב, כן יתקיימו הנבואות החדשות שהן הנחמות והטובות. ואז כל יושבי תבל יפצחו בשירה וברינה לבורא יתברך, שהפסיק להתאפק ויצא לנקום באומות העולם שהצרו לישראל. מצרים, כוש וסבא יתנו ביד סנחריב ככופר וכפרה על עם ישראל, שמעתה ישבו לבטח ואז יבושו כל עובדי פסל. ואת זה יעשה למען שמו יתברך, לא למעננו כי לא שבנו אליו בעת צרתנו. וכשיתקיימו הנחמות והטובות אז כולם יעידו כי אין עוד זולתו.

ב. וכשם שהיה בכוחו יתברך לברוא שמים וארץ, לתת נשמה לאדם עליה. כן בכוחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרת הגלות. וכשם שנתקיימו הנבואות הראשונות על סנחריב בימי ישעיהו הנביא, כן יתקיימו הנבואות החדשות שהן הנחמות והטובות, ואז כל יושבי תבל יפצחו בשירה וברינה לבורא יתברך, שהפסיק להתאפק ויצא לנקום באומות העולם שהצרו לישראל. מצרים כוש וסבא יתנו ביד סנחריב, ישירו שיר שעוד לא שוררו עד עתה. בביאת מלך המשיח יחזור העולם למצבו הקודם בשעת הבריאה שכל הדברים היו כתקנן ומצליחים בחדס אל שבראם, עולם חסר יבנה. והקללות שנתקלל העולם יתוקנו ברחמים. יחודשו כנשר ע"י מלך המשיח ובזכותו. כל הנהגתו של מלך המשיח תהיה בנחת ומרוב חכמתו ירום ונשא וגבה מאוד. והלכו עמים רבים ואמרו לנו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדבריו ונלכה באורחותיו. "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם" (ישעיה ג). יוציא משפטם לאור וישלים בין גוי לגוי שלא היה עוד מלחמה ביניהם. "לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיה ב ד) וזה יהיה אחר

אזעק ואשאג כמו אשה הרה הזועקת בחבליה **אֲשֶׁם** אעשה אותם שממה **וְאֶשְׂאֵף יָחַד** ואבלעם כולם יחד (רד"ק):
טו אַחֲרֵיב אחריב ואהרוג המלכים של אויבי ישראל הדומים ל**הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל-עֲשָׂבִים אוֹבִישׁ** ואבטל
מדם השפע והטוב שהיה להם ויהיו יבשים באין כל **וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת וְהִשְׁפַע לְאֵיִם** לאי יבש **וְאֲנָמִים** וגם
השפע הנמשל לאגם **אוֹבִישׁ** (רד"ק): **טז וְהוֹלַכְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל עֲוִרִים** שהיו כעוורים בגלות לארץ ישראל **בְּדַרְךְ
לֹא יָדְעוּ** שלא הכירו מעולם **בְּנִתְיָבוֹת וּבְדַרְכֵים לְאֵי-יָדְעוּ אֲדַרְיָכֶם** אדריך אותם לארץ ישראל **אֲשִׁים
מִחֲשָׁךְ לְפָנֵיהֶם לְאֹר** הדרך שהיא חשוכה לפניהם כי לא מכירים אותה אשים להם אותה לאור וילכו בבטחה
וּמַעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר והדרך העקומה תהפך לישרה **אֱלֹה הַדְּבָרִים** יהיו ודאי, וכאילו כבר **עֲשִׂיתֶם
וְלֹא עֲזַבְתֶּם** לעתיד לבא (רד"ק): **יז נִסְגּוּ אַחֲוֹר** העובדי פסילים יסוגו אחור [ד] מחמת הבושה (מ"ד) **יְבִשׁוּ
בְּשֵׁת יַתְבִּישׁוּ** בושה גדולה [ה] (ע"פ מלבי"ם) **הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל** שהוא יושעים **הָאֲמָרִים לְמִסְכָּה אַתֶּם
אֶלְהִינוּ** גם הם יסוגו ממחשבתם (רד"ק): **יח הקב"ה אומר הַחֲרָשִׁים** אתם מישראל החרשים מלשמוע דברי **שְׁמַעוּ
וְהָעוֹרִים** וכן אותם העורים מלראות בתורה ובמצוות **הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת** בבקשה תסתכלו נפלאות ה' והטובות שאני
עתיד לעשות לכם, ותשיבו דרכיכם (רד"ק): **יט מִי עוֹר כִּי אִם-עֲבָדִי** אומר הקב"ה אתם יודעים מי העיור הוא עבדי
שעובד אותי יומם ולילה, ולא שם אל לבו לראות מה עושים העם [ועוונות העם בראשון] **וְחָרַשׁ כְּמִלְאָכִי אֶשְׁלַח** מי
הוא שנתתי חכמה בליבו וכאילו שלחתיו ללמד דעת את העם והוא כחרש שאינו שומע מעשה העם להזהירם **מִי עוֹר** [ו]
כִּמְשָׁלִם מי עיור כמו החכם השלם שלא מוכיח את העם **וְעוֹר כְּעֶבֶד יְהוָה** ועבד ה' נקרא "עיור" ח"ו שעשה עצמו
לא רואה מה עושים העם, וכפל הדבר כמה פעמים (מ"ד) כדי שהחכמים יוכיחו את העם: **כ (ראית) רֵאוֹת רַבּוֹת** ישראל
שיש להם הרבה חכמה ורואים הרבה צרות ורעות ובכל זאת **וְלֹא תִשְׁמַר** כי לא שמים לב לראות על מה הם סובלים **פְּקוּחַ
אָזְנִים** אזניהם פתוחות **וְלֹא יִשְׁמַע** ועושים עצמם כאילו הם חרשים שאינם שומעים ואינם מבינים (רד"ק): **כא יְהוָה
חֲפִץ לְמַעַן צַדִּיקוֹ** [ז] אפילו שעם ישראל אין להם זכות מעצמם הקב"ה יעשה הכל בגודל חסדיו וצדקתו, כדי **יַגְדִּיל
תּוֹרָה וַיֵּאדִיר** שתתגדל התורה ותתחזק ותרבה הדעת בעולם (ע"פ רד"ק):

עיונים והארות

- ד. רש"י ורד"ק פירשו נסוגו אחור - ממחשבתם.
 - ה. שמלברד שיעזבוהו ויסוגו אחור, גם יתביישו על גודל סכלתם לאמר לאליל אלי אתה (מלבי"ם).
 - ו. ורש"י כתב עור כמשלם - מי היה עור בכס כבר קיבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויוצא נקי. ועי"ש בתרגום יונתן שביאר את כל הפסוק באופנים אחרים עי"ש.
 - ז. כתב הגאון חיד"א: ה' חפץ למען צדק"ו. דרך הלציי אפשר במ"ש בפרקי רבי אליעזר דבאותיות מנצפ"ך נעשו נסים לאבותנו אברהם אבינו לך יצחק אבינו עצמת ממנו יעקב אבינו הצילני נא וגאולת מצרים פקד יפקד והגאולה העתידה בצד"י"ק איש צמח שמו ומתחתיו יצמת. ובוזה פי' הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרופולי ז"ל מכנף הארץ זמירות שמענו דאותיות מכנ"ף כבר שמענו תעשו בהם נסים ועתה צבי לצד"י"ק מתאונים לאות צדיק בגאולה העתידה שתהיה באות צד"י"ק עכ"ד. וזה רמז
- כי למען גימטריא קץ וז"ש ה' חפץ למען והוא הקץ צדק"ו אות צד"י"ק שלו ובגאולה יגדיל תורה ויאדיר יתן בנו כח לקבלה.
- ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר - נראה לרמוז בס"ד ע"פ מה שכתוב ברעיא מהימנא כי קוץ הדל"ת הוא בחינת היסוד, והאי קוץ הוא אחיד בין אח' ובין ד', הדא הוא דכתיב: כי כל בשמים ובארץ, ותרגם יונתן: דאחיד בשמיא וארעא, ועליה אוקמוה מארי מתניתין: העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר וצדיק יסוד עולם. ע"ש. וידוע כי באלף הששי בודאי יבוא משיח, וקודם ביאתו יתרבה עסק התורה וילמדו הרבה בחלק הסוד, כדי שתהיה הגאולה שהיא ביסוד, בסוד מה שכתוב: אם יגאלך טוב יגאל, דהגאולה ביסוד והפדיון במלכות. וכנזכר בדברי רבנו האר"י ז"ל. וזהו שאמר: ה' חפץ למען צדקו - תיבת צדקו היא אותיות קוץ ד', שהוא היסוד, ולכן יגדיל תורה ויאדיר אותה בחלק הסוד שבה. (רבינו יוסף חיים).